magazin istoric

ANUL XXII NR. 11 (260) NOIEMBRIE 1988

los q aquy nacyõ

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul XXII
Nr. 11 (260)
noiembrie 1988

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CĂNDEA
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

SUMAR

• **Unirea — unanim act de decizie al poporului:** *Ion Popescu-Puţuri* 2

• **Permanenţă şi continuitate. Scaunele voievodale:** *Ştefan Pascu* 7

1916-1918. Academia Română — Patria mai presus de orice: *Alexandru Dobre* 9

• **„Adînca iubire de ţară":** *Duiliu Zamfirescu, Gh. I. Florescu* 13

• **Nestinsa conştiinţă a unităţii de limbă şi neam:** *I.C. Chiţimia* 15

• **Lumina tiparului românesc:** *Gabriel Strempel* 18

Răscoala lui Andreas Hofer şi ecourile ei în Banat: *Rudolf Graf* 22

Victor Slăvescu — note zilnice: *Eugen Preda* 23

Din trecutul astronomiei româneşti: *Magda Stavinschi* 32

1598. Domnitori români în Theatrum Genealogicum: *Paul Păltănea* 33

Prin vetre de vitejie: *Vasile Smărăndescu* 34

În Bucureşti, acum 50 ani 36

• **Mai-iunie 1943. Victoria de pe Sutjeska:** *Vlado Strugar*... 28 • **A doua pasiune a lui Cicerin...** 40 • **1914. Degringolada imperiilor:** *Philippe Erlanger*... 47 • **Orsini contra Colonna:** *Jacques Heers*... 52 • **1945. File din cronica rezistenţei din Malaysia:** *Gurchan Singh*... 53 • **America Latină se întîlneşte cu Europa colonială:** *Fernand Braudel*... 57

• **Cărţi sosite la redacţie...** 22 • **Concursul Magazin istoric, ediţia a II-a 1988. 1918-1988. Unirea cea Mare — arc peste timp. Prima serie de întrebări...** 43 • **Poşta Magazin istoric...** 62

COPERTELE NOASTRE

Pe teritoriul Americii s-au dezvoltat, înainte de sosirea colonizatorilor europeni, civilizaţii înfloritoare, între care cultura Maya (500 î.e.n.-1546) în America Centrală şi cea aztecă (sec. IX-1524) în Mexic. Iată cîteva mărturii ale acestor vestite civilizaţii:

④ Detaliu de pe o bluză ornamentată cu ţesături, ce putea fi întîlnită în satele civilizaţiei Maya. Se poate observa o tulburătoare asemănare a unora dintre motivele acestui veşmînt cu cele de pe broderii românești

⑦ Miniaturi ce împodobeau manuscrisul Codex Borbonicus, unul din puţinele monumente literare aztece care au supravieţuit furiei conchistadorilor

③ Structura universului, aşa cum şi-o imaginau aztecii (**America Latină se întîlneşte cu Europa colonială**, p. 57)

UNIREA

unanim act de decizie al poporului român

ION POPESCU-PUȚURI

Între coloanele de susținere ale edificiului național statal al poporului nostru, întruchipat astăzi de Republica Socialistă România, un rol hotărîtor l-a avut anul revoluționar 1918. El semnifică un moment epocal în istoria multimilenară a poporului nostru — făurirea statului național unitar român —, verigă esențială în lanțul nesfîrșit de strădanii și lupte, de înfăptuiri și aspirații ale românilor spre unitate și independență, spre libertate și dreptate socială.

Temeiuri istorice

Unirea cea Mare a fost proclamată la Alba Iulia, la 1 Decembrie 1918, în cadrul unei măreți Adunări Naționale Constituante, cu caracter plebiscitar, în cursul căreia deputații împuterniciți de toată suflarea românilor transilvăneni au hotărît unirea Transilvaniei cu țara-mamă România *„pentru toate veacurile"*. Dar temeiurile actului înfăptuit în urmă cu șapte decenii sînt îndepărtate și își au rădăcinile în istoria multimilenară a poporului român, statornic în vatra moșilor și strămoșilor săi.

Cu peste două milenii în urmă, înaintașii noștri, geto-dacii, conduși de puternicii și înțelepții regi ai regilor Burebista și Decebal[1], au înfăptuit statul lor centralizat și independent, Dacia, în întreg spațiul carpato-dunăreano-pontic. Vestită în antichitate pentru dezvoltarea sa economică, pentru înflorirea culturală și spirituală, ca și prin întărirea permanentă a capacității sale de apărare, Dacia a stabilit și dezvoltat relații complexe cu o seamă de popoare ale vremii.

Un factor fundamental care a evidențiat unitatea și continuitatea geto-dacilor l-a constituit concepția lor filosofică despre lume și viață, menționată încă de Herodot, în urmă cu 2 500 ani, cînd arăta că geții „se cred nemuritori"[2]. Era una din cele mai înaintate concepții din epocă și ea — apreciază numeroși oameni de știință — a dat geților acea tărie de neclintit în lupte, acea forță de a se jertfi care a atins cote sublime în epopeicele războaie purtate în vremea regelui-erou Decebal[3]. Totodată civilizația geto-dacică s-a remarcat și ca una din civilizațiile antice ce nu a cunoscut sclavajul în formele sale clasice, greco-romane.

Bogăția, resursele și puterea Daciei explică de ce a fost atît de rîvnită de puterile vecine cotropitoare. Sînt cunoscute războaiele purtate de geto-daci pentru apărarea pămîntului străbun, pentru libertate. Vitejia lor l-a determinat pe același Herodot să-i considere pe geți „cei mai drepți și mai viteji dintre toți tracii".

Stăpînirea de către Imperiul roman, timp de un secol și jumătate, a unei treimi din Dacia, nu a fost de natură să-i nimicească pe autohtoni care dispuneau de o civilizație proprie avansată și foloseau numeroase elemente din cultura celorlalte popoare. Permanența neîntreruptă în vatra strămoșească, păstrarea trăsăturilor etno-lingvistice, concomitent cu dezvoltarea cultural-spirituală au constituit un puternic factor de stabilitate, accentuat de activitatea economică de producere a bunurilor materiale, prin agricultură, păstorit, exploatarea minereurilor și meșteșuguri. Toate acestea au reprezentat trăsături caracteristice ale istoriei poporului român, unul din cele mai vechi popoare ale Europei.

Procese istorice obiective, specifice orînduirii feudale, au marcat istoria românilor după retragerea armatei și autorităților romane din provincia Dacia, sub presiunea dacilor liberi, aliați cu diferite popoare confederate cointeresate în lupta contra Imperiului roman. Pe întreg teritoriul carpato-dunăreano-pontic, a cărui unitate a fost refăcută, au apărut în veacurile următoare forme noi de organizare teritorială și politică, de tip feudal: cnezate, voievodate, ducate, alcătuiri cunoscute cel mai adesea sub denumirea simplă de „țări" ale românilor, care au înregistrat o puternică dezvoltare. Un moment important al procesului de organizare politică a românilor l-a constituit formarea și dezvoltarea Imperiului româno-bulgar, în primele secole ale mileniului II.

Acțiunea de centralizare statală, spre care, în chip firesc, tindeau formațiunile politice românești, a fost frînată un timp de impactul cu triburile ungare de origine fino-ugrică, avîndu-și campamentul în regiunea Volga, de unde cete de războinici călări erau dirijate în diferite expediții de jaf. Una din acestea s-a așe-

---

[1-3] *Magazin istoric*, nr. 9/1976, 7/1980; 2/1986; 4, 6/1987.

zat la sfîrşitul sec. IX în Cîmpia Panonică, încheind contracte cu conducătorii Imperiului bizantin, în virtutea cărora, pentru o sumă de bani, se obligau să lupte împotriva unor populaţii migratoare — bulgari, cumani, pecenegi etc.; în acelaşi timp, ei atacau, „pe cont propriu" — după cum menţionează savantul german Julius Klaproth — şi diferite popoare din Europa de apus. Abia după creştinarea lor, apărută tîrziu, la sfîrşitul sec. X (concepută ca o soluţie de aşezare a lor definitivă în spaţiul respectiv), creştinare cu ajutorul populaţiei băştinaşe — geto-daci, romanici, germani, slavi — s-a produs o anume sedentarizare a triburilor din Cîmpia Panonică.

Acest proces de aşezare a lor, prin creştinare, a contribuit în timp la normalizarea relaţiilor cu popoarele vecine, între care poporul nostru care adoptase creştinismul încă din primele secole ale erei noastre. Religia anterioară monoteistă a geto-dacilor, bazată pe învăţătura lui Zamolxis, favorizase procesul de creştinare a strămoşilor noştri.

Feudalitatea apuseană a reuşit să canalizeze tendinţele războinice cuceritoare încă puternice ale triburilor ungare, în plin proces de feudalizare, spre răsărit, în Ţara de dincolo de păduri — Transilvania — care a devenit astfel ţinta expansiunii regalităţii şi nobilimii ungare de mai tîrziu.

Instaurarea stăpînirii feudale ungare a adus însă numeroase privaţiuni populaţiei române, majoritare, redusă la starea de iobăgie, supusă unei crunte exploatări sociale, la care se adăugau persecuţiile naţionale şi religioase. Acestea s-au accentuat mai ales după marile ridicări la luptă ale iobagilor (între care românii erau majoritari) din anii 1437 şi 1514. În urma răscoalei de la Bobîlna s-a constituit „Uniunea celor trei naţiuni" (alcătuită din nobilii maghiari şi secui, precum şi din patriciatul saşilor), românii şi religia lor fiind considerate „tolerate". Această politică de privilegii aplicată de feudalitatea stăpînitoare maghiară a determinat o şi mai accentuată strîngere a legăturilor dintre românii transilvăneni şi românii din cele două voievodate extracarpatice independente — Ţara Românească şi Moldova —, constituite spre jumătatea sec. XIV, către care erau aţintite toate speranţele românilor transilvăneni.

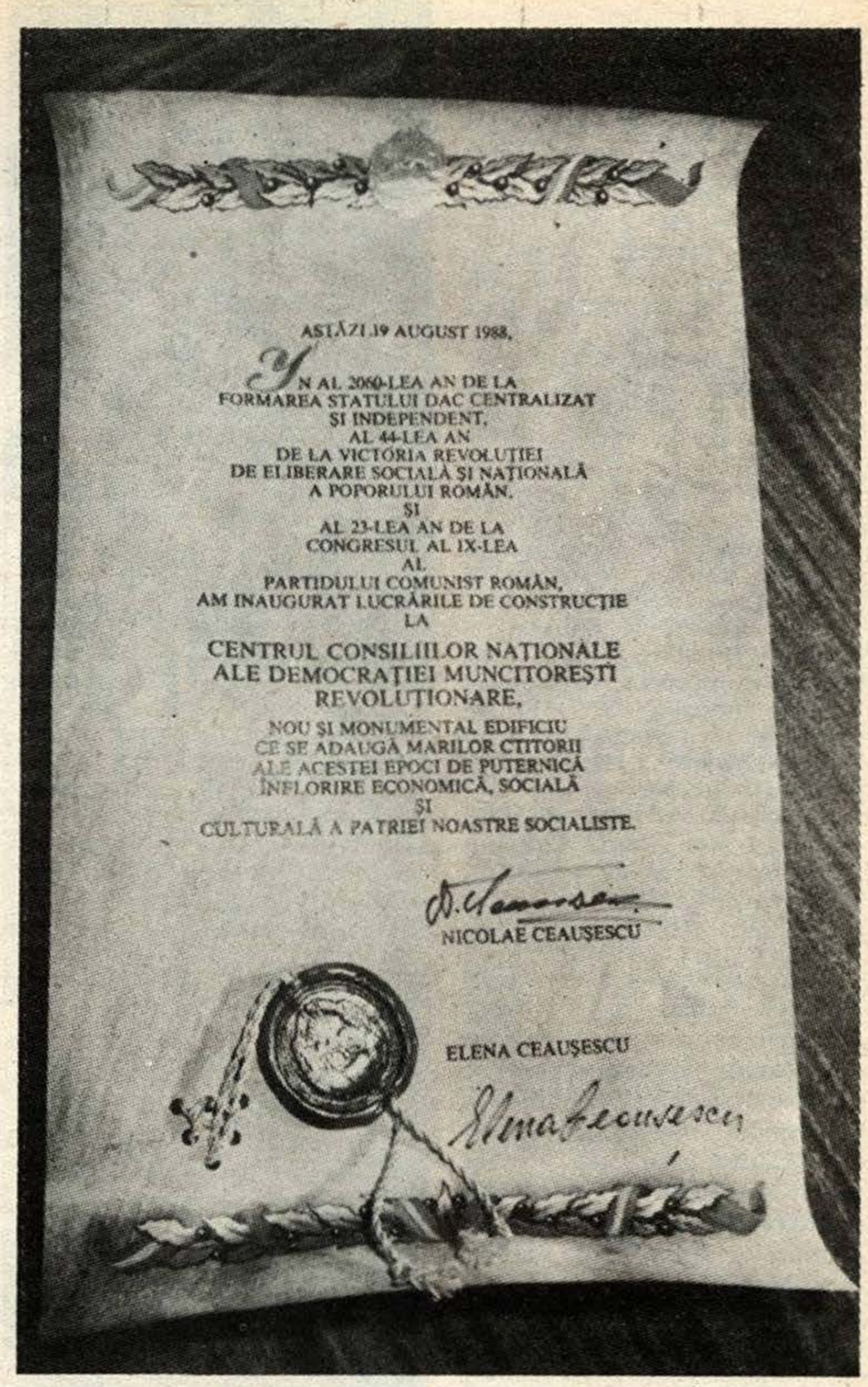

Un semnificativ act care subliniază vechimea statului nostru, pergamentul cu semnătura secretarului general al Partidului Comunist Român, preşedintele Republicii, tovarăşul Nicolae Ceauşescu şi cu semnătura tovarăşei Elena Ceauşescu, aşezat la temelia construcţiei Centrului Consiliilor Naţionale ale Democraţiei Muncitoreşti Revoluţionare, nou şi monumental edificiu ce se adaugă marilor ctitorii ale Epocii Nicolae Ceauşescu

Simbolul Daciei

Transilvania şi-a menţinut o largă autonomie, cu tendinţa de a se transforma în „regnum" (regat de sine stătător — cum se exprimă documentele vremii) în momentele de criză ale regatului feudal ungar. Un asemenea moment s-a ivit după înfrîngerea

Ungariei de către armatele otomane, la Mohács, în anul 1526 și, mai ales, după anul 1541, cînd cea mai mare parte a Ungariei însăși a fost transformată în pașalîc, cu reședința la Buda. Transilvania și-a redobîndit atunci independența politică, devenind principat autonom, vasal Porții, aidoma celorlalte două principate române extracarpatice, Muntenia și Moldova.

Identitatea statutului politic al celor trei țări române — remarcată și subliniată de numeroși oameni politici și cărturari ai vremii — reflecta, de altfel, tendința vădită a principatelor de dezvoltare și evoluție unitară, evidențiată de numeroase momente istorice în care țările române au acționat în bloc, făcînd front comun împotriva pericolului extern, îndeosebi a celui reprezentat de Imperiul otoman.

Numeroasele victorii obținute sub conducerea unor comandanți de oști, strategi străluciți, precum Ioniță Caloian, frate cu Ioan și Petru Asan, întemeietorii Imperiului româno-bulgar, Mircea cel Mare, Ioan de Hunedoara, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, Ioan vodă cel Viteaz, ca și a altor voievozi români au determinat Poarta să țină seama de puterea statelor românești, statornicind cu ele înțelegeri sau tratate prin care voievodatele își păstrau autonomia politico-administrativă și se conduceau după legile și obiceiurile proprii, iar domnii aleși de adunarea țării dețineau toate prerogativele suveranilor europeni ai vremii. În schimbul unei sume de bani, pe care cele trei țări o plăteau sultanului, Poarta se angaja să respecte integritatea lor teritorială și să le acorde ajutor militar în cazul unui atac din partea altor puteri.

Deși condițiile istorico-politice determinaseră apariția a trei state feudale românești, poporul român și-a păstrat neștirbită conștiința unității sale de origine, neam și limbă, de tradiții de cultură și civilizație, prin care s-a afirmat în curgerea vremii ca individualitate istorică distinctă. Po-

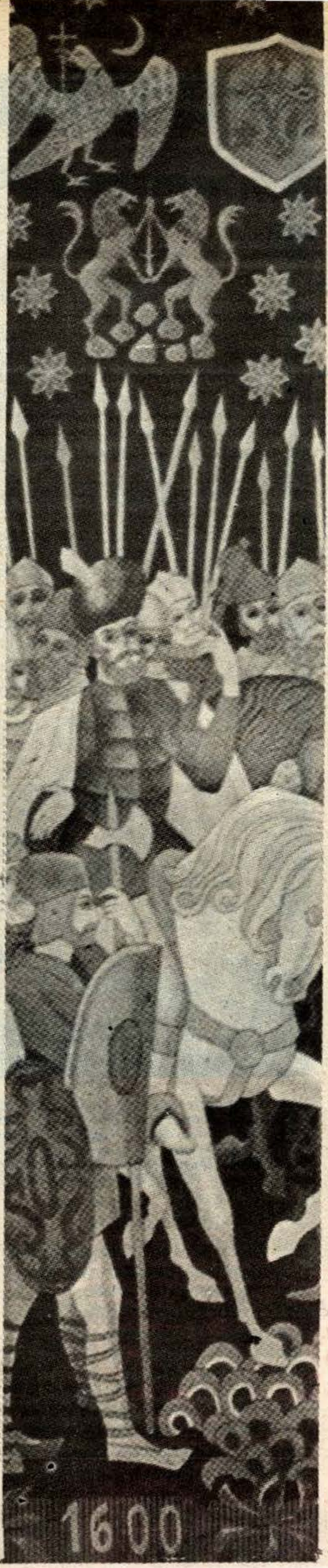

porul nostru a acționat unitar nu numai împotriva primejdiei externe, ci și pe tărîmul creației materiale și spirituale, dezvoltînd un necontenit schimb de valori cu celelalte popoare. Unitatea de evoluție și organizare a societății medievale românești — evidentă și evidențiată de factorii de decizie politică ai timpului — a căpătat pregnanță istorică în anul 1600 prin reunirea celor trei țări sub sceptrul lui Mihai Viteazul, ceea ce i-a atras marelui domn al tuturor românilor supranumele de „Restitutor Daciae".

Deși a durat scurtă vreme — datorită opoziției și reacției marilor imperii vecine — măreața înfăptuire a lui Mihai Viteazul s-a răsfrînt puternic pe planul conștiinței poporului român ca un nestins factor de mobilizare în timpul marilor bătălii pentru unire din veacurile ce au urmat. „De la 1600 — sublinia, cu mare dreptate, N. Iorga —, nici un român n-a mai putut gîndi unirea fără uriașa lui personalitate, fără paloșul sau securea lui ridicată spre cerul dreptății, fără chipul lui de curată și desăvîrșită poezie tragică".

Unirea a înaripat spiritul și gîndirea istorică și politică a învățaților, a stimulat acțiunile oamenilor politici, a devenit năzuința, tainică sau limpede exprimată, a tuturor locuitorilor.

Idealuri unanim împărtășite

Procesul firesc spre unitate a românilor era o evoluție istorică similară cu cea a altor popoare ale Europei. Acest proces a primit însă noi lovituri la finele veacului XVII. Încorporarea Transilvaniei în Imperiul habsburgic

Unitatea poporului în hotarele străvechi, dacice, „fu visarea voievozilor noștri mari" (1600)...

s-a răsfrînt atît pe plan social, prin înăsprirea exploatării la care erau supuse masele populare, în rîndul cărora românii constituiau elementul covîrşitor, cît mai cu seamă pe plan naţional, prin continuarea politicii favorizante faţă de cele trei „naţiuni" privilegiate şi, totodată, prin iniţierea unor noi acţiuni de deznaţionalizare. Dubla asuprire, socială şi naţională, a declanşat o susţinută luptă a românilor, o deosebită semnificaţie avînd-o revoluţia de la 1784, caracterizată de Karl Marx astfel: „Horea plănuia eliberarea neamului său", el devenind „simbolul renaşterii Daciei"[1].

Cerinţele obiective ale procesului de modernizare a societăţii româneşti — aflată sub diferite stăpîniri străine — confereau idealului unităţii naţional-statale o determinare istorică legică, ce şi-a găsit expresie în toate marile evenimente cu caracter social şi naţional ale veacului XIX; revoluţiile de la 1821 şi 1848, Unirea Principatelor, la 1859, cucerirea deplinei independenţe de stat, la 1877.

Aspiraţie a maselor largi ale poporului, în deplin consens cu evoluţia generală a umanităţii pe căile progresului istoric, lupta românilor pentru libertate şi unitate naţională a avut un profund caracter obiectiv, revoluţionar. Ea a provocat însă o puternică reacţie a vechilor asupritori, care, văzîndu-se ameninţaţi în menţinerea poziţiilor lor, au încercat să stăvilească acest proces. Crearea dualismului austro-ungar la 1867 şi încorporarea abuzivă a Transilvaniei în Ungaria au fost una din aceste încercări de frînare a mersului istoriei, cu grave consecinţe pentru români. În Transilvania, autorităţile de la Budapesta au declanşat un proces de deznaţionalizare forţată, urmărind schimbarea realităţilor istorice, prin artificiala şi silnica modificare a structurii sociale şi a caracterului etnic al populaţiei. „*Prin această politică de restrîngere şi chiar de lichidare completă a drepturilor românilor — fapt critic şi de cercuri şi personalităţi progresiste maghiare — perioada respectivă* — apreciază preşedintele României socialiste, tovarăşul Nicolae Ceauşescu — *s-a înscris ca cea mai neagră din istoria poporului român din Transilvania*".

rică, reclamată imperios de înseşi legile obiective ale dezvoltării sociale.

Un unic şuvoi revoluţionar

În 1914, în preajma izbucnirii primului război mondial, realizarea statului naţional unitar devenise o cerinţă imediată, o condiţie primordială a evoluţiei României pe calea progresului. După doi ani de neutralitate, în condiţiile în care asupra ţării noastre se exercitau tot mai puternice presiuni din partea celor două tabere aflate în conflict, România s-a alăturat coaliţiei Antantei, care promitea satisfacerea dezideratului unirii cu patria a teritoriilor româneşti aflate sub stăpînirea austro-ungară. Este deosebit de importantă relevarea adevărului că, în vreme ce războiul purtat de marile puteri avea un caracter imperialist, lupta poporului nostru — străină de orice intenţii de cotropire şi de anexiune teritorială — a fost o luptă dreaptă, de eliberare şi de unire naţională.

Trecerea Carpaţilor de către armata română, în vara anului 1916, pentru eliberarea Transilvaniei, a fost întîmpinată cu deosebită bucurie de populaţia românească. Pătrunşi de un puternic entuziasm patriotic, mii şi mii de tineri transilvăneni şi bucovineni s-au înrolat ca voluntari în unităţile de luptă ale armatei române.

Dar nerespectarea obligaţiilor asumate faţă de România de către puterile Antantei, superioritatea numerică şi tehnică a trupelor germane şi austro-ungare dislocate pe frontul din România, precum şi atacarea ţării noastre de către Bulgaria şi Turcia, au îngăduit Puterilor Centrale să treacă la o contraofensivă puternică, silind armata română să se retragă treptat — după lupte pline de îndîrjire, ce au vădit eroismul şi spiritul de jertfă al soldaţilor români —, frontul fiind fixat, în iarna anului 1916-1917, pe un aliniament la nord de Focşani.

...voinţa de nestrămutat a poporului „pentru toate veacurile" (1918)

Cu preţul unor mari eforturi şi sacrificii, avînd sprijinul întregului popor, armata română a făcut o nouă şi excepţională dovadă a eroismului ei cu prilejul luptelor din vara anului 1917, care au înscris în istorie, cu litere de aur, marile izbînzi de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz. Victoriile de mare răsunet internaţional dobîndite de România au reprezentat o contribuţie importantă la înfrîngerea militarismului german, un eveniment decisiv în lupta pentru eliberarea patriei de sub dominaţia vremelnică a cotropitorilor străini şi pentru unirea tuturor românilor într-un singur stat.

Noile împrejurări externe (marile mişcări sociale şi naţionale, care au cuprins o serie de ţări angrenate în război, în condiţiile adîncirii crizei generale a capitalismului, ale ascuţirii contradicţiilor sociale şi naţionale) au stimulat lupta poporului român, mai întîi pentru eliberarea teritoriilor cotropite de inamic şi, apoi, într-un şuvoi unic, ce avea să înroleze toate forţele româneşti de pretutindeni, pentru desăvîrşirea unităţii naţionale şi statale.

O uriaşă rezonanţă în rîndurile popoarelor asuprite de pretutindeni au avut ideile Revoluţiei Socialiste din Octombrie, care, prin *Declaraţia drepturilor popoarelor din Rusia*, a proclamat egalitatea şi suveranitatea popoarelor, dreptul naţiunilor la autodeterminare pînă la separarea de fostul Imperiu rus şi crearea de state de sine stătătoare. Asemeni Imperiului ţarist, monarhia habsburgică — care, ţinînd ferecate înlăuntrul ei un mare număr de naţiuni, îşi merita numele de „închisoare a popoarelor" — s-a prăbuşit sub loviturile luptei revoluţionare a popoarelor asuprite.

Lupta pentru aplicarea dreptului la autodeterminare a popoarelor subjugate a fost încurajată şi de principiile cuprinse în declaraţia din ianuarie 1918 a preşedintelui S.U.A., Woodrow Wilson.

În aprilie 1918, congresul de la Roma al reprezentanţilor naţiunilor oprimate din cadrul monarhiei dualiste austro-un-

(Continuare în p. 12)

Permanenţă şi continuitate

JUDECATA LA ROMÂNI (III)

Acad. ŞTEFAN PASCU

Asemănătoare — prin organizare şi atribuţii — scaunelor de judecată cneziale[1], scaunele de judecată voievodale, constituite pretutindeni pe teritoriul Transilvaniei, unde stărulau voievodatele, aceste străvechi forme de organizare social-politică şi social-juridică românească, reflectă şi ele atît vechimea alcătuirilor social-politice ale românilor, cît şi evoluţia unitară a comunităţilor lor, evidenţiată în formele identice sau mult asemănătoare ale instituţiilor juridice.

Scaunele voievodale

În Ţara Crişului Alb — Zarand scaunele de judecată erau prezidate de voievozi *(voyvodis)*, care judecau împreună cu „nobilii bărbaţi", cnezi înnobilaţi, litigiile dintre iobagi, sau, uneori (aşa cum se petrec lucrurile într-un proces din 1445) chiar între iobagi şi autorităţile administrative (în cazul respectiv iobagii din Baia de Criş şi şeful monetăriei din Sibiu).

Scaunul de judecată voievodal din districtul Beiuş era prezidat de voievodul sau vicevoievodul districtului şi era format, ca şi scaunul cnezial, din 12 cnezi juraţi, aleşi de locuitorii satului, pe o jumătate de an. El judeca pricinile dintre românii districtului. Membrii scaunului de judecată erau aleşi pe şase luni, la sărbătoarea Botezei (6 ianuarie) şi Sf. Ilie (20 iulie). Cnezii juraţi se alegeau dintre cnezii domeniului care au împlinit 25 de ani, cu excepţia celor prea bătrîni sau infirmi. În timpul funcţionării, aceşti juraţi erau scutiţi de obligaţiile iobăgeşti. Pricinile erau cercetate într-un local propriu *(in loco sedis judiciaria)*, de executarea pedepselor, îndeosebi gloabe (amenzi) fiind răspunzători voievodul şi crainicul. Dacă în termen de 15 zile de la pronunţarea hotărîrii, aceştia întîrziau să o execute, căpitanul cetăţii Beiuş prelua sarcina executării pedepsei. Puterea instituţiilor juridice româneşti (nu numai în Bihor, ci — aşa cum o arată documentele — şi în alte zone ale Transilvaniei) rezultă din faptul că episcopului de Oradea sau castelanilor şi vicecastelanilor de Beiuş le era interzis să se amestece direct sau prin intermediul voievozilor ori crainicilor în judecarea pricinilor şi, mai ales, în adoptarea unor hotărîri, chiar şi atunci cînd se adunau gloabele potrivit hotărîrii scaunului de judecată. Din acest punct de vedere, voievozii şi crainicii aveau atribuţii bine precizate, ei fiind socotiţi „oficiali ai districtului" *(officialis provinciae)* cu atribuţii juridice şi fiscale. Firească că în practică se înregistrau numeroase imixtiuni sau încercări de influenţare a hotărîrilor acestor organisme judecătoreşti.

În mod asemănător era organizat sistemul judiciar românesc în Maramureş. Reprezentanţii „Soborului de judecată" obştesc de aici şi din comitatele megieşe (Bereg, Ugocsa şi Arva, care constituiau o prelungire a Maramureşului, această străveche ţară românească) formau un „sobor" mai mare, al uniunilor de obşti. Acest „sobor" este amintit şi în *Psaltirea Şcheiană*, manuscris românesc de la sfîrşitul sec. XV. începutul sec. XVI, unde se numeşte adunarea „giudeaţilor".

Potrivit obiceiurilor şi practicilor străvechi, locuitorii din Maramureş aveau dreptul să-şi aleagă voievozi pe cei pe care îi socoteau mai vrednici dintre cnezi. Cînd oficialitatea a încercat să se amestece în viaţa obştilor maramureşene, cu intenţia de a le aservi, puternica împotrivire a locuitorilor a determinat acordarea diplomei privilegiale a românilor. Între ele, acela de a-şi alege voievodul, care avea libertatea să judece toate pricinile iscate între români. Sediul scaunului voievodal era în principalul oraş al districtului. Sighet. Deoarece condiţiile geografice ale Ţării Maramureşului nu permiteau totdeauna oamenilor să se de-

[1] *Magazin istoric*, nr. 9, 10/1988.

plaseze la Sighet, scaunul de judecată era itinerant (într-un fel oarecum asemănător curților voievodale itinerante din Țara Românească și Moldova)[1] și astfel voievodul și asesorii săi făceau cercetarea, care în limba populară se numea „voievodat" *(inquisitio vulgo voevodatus)* la fața locului. Sosit în satul unde urma să se facă judecata, voievodul chema pe cnezi și pe jurați, adică scaunul de judecată sătesc, lua jurămîntul membrilor acestora că vor spune numai adevărul, arăta lista împricinaților și apoi începea judecata.

Lupta între vechiul mod de viață (reprezentat de instituțiile juridice românești) și tendințele de infiltrare ale regalității și nobilimii s-a intensificat în ultimul sfert al sec. XIV. În competența scaunelor voievodale au rămas doar problemele de proprietate și moștenire și cîteva din pricinile mai mici, judecarea „vinilor mari" care odinioară intrau tot în atribuția scaunelor voievodale — trecînd în competența forurilor judiciare feudale, care însă — dovadă a persistenței formelor tradiționale românești — erau obligate să respecte obiceiul pămîntului *(jus valachicum)*. Și mai lămuritor asupra împărțirii de atribuții este privilegiul din 1378, acordat românilor din Bereg, care interzicea („să nu cuteze", formula documentul) oficialităților comitatului să judece pe „cnezii și pe românii" din aceste teritorii în nici o pricină, afară de furt, tîlhărie și cauzele criminale și să nu îndrăznească să le opre scă lucrurile sau bunurile în vreun chip oarecare. Cei care aveau vreo plîngere împotriva cnezilor și românilor erau obligați să se adreseze comitelui sau dregătorilor românilor *(officialium corundem Olachorum)*, păstrînd rînduiala dreptului românesc.

În chip asemănător se petreceau lucrurile și în comitatele Arva, Bereg, Ugocsa. În Arva, bunăoară, în anul 1474 pricinile dintre români erau judecate de voievodul ales de obște.

[1] *Magazin istoric*, nr. 6/1984.

Spre sud-vest de Maramureș, un alt district românesc, al Cetății de Piatră (Chioar) se conducea după aceleași practici judiciare. Potrivit cuprinsului unui document din 1604, care repeta de fapt realități mai vechi, voievozii erau datori să respecte obiceiurile moșilor și strămoșilor, între care, potrivit dreptului românilor *(jus valachicum)*, voievodul prezida scaunul de judecată, format dintr-un număr de jurați, reprezentanți ai obștilor, din două în două săptămîni.

O altă străveche țară românească, consemnată ca atare *(terra blachorum)* încă în documentele sec. XIII era Țara Făgărașului sau Țara Oltului. Asemănătoare instituțiilor juridice românești din celelalte zone ale Transilvaniei, instituțiile făgărășene prezentau și o seamă de particularități, avîndu-și originea în statutul aparte al acestei țări, aflată — cum se știe — multă vreme în stăpînirea directă a domnilor Țării Românești. Aici în locul voievozilor și cnezilor, din scaunele de judecată făceau parte boieri făgărășeni aleși de obștea satelor respective „după rînduielile și obiceiul vechi al țării" *(juxta ritum et veteram huius terrae consuetudinem)*. Ei puteau ocupa această demnitate ani de-a rîndul. În felul acesta, unele familii boierești mai importante erau reprezentate în scaunele de judecată făgărășene vreme de aproape un secol.

Asemănător scaunului de judecată voievodal din Țara Crișurilor, din Maramureș, districtul Cetății de Piatră, în Țara Făgărașului era scaunul superior, numit și scaunul căpitanului, care era alcătuit din 12 boieri asesori jurați, un notar și doi boieri pretori, aleși de scaun. În atribuțiile acestui organism intrau judecarea pricinilor dintre boieri, libertini, (țărani liberi), negustori, oșteni și trabanți, precum și ale fețelor bisericești. Forul respectiv avea latitudinea de a judeca și pricini grave: furturi, omucideri, adultere, incendii. În cazurile în care împricinații nu erau mulțumiți de hotărîrile adoptate, puteau face apel la voievodul, din sec. XVI, la principele Transilvaniei.

Pentru aceeași zonă geografică trebuie consemnată existența unui *scaun provizoriu*, în orașul Făgăraș, care judeca pricinile dintre țăranii supuși cetății Făgărașului și persoanele libere aflate în proces cu țăranii dependenți.

O situație asemănătoare cu cea din Țara Făgărașului se întîlnește și în Banatul Severinului, unde, pe lîngă scaunele de judecată cneziale (districtuale) exista și un scaun de judecată central, pentru toate cele opt districte privilegiate, cu autoritatea scaunului de judecată voievodal, care se întrunea în cel mai important dintre districte — Sebeș (Caransebeș) și unde avea loc și o adunare generală a districtelor românești. Un asemenea scaun de judecată superior era prezidat de comite sau de judele suprem al districtelor privilegiate, ori de banul Severinului.

O situație particulară, concordantă însă cu instanțele de judecată voievodale, poate fi socotită și cea întîlnită în domeniul cetății Gurghiu din scaunul Mureș. Aici, scaunul de judecată era prezidat de crainic *(krajnik szék)*, instanță de apel de la scaunul de judecată sătesc. Menționarea scaunului de judecată al crainicului în sec. XVII nu înseamnă cîtuși de puțin că el s-a înființat la data menționării sale documentare, ci era o supraviețuire mult mai veche, dinainte de așezarea secuilor în aceste părți, locuite de români și mai înainte și după aceea. Scaunul de judecată al crainicului avea competențe și în pricini mai mari: vărsare de sînge, bătaie cu vînătăi.

Scaunul de judecată voievodal este prezent și la românii din Polonia, ca și în Maramureș de unde, de fapt, proveneau mulți români așezați în sudul Poloniei. Scaunul de judecată era prezidat de voievod, iar în componența lui intrau un crainic, doi cnezi și alte persoane, poate țărani, toți asesori jurați.

(Continuare în p. 12)

1916-1918. Academia Română:

PATRIA MAI PRESUS DE ORICE

ALEXANDRU DOBRE

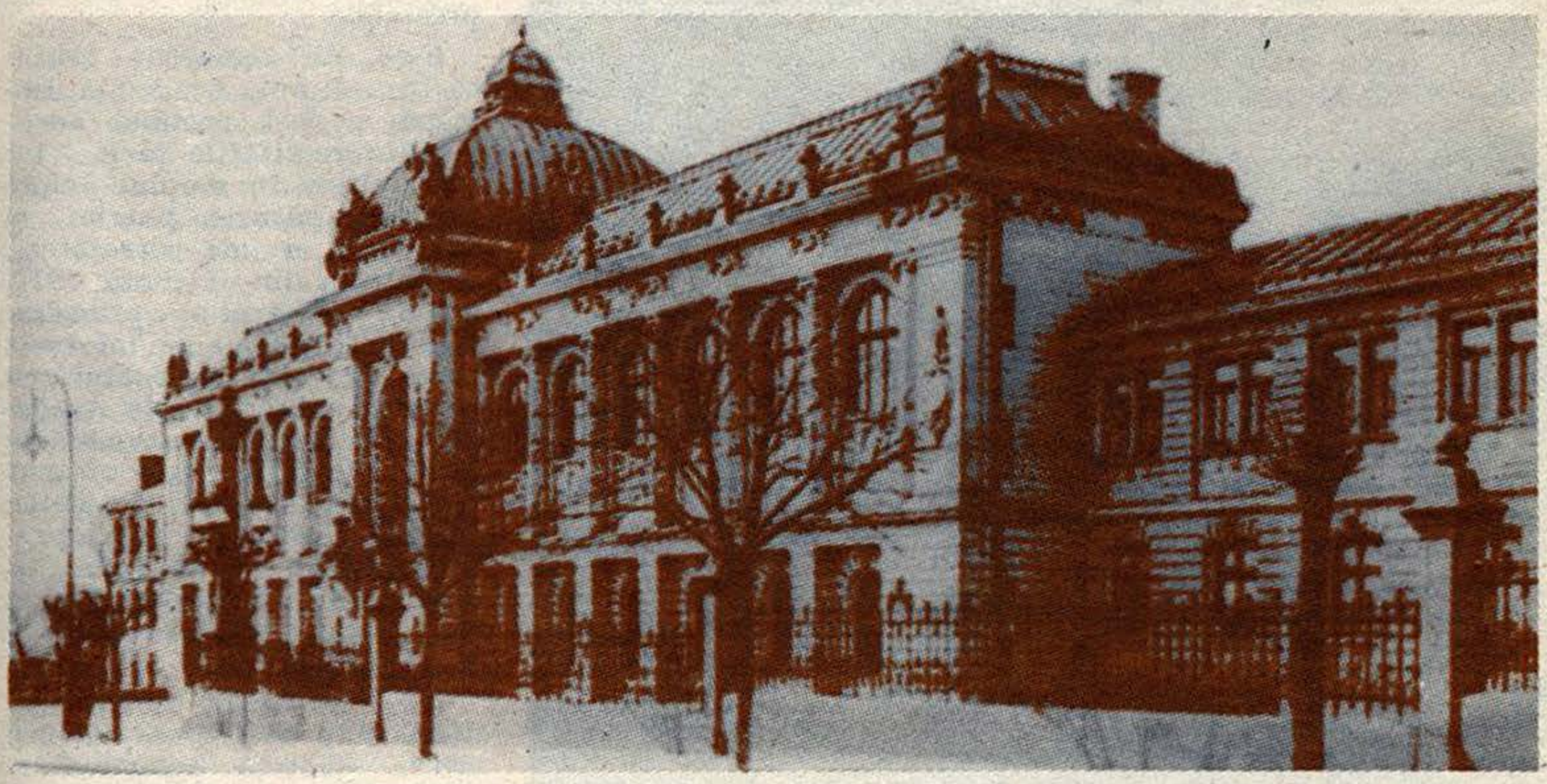

Palatul Universității din Iași, oraș unde în 1916-1918 s-au aflat în refugiu și mulți dintre membrii Academiei Române

După cum am văzut, în urma invadării Capitalei și a unei mari părți din teritoriul țării de către trupele Puterilor Centrale, guvernul și instituțiile românești s-au retras temporar la Iași. Pentru a asigura securitatea valorilor sale, Academia a luat decizia de a transporta cea mai însemnată parte a acestor bunuri la Iași, iar, mai apoi, spre mai mare siguranță, au fost duse la Moscova[1].

Interesele mari ale neamului

Conducerea Academiei, în majoritatea ei, împreună cu o parte a personalului de execuție s-a refugiat și ea la Iași. Aici se aflau Petru Poni — președintele Academiei, care de altfel și locuia în capitala Moldovei, fiind profesor la Universitatea din Iași — Barbu Ștefănescu-Delavrancea și dr. Gheorghe Marinescu — vicepreședinți, Iacob C. Negruzzi — secretar general, dar care își va petrece cea mai mare parte a timpului la una din moșiile sale, izolat într-un fel de activitățile desfășurate. Cu excepția membrilor care își aveau domiciliul stabil în Moldova, se mai aflau acolo și alți membri ai Academiei veniți din București sau refugiați din teritoriile românești aflate sub dominație străină. Au existat și unii membri care, uneori, au avut posibilitatea să circule între cele două capitale, astfel încît ei au participat la activitatea Academiei atît la București, cît și la Iași, stabilind în felul acesta o legătură în cadrul lucrărilor ei. Așa au stat lucrurile, de pildă, în timpul ședinței Academiei Române, ținută la Iași, în 4 iunie 1917. De ce sentimente erau animați participanții la această ședință, ne putem da seama parcurgînd rîndurile așternute pe hîrtie de mîna marelui istoric A.D. Ne-

[1] Despre problema înapoierii de la Moscova a colecțiilor Academiei, vezi studiul nostru *Nicolae Titulescu la Academia Română*, în *Memoriile Secției de științe istorice*, seria IV, tom. VII (1982), București, 1984, pp. 143-155.

nopol, aflat pe patul de suferință, în acele momente și care, printr-o scrisoare către Petru Poni, ruga să fie considerat prezent: *„Salut cu toată dragostea prima ședință a Academiei Române în bătrînul nostru Iași, leagănul instituțiilor culturale ale țării. Arată, te rog, colegilor noștri, pe lîngă salutările mele, credința ce am, că astăzi încep ședințele Academiei României Mari cu... viteji răsăriți pentru a o întrupa din sînul visurilor noastre"*. (Arhiva Academiei, dosar A—3, 1917-1918, fila 5).

La începutul ședinței din 4 iunie 1917, președintele a făcut *„o expunere a activității Academiei în partea neocupată a țării"*, după care *„roagă Academia să aprobe modul său de procedare"*, în legătură cu administrarea bunurilor. Petru Poni a insistat în mod deosebit asupra deciziei de a subscrie din veniturile Academiei bonuri de tezaur în valoare de 400 000 lei, reprezentînd înlesniri în favoarea statului care, în acele momente, făcea eforturi deosebite pentru reorganizarea și înzestrarea armatei române. Președintele a motivat această decizie printr-o singură frază: *„Academia, prin menirea ei de păstrătoare și apărătoare a intereselor mari ale neamului românesc, are și datoria de a contribui într-o largă măsură la apărarea națională"*. (Arhiva Academiei, dosar A—3, 1917-1918, fila 1 v.) Susținînd decizia lui Petru Poni, Barbu Ștefănescu-Delavrancea *„găsește propunerea d-lui președinte de a subscrie la acest împrumut național foarte nimerită"*, remarcînd, printre altele, *„îndemnul patriotic pe care l-ar da Academia, participînd la ușurarea nevoilor statului"*.

Artileriști români în luptă în primul război mondial

În cadrul aceleiași ședințe, Petru Poni a arătat necesitatea rezolvării unor probleme organizatorice, devenite stringente pentru buna desfășurare a activității înaltului for în condițiile speciale create prin retragerea sa la Iași. Mandatul organelor de conducere ale Academiei fusese valabil, potrivit statutelor, doar pentru o perioadă de un an și el expirase încă din luna mai 1917. Date fiind împrejurările deosebite, Al. Philippide a propus ca *„Delegațiunea să funcționeze ca și pînă acum"*, prelungindu-i-se mandatul pentru încă un an. Existînd consensul ca organele alese în 1916 să primească mandat pe încă un an, la București, „Delegațiunea provizorie" creată în 6 iulie 1917 s-a compus din doi membri ai fostei conduceri (I. Bogdan și I. Bianu) și din doi noi aleși (Gr. Antipa și Gh. Țițeica). De fapt, în ciuda tuturor dificultăților, între Ioan Bianu și Petru Poni au avut loc o informare și o consultare permanentă asupra tuturor problemelor, încît cele două conduceri au acționat unitar, pe baza unei înțelegeri prealabile.

Este de remarcat faptul că în acei ani, Academia Română a fost profund ancorată în realitățile țării, încadrîndu-se în amplul efort pentru apărarea patriei și eliberarea ei de cotropitori. În ședința din 11 iunie 1917, ultima din acel an, președintele Petru Poni a informat pe cei prezenți în legătură cu sumele subscrise de Academie la Banca Națională în bonuri de tezaur și a obținut aprobarea plenului pentru această acțiune patriotică. Ședința din 11 iunie avea loc doar cu o lună înainte de marea epopee de la Mărăști-Mărășești-Oituz.

În afara celor două ședințe s-au mai ținut la Iași cîteva ședințe restrînse ale conducerii Academiei sau au avut loc comunicări între membrii acesteia asupra unor probleme curente; de cele mai multe ori însă Petru Poni lua decizii de unul singur, asumîndu-și întreaga răspundere, dar comunicînd apoi și celor de la București *„dispozițiile luate de d-sa pentru conducerea afacerilor Academiei din partea țării neocupată"*.

În vara anului 1917, prin natura situației politico-militare, membrii Academiei din teritoriul rămas liber au desfășurat o bogată activitate pe tărîm social-politic, ca membri ai Parlamentului sau ai altor instituții și organe ale puterii de stat. Ei au fost în primele rînduri ale celor care au sprijinit efortul de război al țării, au mobilizat prin scris și viu grai armata și poporul în timpul marilor bătălii de la Mărăști, Mărășești și Oituz.

s-au aflat în mijlocul ostaşilor de pe front şi în spitalele de răniţi.

„O vie şi înaltă expresie a unităţii naţionale"

Între 8/21 şi 15/28 octombrie 1918, la Iaşi a avut loc Sesiunea extraordinară a Academiei Române. Din cauza evenimentelor, înaltul for nu-şi putuse ţine sesiunile generale anuale nici în mai 1917 şi nici în mai 1918. Situaţia creată prin încheierea păcii de la Bucureşti şi deschiderea circulaţiei între cele două părţi ale ţării, separate însă de linia tranşeelor, a determinat conducerea Academiei să convoace această sesiune la Iaşi, unde s-au deplasat şi unii membri aflaţi în Bucureşti sub ocupaţie. Motivele pentru care sesiunea nu s-a putut desfăşura la Bucureşti sînt specificate de Petru Poni într-o scrisoare către Ioan Bianu, purtînd data de 15 martie 1918: între Iaşi şi Bucureşti nu s-a restabilit *„comunicaţiunea normală"*: pentru a veni şi a sta cîteva zile în Bucureşti, fiecare membru al Academiei avea nevoie de o autorizaţie specială eliberată de Comandamentul trupelor germane de ocupaţie, iar respectiva autorizaţie specială *„sînt membrii care nu vor să o solicite"*, iar alţii *„care nu pot să o obţină"* datorită activităţii şi atitudinii lor făţiş îndreptate împotriva cotropitorilor. Printr-o altă scrisoare din 1/14 august 1918, Petru Poni îi comunica aceluiaşi Ioan Bianu că *„sînt cel puţin 5 membri care nu vor putea veni la Bucureşti"*.

Aşadar, sesiunea s-a deschis la Iaşi, în ziua de 8/21 octombrie 1918, în prezenţa următorilor membri: Ioan Bianu, Ioan Caragiani, Iacob C. Negruzzi, Alexandru Philippide, Duiliu Zamfirescu, Ion Bogdan, Nicolae Iorga, Ion Nistor, Dimitrie Onciul, Vasile Pârvan, Teodor V. Ştefanelli, Grigore Antipa, dr. Victor Babeş, general Grigore Crăiniceanu, Petru Poni, Anghel Saligny, Ion Simionescu şi Gheorghe Ţiţeica. A prezidat Petru Poni.

Agenda de lucru a fost încărcată. Ioan Bianu a prezentat un raport asupra activităţii desfăşurată de la sesiunea din mai 1916 şi pînă în octombrie 1918. S-a ales apoi noua conducere, cu Petru Poni — preşedinte, Duiliu Zamfirescu, Ion Bogdan şi dr. Victor Babeş — vicepreşedinţi, Iacob C. Negruzzi — secretar general (mandatul său era valabil pe o perioadă de şapte ani). S-au discutat şi s-au luat decizii importante în probleme privind administrarea şi gospodărirea bunurilor Academiei şi ale şcolilor sale, s-au ales oficiile secţiunilor şi diferitele comisii cu sarcini specifice etc. În sfîrşit, eveniment remarcabil, au avut loc alegeri de noi membri ai Academiei: Alexandru Lapedatu, Ştefan Ciobanu, I.Al.Brătescu-Voineşti, Ion Inculeţ şi Ovid Densuşianu (membri titulari), Dimitrie Gusti şi Pantelimon Halipa (membri corespondenţi), Pimen Georgescu, mitropolitul Moldovei, şi Nicodem, arhiepiscop al Chişinăului şi Hotinului (membri onorari). De observat că şi de această dată s-a respectat cu stricteţe criteriul reprezentării tuturor provinciilor istorice româneşti în sînul Academiei.

Fie în luările de cuvînt, fie în referate şi comunicări ştiinţifice, în tot timpul lucrărilor acestei sesiuni s-a subliniat apăsat rolul Academiei în consolidarea unităţii culturale a poporului român, ca un pas important şi o condiţie obligatorie în opera de înfăptuire a unităţii politice şi statale, caracterul naţional reprezentativ al instituţiei şi sarcinile ce îi vor reveni în viitoarea organizare a statului naţional unitar român.

Ioan Bianu a ţinut de altfel să precizeze că *„Academia este o instituţie cu staţiornicie neatinsă de cauzele schimbărilor din alte părţi şi compusă şi condusă de bărbaţii cei mai luminaţi şi cu prestigiu moral ai neamului"*. Gîndindu-se la menirea viitoare a instituţiei, Al.Lapedatu era convins că *„Academia Română nu va fi ca astăzi, încă, numai un simbol cultural al unităţii noastre naţionale, ci o vie şi înaltă expresie a acestei unităţi — ea însăşi o completă şi definitivă realitate"*.

Luînd cuvîntul, Dimitrie Onciul a propus ca *„Academia, întrunită în sesiune generală extraordinară, să ţină o şedinţă publică pentru comemorarea centenarului lui Kogălniceanu"*. Trebuie să precizăm că, în şedinţa Academiei, ţinută la Bucureşti în 21 septembrie 1917, D. Onciul fusese de părere că dat fiind faptul că *„în împrejurările actuale nu se poate comemora, după cuviinţă, această aniversare"*, evocarea personalităţii, activităţii şi operei marelui cărturar şi om politic patriot să fie amînată pentru *„anul viitor la aceeaşi dată"*. De acord cu propunerea lui Onciul, Gh. Ţiţeica crezuse totuşi nimerit ca *„în viitoarea şedinţă intimă"*, istoricul să facă *„o scurtă expunere despre activitatea lui Kogălniceanu"*. Şi, astfel, în două şedinţe consecutive, Dimitre Onciul îşi ţinuse comunicarea pe care apoi a şi tipărit-o. De această dată, Onciul a spus că *„sărbătorirea lui Kogălniceanu la Iaşi ar fi cu atît mai indicată cu cît de aici a pornit toată activitatea lui"*. Iacob C. Negruzzi a susţinut propunerea ca M. Kogălniceanu să fie omagiat, arătînd că ieşenii *„sînt doritori de o şedinţă publică cu ocaziunea întrunirii Academiei în oraşul Iaşi"*.

Şedinţa publică solemnă s-a ţinut în ziua de 14/27 octombrie 1918. Sărbătorirea marelui om politic, cărturar şi patriot român, a cărui activitate şi operă au fost închinate luptei pentru unirea şi independenţa poporului român, luînd parte activă la evenimentele revoluţiei din 1848, la Unirea din 1859 şi la cele care au dus la cucerirea independenţei absolute de stat a României

în 1877-1878, s-a desfășurat într-o atmosferă de ardent patriotism, bucurîndu-se de participarea unui public larg și entuziast. *„În septembrie 1917* — spunea în deschiderea ședinței Ioan Bianu — *s-au împlinit o sută de ani de la nașterea lui Mihail Kogălniceanu, stea de întîia mărime în aurora deșteptării noastre naționale, a cărui parte covîrșitoare la toate faptele mari, la toată lucrarea pentru înălțarea culturală și politică a neamului și țării dinainte de 1840 și pînă la 1880 îl pune în rîndul întîi al patrioților renașterii noastre culturale și politice*". Sărbătorirea *„în capitala Moldovei și actuala capitală a României*", cum a precizat D. Onciul, în introducerea la comunicarea sa, era un prilej nimerit pentru a sublinia că *„popoarele care nu știu să prețuiască și să onoreze pe oamenii lor mari nu merită să-i aibă. Poporul românesc a știut și va ști să dea dovadă că i-a meritat... Onorînd aici memoria lui Mihail Kogălniceanu onorăm Academia Română, al cărei membru și prezident a fost, onorăm Iașii care ni l-au dat, onorăm neamul românesc care l-a născut și pentru a cărui înălțare el a lucrat și luptat, închinîndu-i activitatea și viața. Gloria lui este și gloria noastră*".

Activitățile desfășurate de academicienii din Iași pe aceleași coordonate și în același spirit cu acelea ale colegilor lor în București aflați sub apăsarea regimului ocupației militare a inamicului au urmărit, în fond, asigurarea continuității instituției peste barierele impuse de linia frontului și de cotropitori. Funcționînd concomitent, la Iași și la București, și în deplin consens, Academia a păstrat vii simbolul și menirea ei de instituție cu caracter național, izvorîtă din necesitățile adînc resimțite ale unității național-statale și acționînd în slujba desăvîrșirii ei. ■

UNIREA — UNANIM ACT DE DECIZIE AL POPORULUI ROMÂN

(Urmare din p. 6)

gare a proclamat, în mod solemn, dreptul fiecărui popor de „a constitui unitatea de stat națională sau de a completa această unitate pentru a atinge deplina sa independență politică și economică".

În ultimele luni ale anului 1918, sub loviturile mișcărilor sociale și ale luptei de eliberare a popoarelor asuprite, criza monarhiei dualiste austro-ungare s-a adîncit tot mai mult, nici o încercare de a o salva, prin tot felul de proiecte de modernizare a „sfîntului imperiu", de reorganizare a lui în unități autonome naționale, nemaiputînd satisface popoarele dornice de libertate. La 14 octombrie 1918, a izbucnit greva generală politică în Boemia și Moravia, revendicîndu-se, pe primul plan, constituirea republicii Cehoslovacia. La 28 octombrie 1918, a fost proclamată independența Cehiei, iar la 30 octombrie, slovacii s-au unit cu cehii în statul cehoslovac. Tot la 28 octombrie 1918, polonezii din Austria au hotărît unirea lor cu statul polonez renăscut.

La sfîrșitul lunii octombrie 1918 a izbucnit răscoala generală a popoarelor croat și sloven, care au proclamat despărțirea de monarhia dualistă și au întemeiat statul independent al slovenilor și croaților, care la 1 decembrie 1918 s-a unit cu statul independent al Serbiei, formînd Iugoslavia.

Viena și Budapesta, cele două capitale ale fostei monarhii dualiste, au fost cuprinse, ele însele, de flăcările revoluției. La Viena s-a proclamat republica Austria, iar la Budapesta s-a format republica ungară independentă. Destrămarea monarhiei dualiste a condus, astfel, nu numai la crearea statelor independente unitare ale fostelor națiuni asuprite, ci și la apariția statelor naționale ale fostelor națiuni dominante. ■

SCAUNELE VOIEVODALE

(Urmare din p. 8)

Cîteva concluzii de importanță deosebită se desprind din această succintă prezentare a instituțiilor juridice ale românilor transilvăneni. Se cuvine subliniată, înainte de toate, *vechimea* acestor forme de împărțire a dreptății, anterioritatea lor față de toate celelalte sisteme juridice existente pe teritoriul Transilvaniei. Avîndu-și originea în străvechile norme ale comunităților sătești ale românilor, aceste instituții, bazate pe legea nescrisă (obiceiul pămîntului — cum era îndeobște cunoscut) s-au impus, vreme de secole, tocmai prin această vechime care le înrădăcinase în datinile și practica cotidiană a românilor — locuitorii majoritari ai Transilvaniei.

O caracteristică importantă este de asemenea *identitatea lor de organizare* pe întreg cuprinsul voievodatului, relevîndu-se astfel și pe acest plan evoluția unitară a comunităților românești. Formele și structurile sînt, de asemenea, asemănătoare cu cele din Moldova și Țara Românească (cu precizarea că în teritoriile extracarpatice îngrădirile exercitate de autoritatea centrală au fost mult mai restrînse) și cu ale românilor din afara țărilor românești.

De remarcat și *originalitatea* acestor forme, specificitatea lor, proprie comunităților românești, ceea ce confirmă încă o dată modul original de evoluție social-politică și teritorială a românilor. Asemănarea lor structurală din toate teritoriile locuite de români înscrie astfel organizarea juridică românească drept una din cele mai grăitoare dovezi ale vechimii, permanentei continuități și unității românești în vatra străbună. ■

DUILIU ZAMFIRESCU:

„ADÎNCA IUBIRE DE ȚARĂ"

GH. I. FLORESCU

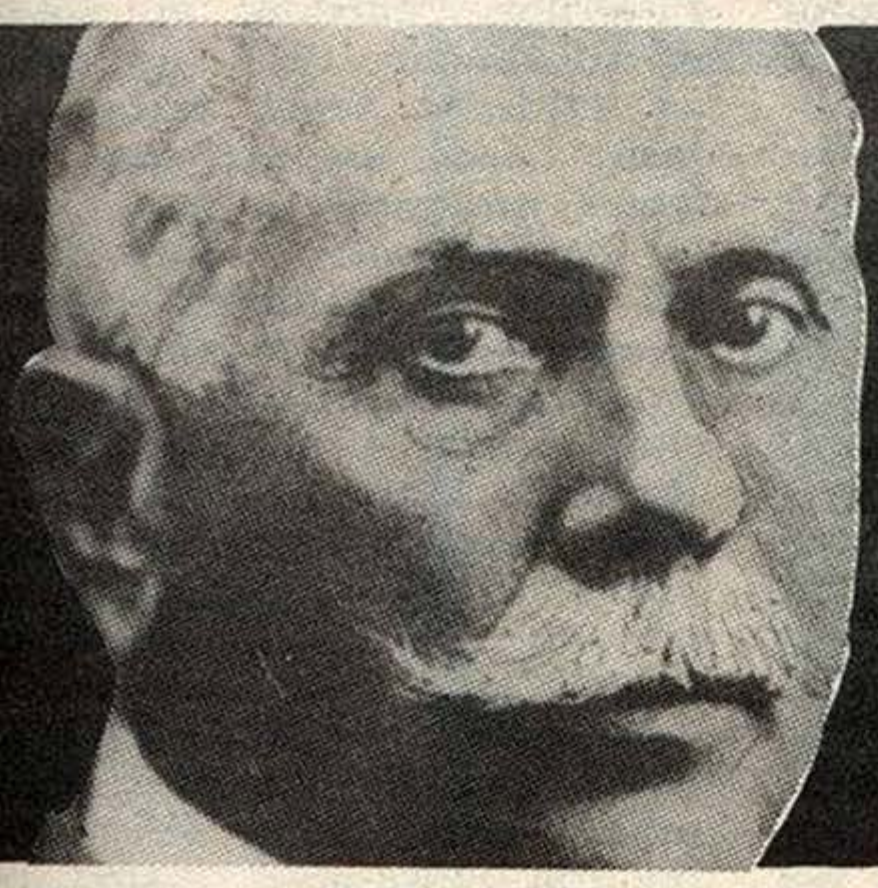

În 1921, cu puțin timp înainte de a muri, Duiliu Zamfirescu mărturisea, în prefața celei de a V-a ediții a romanului Viața la țară, **că autorul acelor rînduri a fost un om căruia viața** „i-a dat dureri și bucurii personale ca la toți muritorii, dar care a avut marele noroc de a fi trăit o viață întreagă hrănind un dor, și de a se apropia de sfîrșitul vieții cu dorul împlinit". **Marele dor al întregii vieți a scriitorului fusese împlinit, după cum însuși mărturisea, prin unirea Transilvaniei cu România, act de cea mai mare valoare în existența poporului nostru.**

Nu există alt ideal decît unirea

Prin ideile și convingerile sale, prin opera literară și activitatea sa politico-diplomatică, deopotrivă, Duiliu Zamfirescu (1858-1922) s-a afirmat ca un reprezentant al generației celor care au visat și au luptat pentru împlinirea statornicului deziderat al desăvîrșirii unității naționale și de stat a poporului lor. În 1888, deci la un deceniu după proclamarea independenței de stat a României, a intrat în diplomație, fiind numit secretar al Legației din Roma; va îndeplini această funcție și la legațiile din Atena și Bruxelles, pînă în 1906, cînd s-a reîntors în patrie. Cei aproape 20 ani petrecuți în străinătate au reprezentat perioada în care s-a desăvîrșit personalitatea scriitorului și s-a conturat profilul unui diplomat și om politic ce și-a servit cu demnitate patria, așa cum, înaintea lui, o făcuseră și alți scriitori patrioți, precum Vasile Alecsandri sau Ion Ghica și cum o vor face, în perioada interbelică, Lucian Blaga, Ion Pillat, Aron Cotruș și alții.

Cum singur avea să recunoască, nu o dată, evenimentele din deceniile pregătitoare Marii Uniri i-au marcat profund destinul, i-au modelat credințele politice și i-au întreținut constanta iubire de patrie, întărindu-i totodată încrederea în triumful idealurilor de libertate și unitate ale românilor. Ca și alți scriitori și oameni de cultură ai epocii, Duiliu Zamfirescu n-a pregetat să-și pună arta și talentul în slujba marilor idealuri ale poporului său. A făcut-o deliberat, scriindu-și opera cu dorința *„de a deștepta în conștiința românilor ideea reintegrării în Dacia Traiană"*. Visul acesta, al unirii tuturor românilor, afirma el, *„mi-a dat curajul să nu mă depărtez de la planul unei lucrări unitare, aceea a unei serii de romane, care trebuia să sfîrșească, în cele din urmă, cu luarea Transilvaniei"*. Considerîndu-se un român cu *„adîncă iubire de țară"*, romancierul era convins că *„în patriotismul pur, ca și în artă, sforțările noastre își găsesc răsplata"*, atunci însă cînd *„nu* [se] *pierde din vedere idealul nostru național"*. Deși trăind departe de țară, se interesa în permanență de evenimentele survenite acasă, declarîndu-se *„ahtiat de pămîntul nostru românesc, de căldura lui, de chipurile oamenilor săi"*, și repetînd că gîndurile îi erau *„ca de obiceiu, îndreptate către țeară"*.

Încă din 1898, se arăta convins că *„ceea ce importă, astăzi, pentru rezultatul colectiv al românismului, este ceea ce facem și gîndim noi, cei*

din România liberă". Iată de ce, trei ani mai tîrziu, opina că românii de pretutindeni nu trebuiau să-şi sacrifice *„idealul nostru de popor latin"*, atîta vreme cît *„nu vom fi sfîrşit de a ne aduna"*. Însufleţit de aceste sentimente nobile, el îşi încheia o scrisoare către V.A. Urechiă, pe atunci preşedinte al Ligii Culturale, cu chemarea entuziastă şi mobilizatoare: *„Înainte! inimile noastre bat cu ale fraţilor subjugaţi!"* În 1903, vorbind despre ţăranul român din Transilvania, dar avînd în vedere sentimentul care domina întreaga lume românească, observa că *„nimeni nu-şi poate închipui"* ce *„este capabil să facă poporul acesta, prin dor de românime"*, dacă *„nu l-a văzut înflăcărîndu-se de vorba patrie; dacă nu l-a văzut purtîndu-şi portul lui naţional"*.

Cu alt prilej, afirma că scrisese poezia *Bucovină* conştient că o asemenea temă *„răspunde unei stări sufleteşti a tuturor românilor"*, stare de spirit care, continua el, *„face parte din visul vieţii mele mature, din aprinderea închipuirii bărbatului întreg, care nu vede alt ideal în viitor decît al unirei"*. Aceste mărturisiri se constituiau într-o adevărată profesiune de credinţă, reînnoită şi în prefaţa primei ediţii a romanului *Anna* (1911), pe care, arăta el, l-a scris pentru cei împătimiţi de *„simţămîntul patriei"*, întrucît, *„cu acest simţămînt vom pregăti viitorul poporului nostru, care nu şi-a isprăvit luptele de constituire unitară"*.

Şi dacă această *„constituire unitară"*, cum o numea el, nu putea fi realizată decît pe calea armelor, printr-un război de eliberare şi unitate naţională, *„nu numai că nu mă tem de el, dar îl chem şi-l doresc* — declara scriitorul patriot —, *şi dacă băieţii mei ar fi în stare să încingă un tesac* [sabie], *i-aş lua pe amîndoi şi aş veni cu ei sub steag"*.

Atunci cînd războiul de eliberare şi unitate naţională se profila ca o realitate, Duiliu Zamfirescu nu a uitat aceste promisiuni. El înţelegea însă că un asemenea eveniment impunea o deosebită prudenţă şi, ca şi alţi fruntaşi ai vieţii politice de atunci, s-a pronunţat împotriva intrării imediate în acţiune, întrucît acest pas trebuia făcut după o minuţioasă pregătire şi numai cu scopul de a realiza visul secular al idealului naţional. Deşi nu împărtăşea opinia unei expectative sau neutralităţi *sine die* (*„Care e românul* — se întreba el — *care să nu dorească... Transilvania, care să nu fie gata la orice sacrificiu pentru atingerea acestui scop?"*), vedea necesară pregătirea prealabilă a tuturor circumstanţelor *„pe care le indică prudenţa cea mai elementară şi calculul probabilităţilor cel mai simplu"*. Indiferent de orientarea politică afişată de fiecare cetăţean, arăta el într-un discurs rostit la Academie în ziua de 7 noiembrie 1914, împrejurările arătau că *„ochii noştri ar trebui să vadă, înainte de toate, propriile noastre colori, acelea ale tricolorului nostru: pe acesta să-l salvăm şi să-l ţinem sus"*.

Epopee vrednică pentru urmaşi

În decembrie 1914, revenind asupra aceloraşi convingeri, el afirma că în romanele sale se străduise să resuscite *„dragostea românilor către pămîntul lor din valea Dunării, şi, cu ei, să iau Ardealul"*. De altfel, în *Istoria Comăneştenilor*, care trebuia să se încheie cu încă un volum, va relua ideea, menţionînd că *„poporul român pare că vrea să scrie el însuşi această pagină. Ca patriot, mie nu-mi revine decît să mă închin lui şi să-i dăruiesc cei doi băieţi ce mi i-a dat Dumnezeu"*. La 13 decembrie 1915, vorbind din nou în faţa celor adunaţi în incinta celui mai înalt forum de cultură al ţării, scriitorul cerea încă o dată intensificarea pregătirilor, atrăgînd atenţia asupra faptului că *„Europa trebuie să afle şi să ştie că noi vrem să trăim, şi că la ceasul cel mare... ne va găsi uniţi"*.

După intrarea ţării în război, deşi n-a îmbrăcat uniforma militară, datorită vîrstei înaintate, Duiliu Zamfirescu a îndeplinit o serie de însărcinări din partea guvernului, ca delegat al României în Comisia Europeană a Dunării, ale cărei arhive şi tezaur a şi reuşit să le salveze, evacuîndu-le la Odessa, unde va rămîne şi el o perioadă mai lungă de timp. Într-un jurnal pe care l-a ţinut în acele zile de restrişte, cînd o mare parte a ţării fusese cotropită de trupele Puterilor Centrale, el nota, la 20 martie 1917, un gînd cu evidentă tentă testamentară: *„dacă nu mă voiu întoarce niciodată în ţară, viu. las copiilor mei sarcina de a mă duce în* pămîntul nostru *numai cînd va fi liber"*, fiindcă, aşa cum avea să declare mai tîrziu, *„visez o* România Mare *de cînd eram tînăr"*. Acest vis a fost realizat, cum va recunoaşte, apoi, de *„poporul românesc cu sîngele lui"*.

În acele momente, dincolo de suferinţele şi sacrificiile unui neam întreg, se ridica bucuria biruinţei. *„Cei ce au pribegit departe de ţară, ca şi cei ce au rămas pe loc* — observa el — *se regăsesc cu bucurie la vetrele lor, mulţumind cerului că i-a scăpat de stăpînirea străină. Deşi casele sunt dărîmate, avutul prădat, cîmpiile sterpe —, totuşi mulţumirea de a respira liberi, de a vedea înfăptuirea visului pe care numai o clipă l-a trăit Mihai Viteazul — unirea laolaltă a tuturor românilor — ne ajută să uităm ziua de ieri şi să ne bucurăm de ziua de astăzi"*.

Scriind prefaţa la amintita ediţie a V-a a romanului *Viaţa la ţară*, prefaţă ce se voia desigur un *credo* spiritual, referindu-se încă o dată la epopeea războiului de reîntregire naţională, Duiliu Zamfirescu exclama cu durere şi admiraţie în acelaşi timp: *„Ce desfăşurare de groaznice evenimente!... cîte dureri!... cît sînge vărsat!... Şi, deodată, soarele biruinţii! Se poate* — se întreba el cu îndreptăţire — *epopee mai vrednică de a fi transmisă urmaşilor?"* ■

NESTINSA CONȘTIINȚĂ A UNITĂȚII DE LIMBĂ ȘI NEAM

Prof. univ. dr. I. C. CHIȚIMIA

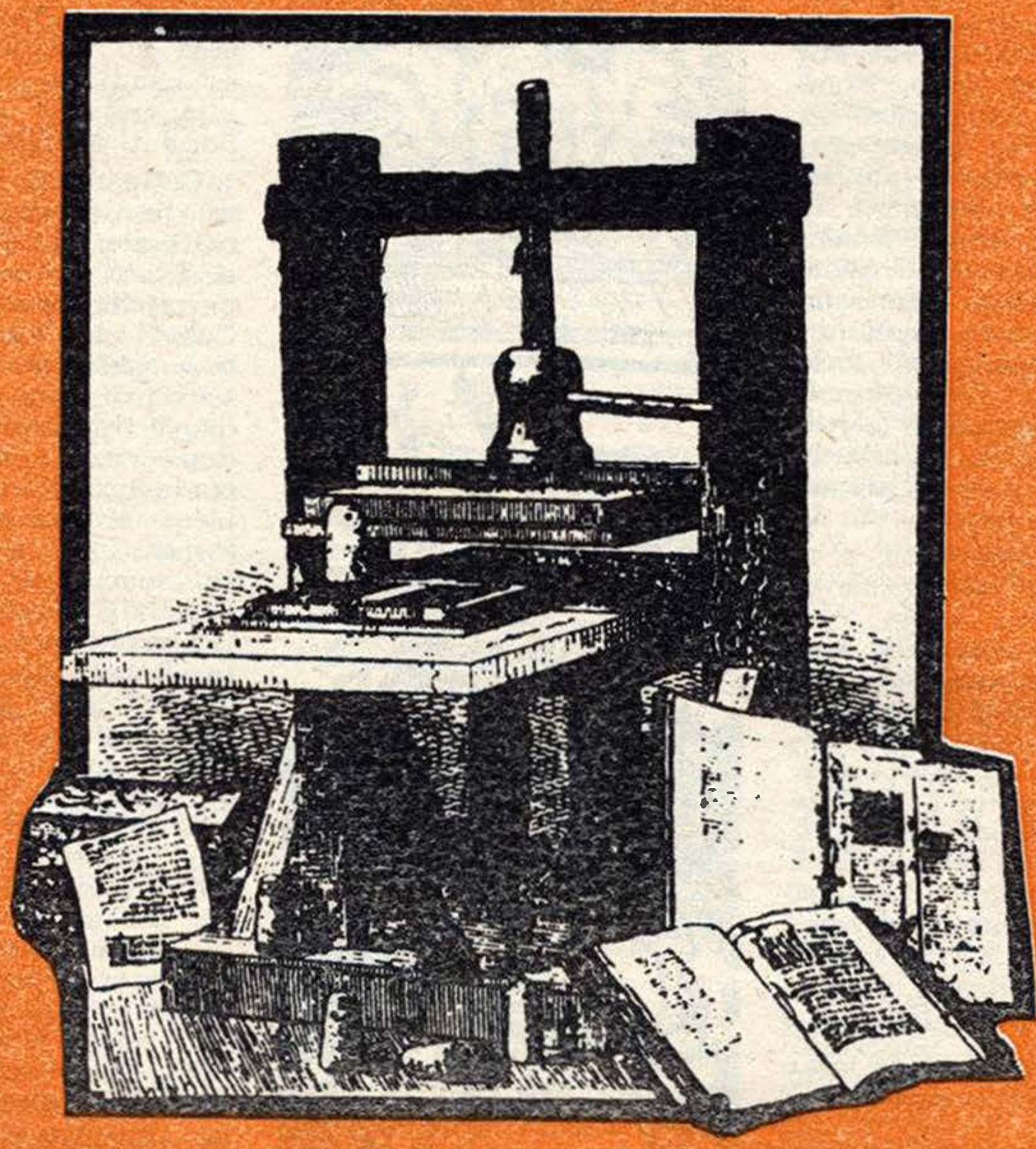

Introducerea și rapida dezvoltare a tiparului în țările române (cea dintîi tipăritură a apărut în 1508 la Tîrgoviște) au dat un impuls deosebit răspîndirii slovei scrise pe pămîntul românesc. Activitatea meșterilor tipografi din tiparnițele răspîndite în mari centre de cultură din Muntenia, Moldova și Transilvania, strădaniile celor care se ocupau și se îngrijeau de alcătuirea și difuzarea cărților au constituit, de-a lungul secolelor, prețioase căi de menținere și întărire a conștiinței unității de neam și grai a românilor de pretutindeni. Rostul cărților — atît al celor manuscrise, cît, mai ales, al celor tipărite — de liant în procesul afirmării unității culturale românești este grăitor exprimat de larga lor circulație în întreg spațiul locuit de români. Drumurile cărții dintr-o „țară" în altă „țară" românească au marcat interesul constant al maselor pentru scrisul în limba națională, pregătindu-se astfel și pe această cale marea izbîndă a desăvîrșirii statului național unitar.

Ca dintr-un izvor

Unitatea culturală românească este sugestiv ilustrată începînd chiar cu prima carte tipărită în limba română, *Catehismul*, scos în 1544 la Sibiu de către Filip Moldoveanu. Lucrarea s-a difuzat și peste Carpați. Ea a fost solicitată, între alții, și de voievodul Țării Românești, Pătrașcu cel Bun (1554-1557), care a și primit-o de la Brașov, în februarie 1556.

O largă răspîndire au cunoscut tipăriturile lui Coresi, acest întreprinzător editor și tipograf[1], care a activat atît în Muntenia, cît și în Transilvania și ale cărui cărți au fost solicitate în întreg spațiul românesc. Exemplare ale lucrărilor sale s-au găsit în Maramureș, în Bihor, Banat, ținutul Hunedoarei, Crișana, Oltenia, Moldova, „pretutindeni unde trăiesc românii", după cum afirma judele Brașovului, Luca Hirschel. O tipăritură coresiană (*Apostol*. Brașov, 1563) se afla în 1653, deci la distanță de un secol de la apariția ei, în proprietatea fratelui lui Vasile Lupu, hatmanul Gavril Coci.

Demne de remarcat sînt eforturile lui Coresi de a folosi o limbă mai elaborată, desprinsă de arhaismele vechilor scrieri. În acest sens, o reușită a sa o constituie *Carte ce se cheamă evanghelie cu învățătură* (1581), care a cunoscut o largă difuzare, fiind preluată și în alte tipărituri din sec. XVII. Limba sa unitară, purificată de elemente dialectale a făcut din această operă un important factor unificator lingvistic și cultural.

Opera lui Coresi a fost continuată de fiul său și de alți iluștri tipografi ai vremii. Dintre cărțile românești scoase de sub teascurile tiparnițelor din sec. XVI menționăm *Palia de la Orăștie* (1581-1582), alcătuită de diecii Șerban Coresi și Marian, care se remarcă, de asemenea, prin efortul de eliminare a regionalismelor din textul ei, ceea ce reprezintă un pas important pentru formarea limbii române literare unitare.

Și această scriere a cunoscut o largă răspîndire, slujind nu numai ca text liturgic, ci și drept carte de învățătură. O însemnare din 1777, pe un exemplar al *Paliei*, descoperit în Banat, ne dă o imagine sugestivă pentru modul în care era înțeles rolul deosebit ce-l avea cartea în educarea oamenilor: „Săracul, măcar că iaste sărac, nu

Detaliu dintr-o tipăritură coresiană din 1581

să defaimă, precum și leul, măcar că iaste și în lanț, dar pururea iaste viteaz. Petrecerea multă cu lumea te are în multe răutăți. A avea o mie de prieteni, iară a avea numai un vrăjmaș iaste prea mult... Cine aicea va ceti. din capete va clăti, zicînd că nu-i nici de o treabă, acela [e] om fără de o ispravă Voao, cetitorilor și viețuitorilor, tot binele vă poftesc".

De o largă răspîndire s-au bucurat cărțile de învățătură (cazaniile sau păuceniile) destinate în mod special educației în cele mai diferite straturi sociale, de la locuitorii satelor și pînă la păturile înalte ale societății. Prin intermediul acestor cărți erau răspîndite și valori ale culturii tradiționale, erau oferite cunoștințe despre lume și noțiuni de legislație socială și, ceea ce era mai important. se menținea nestinsă conștiința unității comune a poporului, a limbii unitare.

O tipăritură cu un deosebit rol în promovarea unității culturale, de limbă și spiritualitate, a ieșit de sub tiparnițele ieșene în 1643 — *Cazania* lui Varlaam sau *Carte românească de învățătură*[2]. Este prima carte în limba română tipărită în Moldova și. după cum o arată și titlul, era concepută și alcătuită în ideea unității românilor, fiind scrisă „pentru toată semința românească, pretutindere ce se află", adresîndu-se deci tuturor locuitorilor din Țara Românească, Moldova și Transilvania. Ea s-a bucurat de o mare audiență în rîndurile populației românești, exemplare ale ei fiind semnalate în Transilvania în chiar anul apariției, 1643. Întrucît prețul cărții era destul de ridicat, locuitorii satelor se uneau adesea mai mulți pentru a strînge fondurile necesare cumpărării ei. Astfel, mai mulți săteni din Baica, jud. Cluj, au cumpărat în 1648 un exemplar ca să fie de „învățătură tuturor creștinilor și lumină a toate cărțile". Într-o amănunțită cercetare consacrată circulației acestei cărți de învățătură în spațiul românesc, Florian Dudaș relevă faptul că, în dese cazuri, unul și același exemplar al tipăriturii s-a aflat, succesiv, în Moldova, Țara Românească și, apoi, în Transilvania. Sînt menționate două exemplare care au peregrinat din Dobrogea

---

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 5/1982; 5/1985.

pînă în ținuturile Albei sau Clujului.

Cazania lui Varlaam a circulat și ea în mai multe copii manuscrise, dovadă a interesului ce-l trezea în rîndul maselor de cititori, a largii audiențe de care se bucura pe întreg teritoriul românesc. Ea și-a îndeplinit cu prisosință menirea, subliniată de domnitorul Vasile Lupu, cel la a cărui inițiativă și cu a cărui cheltuială se tipărise cartea, și anume aceea de a fi „un dar limbii românești, de învățătură și de folos".

Tot la îndemnul învățatului domnitor, la Iași a apărut în 1646 o altă scriere cu important rol în afirmarea unității naționale. Era tot o *Carte românească de învățătură*, dar de data aceasta se intitula *Pravilă* și constituia primul cod de legi laic tipărit în limba română[1].

Alte tipărituri din Muntenia, de la Govora, Tîrgoviște, Buzău, Rîmnic sau din Transilvania, de la Bălgrad (Alba Iulia), au avut aceeași menire, prin larga lor difuziune în spațiul românesc: de a promova și întări sentimentul unității naționale, conștiința dezvoltării unitare a limbii și culturii române. Amintim dintre acestea *Noul testament de la Bălgrad*, tipărit prin grija mitropolitului Simion Ștefan, în 1648, *Pravila cea mare de la Tîrgoviște* (1652) și *Psaltirea românească în versuri* (1673) a lui Dosoftei.

Un monument al limbii române literare

Un loc deosebit de important în afirmarea și propagarea idealurilor unității naționale prin intermediul tipăriturilor l-au avut domniile de strălucite realizări culturale ale lui Șerban Cantacuzino și Constantin Brîncoveanu. Iar dintre toate scrierile care au văzut lumina tiparului din inițiativa și grija celor doi voievozi, cea mai remarcabilă realizare o constituie *Biblia* care, în urmă cu 300 ani, în toamna lui 1688, ieșea de sub teascurile tipografiei domnești din București.

Înfăptuire deosebită a culturii noastre vechi, monument al limbii române literare, scrierea a fost inițiată de Șerban Cantacuzino. Șerban a încetat însă din viață la 27 octombrie 1688, astfel că tipărirea cărții „s-au săvîrșit — după cum se menționează în foaia de titlu — cu îndemnarea dumnealui Costandin Brîncoveanul, marele logofăt, nepot de soră al măriei sale, carele după preastăvirea acestui mai sus pomenitu domnu... den alegerea a toatei Țării Rumânești pre dumnealui l-au coronat cu domniia și stăpînirea a toată Țara Ungrovlahiei"...

Traducerea textului, după izvoare grecești — într-o frumoasă și expresivă limbă literară — s-a datorat fraților Radu și Șerban Greceanu[2], cărturari de seamă, buni cunoscători ai limbilor slavonă, greacă, latină. Ei au beneficiat și de tipăriturile anterioare — menționate și de noi mai sus — precum și de o traducere manuscrisă a *Vechiului Testament*, datorată lui Nicolae Milescu.

La strîngerea materialelor pregătitoare traducerii a colaborat și un învățat grec, mitropolitul Ghermanos de Nissis, fost rector al Academiei din Constantinopol, chemat de Șerban Cantacuzino la conducerea Academiei domnești din București. Și-au mai adus contribuția stolnicul Constantin Cantacuzino, vel stolnicul Iordache Cantacuzino și alți cărturari ai vremii.

Autorii traducerii, plecînd de la acumulările din scrierile românești anterioare, au urmărit două obiective: să păstreze cît mai autentic textul și, apoi, să îmbrace versiunea lor într-o cît mai aleasă zestre de cuvinte. Și au reușit. Au renunțat, mai întîi, la o serie de arhaisme și slavonisme, încercînd să primenească limba prin neologisme sau recurgînd, pentru mai multă expresivitate, la cuvinte compuse, acolo unde limba română nu avea încă termenii respectivi. Au dat, de asemenea, sensuri noi unor cuvinte de uz îndelungat sau au introdus termeni specifici ori de tradiție românească. În acest fel, traducătorii au realizat o operă într-adevăr monumentală ca valoare literară, înălțînd o nouă treaptă în scrisul românesc.

Cum era și firesc, cartea a avut o mare căutare, fiind solicitată de învățații vremii. Astfel, ea s-a aflat în biblioteca logofătului Stoica Ludescu, iar mitropolitul Dosoftei a primit-o în dar de la Constantin Brîncoveanu. Dimitrie Cantemir a moștenit un exemplar de la tatăl său, Constantin Cantemir.

Un mare număr de exemplare din tipăritura din 1688 au ajuns în Transilvania, fiind cumpărate sau dăruite. Constantin Brîncoveanu însuși a donat două exemplare așezămintelor din Șcheii Brașovului și, respectiv, Sîmbăta de Sus.

Pe un exemplar al scrierii, care a circulat în Munții Apuseni, găsim prețioase însemnări referitoare la evenimente din 1784 și 1848-1849. Astfel, este consemnat momentul premergător declanșării Revoluției lui Horea: „1784, octombrie în 16 zile, cînd au venit Crișan Giurgea în Brad, de au sorocit toate cetele [satele] la Mesteacăn, pe 20 de zile să le dea poruncă de la Horea să margă la Bălgrad la poruncă..." O altă însemnare se referă la „un prefect cu numele Avram Iancu", care a apărat cu eroism și curaj idealurile Revoluției de la 1848.

Realizare remarcabilă a culturii române, scrierea dată la iveală în urmă cu trei secole, răspîndită peste tot unde se vorbea și se simțea românește, a încununat străduniile cărturarilor vremii printr-o operă a cărei menire, peste secole, a fost de a întări sentimentul de unitate și continuitate culturală și spirituală a poporului român. ■

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 6/1986; 7/1987.

LUMINA TIPARULUI ROMÂNESC

GABRIEL ŞTREMPEL

Intr-o cronică anonimă a Ţării Româneşti, un fel de prelungire pînă la anul 1717 a Letopiseţului Cantacuzinesc, este redat dialogul între boieri şi Constantin Brîncoveanu, fost mare logofăt al lui Şerban Cantacuzino, ce ar fi avut loc la 29 octombrie 1688, după ce aprigul voievod închisese ochii. „Logofete, — i-au zis boierii — noi cu toţii pohtim să ne fii domn", la care Constantin Brîncoveanu a răspuns: „Dar ce aş vrea eu cu domnia, de vreme ce ca un domn sînt la casa mea? Nu-mi trebuiaşte să fiu". Boierii au insistat: „Ne rugăm nu lăsa ţara să intre alţi oameni, sau răi sau nebuni, să o strice... Şi-l luară de mîini şi-l împingea de la spate... îl duseră la Mitropolie... de au cetit molitvele de domnie şi au mers de i-au sărutat mîna, zicîndu i: mulţi ani!"

După terminarea ceremoniei, precizează Letopiseţul Cantacuzinesc, **Brîncoveanu s-a adresat boierilor, cerîndu-le sprijin în toate acţiunile ce urma să le iniţieze. Boierii au jurat toţi să-i fie credincioşi şi s-au legat printr-un document scris să se poarte după dorinţa domnului.**

Intr-acest fel şi-a inaugurat domnia Constantin Brîncoveanu, cel ce avea să rămînă în istoria noastră drept unul dintre marii slujitori şi susţinători ai culturii naţionale, sprijinitor al cărţii şi tiparului românesc.

Pentru triumful limbii naţionale

Apropiindu-ne de opera culturală a lui Brîncoveanu şi încercînd să reţinem elementele care o definesc, vom recunoaşte mai întîi rafinamentul şi bogatele tradiţii culturale ale familiei înseşi din care a purces. O suită de unchi prin filieră maternă, Cantacuzinii, şcoliţi în Apus şi la Constantinopol, — cu un Şerban veghind la prima traducere şi imprimare a *Bibliei* în limba română şi cu unul din cei mai învăţaţi oameni ai Răsăritului european, stolnicul Constantin, cel care l-a crescut pe Brîncoveanu, rămas orfan de mic — i-au imprimat şi lui, pe lîngă o cultură aleasă şi mîndria, niciodată ostentativ afişată, a descendenţei sale imperiale. Constantin Brîncoveanu nu putea abdica de la datoria pe care şi-a impus-o, încă din primii ani de domnie, de a transforma cărările croite de predecesori în drumuri larg deschise spre Istanbul, spre Damasc, Ierusalim sau Caucaz. Era un om mîndru, ambiţios şi un neîntrecut iubitor de ţară.

Din Ţara Românească trebuia să se reverse sprijinul material şi cultural spre toţi cei aflaţi sub stăpînire străină: mai întîi spre cei de peste Carpaţi, de acelaşi neam cu muntenii, apoi asupra tuturor celor de aceeaşi credinţă din Imperiul otoman. Brîncoveanu a fost ajutat în intenţiile sale de trei factori decisivi: de o îndelungată domnie de peste un sfert de veac; de o avere substanţială, pe care n-a drămuit-o cînd a fost vorba să realizeze marile acte ce au dat strălucire domniei sale şi, în sfîrşit, de oameni capabili să

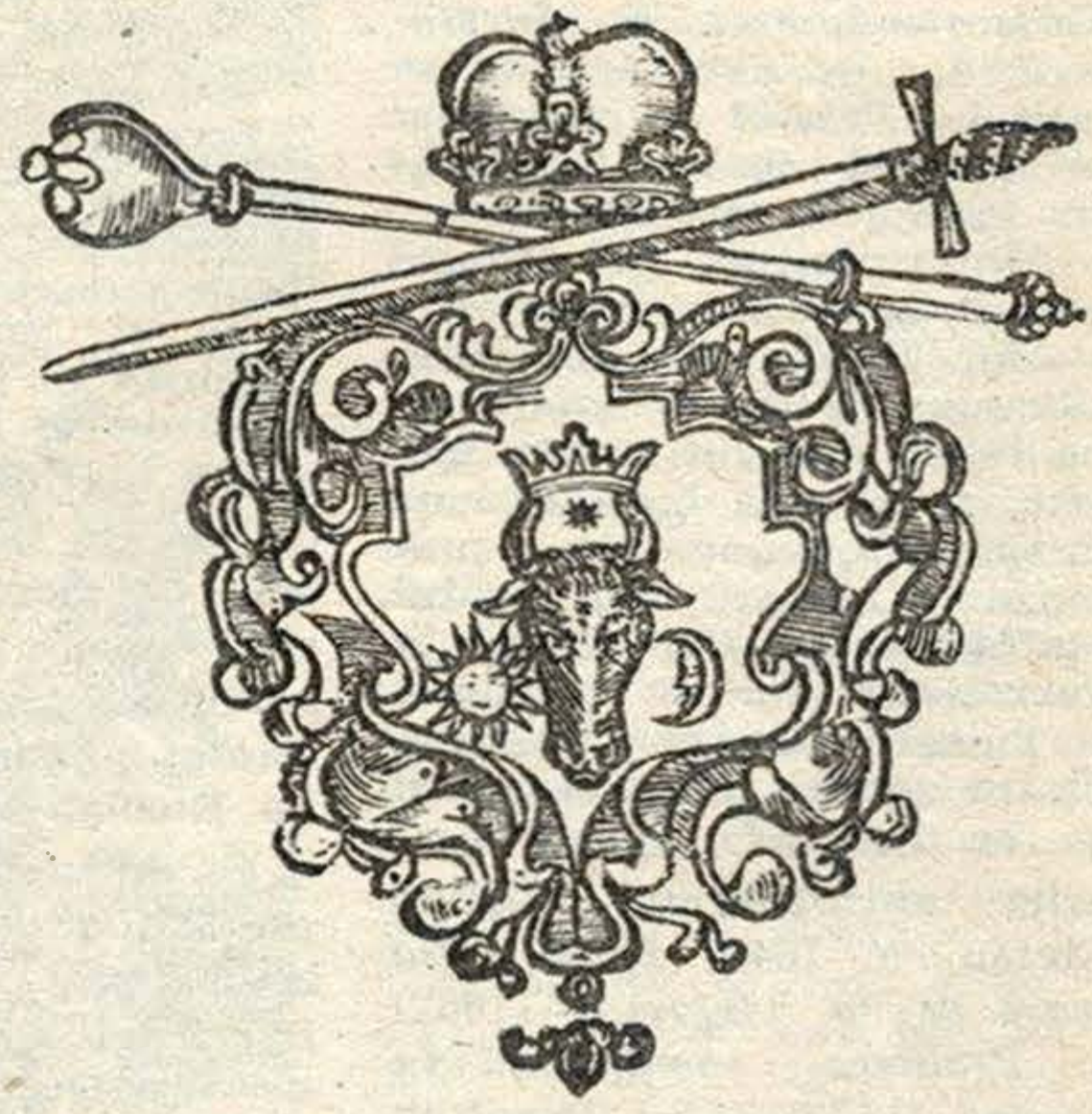

Stema Moldovei dintr-o lucrare scoasă de Dosoftei (1673) şi în p. 21 ...

dea viaţă înălţătoarelor sale planuri. Domnia lungă şi liniştea internă pe care a reuşit să o instaureze pe frămîntatul pămînt românesc au permis desfăşurarea unor complexe acte de cultură ce au dat profil distinct vremii lui Brîncoveanu.

La începutul domniei lui Brîncoveanu, cultura slavonă din Ţara Românească apusese de mult. Numai biserica o mai păstra în ceremonial şi tradiţii. O luptă surdă de multe decenii se ducea pentru eliminarea totală a limbii slavone şi din acest ultim loc unde mai era folosită. Alături se afla limba greacă, pătrunsă adînc în deprinderile păturii avute şi instruite, şi care ameninţa să înlocuiască limba slavonă în şcoli, cancelarie şi, mai ales, în cult. În fruntea acestui curent se situau numeroşii arhierei greci, deosebit de influenţi, aflaţi mai mult la curtea lui Brîncoveanu decît în diocezele lor de la sud

de Dunăre. Acestui curent i s-au opus cărturarii care străduiau pentru biruința limbii române în toate domeniile culturii, cum au fost Teodosie de Veștem, Mitrofan tipograful, venit din Moldova, și, mai ales, Antim Ivireanul[1]. Care va fi atitudinea domnului? Aceea de sprijinire a acestei grupări, atitudine de patriot și fin diplomat. Pe de o parte, a prezidat tipărirea cărților grecești și orientale pentru popoarele asuprite din cuprinsul Imperiului otoman — act prin care Țara Românească și domnul său se înfățișau lumii răsăritene și apusene ca un focar al acestei culturi — iar pe de altă parte, a inițiat și subvenționat cu largheță imprimarea în limba română a cărților fundamentale necesare răspîndirii luminii culturii și tiparului în rîndurile poporului.

Primele luni de domnie îl consacră pe Brîncoveanu ca pe un om al cărții monumentale, sortite să rămînă în istoria românească corolar al unor strădanii de aproape două veacuri; se încheia, de altfel, imprimarea ultimelor coale din *Biblia* a cărei tipărire începuse sub domnia unchiului său. Realizatorii acestei capodopere de limbă și artă tipografică au fost și au rămas atașați lui Brîncoveanu. Radu Greceanu a devenit cronicarul oficial al acestei luminoase domnii și a îmbogățit istoriografia românească cu pagini de jurnal de excepțională precizie. Șerban, fratele său, a continuat să traducă lucrări din literatura neogreacă și a supravegheat acuratețea traducerii *Evangheliarului greco-român*, imprimat la Snagov în 1693, semnînd și prefața acestei îngrijite cărți a lui Antim, apărută într-un tiraj estimat a depăși 1 000 de exemplare. La rîndul său, Mitrofan, tipograful *Bibliei*, avea să pună bazele celei dintîi tipărnițe buzoiene, de sub presele căreia au ieșit cîteva din cele mai frumoase cărți ale întregii perioade brîncovenești, pregătitoare ale marii realizări culturale din ultimii ani de domnie: traducerea în românește a tuturor cărților utilizate de cultul ortodox.

500 desene aurite

Cartea a cunoscut sub domnia lui Brîncoveanu o diversificare de forme și conținut nemaiîntîlnite în istoria noastră culturală de pînă atunci. Sub formă manuscrisă, circulau scrieri de factură istorică (letopisețe și cronografe în limba română). Și nu este vorba numai de *Letopisețul Cantacuzinesc* sau de cronicile mărunte de familie, topite mai apoi în cronica țării, ci și de izvoarele atingătoare de istoria Moldovei: letopisețele lui Ureche, ale celor doi Costinești, diferite cronici anonime. Această legitimă dorință de cunoaștere adîncă a istoriei românilor de pretutindeni — concretizată prin alcătuirea unei cronici paralele a Țării Românești și Moldovei, de peste 1 500 pagini, atribuită lui Axinte Uricariul — este cultivată în domnia lui Constantin Brîncoveanu. Stolnicul își scrie opera la adăpostul liniștii interne, cîștigată de nepot nu numai cu bani, ci și cu abilul său simț diplomatic. Brîncoveanu însuși ne-a lăsat manuscrisele autografe ale unor însemnări de taină[2] de mare ascuțime de spirit, dovada unei pregătiri intelectuale mai presus de orice dubiu. Numeroase scrieri manuscrise, cu caracter moralizator sau didactic (dintre care unele, cum au fost *Floarea darurilor*, *Învățăturile lui Vasile Macedoneanul către Leon cel Înțelept*, sau *Pilde și Maxime filosofești*, au văzut și lumina tiparului), și-au găsit acum maxima difuzare în întregul sud-est european. Din îndemnul lui Constantin Brîncoveanu au fost refăcute, în manuscrise somptuoase, vechi documente eclesiastice, cum sînt pomelnicele, din care unele, cum este cel al așezămîntului din Cîmpulung, atestă legăturile pe care acesta le avea cu numeroși români sud-dunăreni așezați treptat în Țara Bîrsei. Dintre grămătici, cu un excepțional simț artistic s-a dovedit a fi Nicola, căruia îi atribuim, printre altele, *Testamentul* lui Antim Ivireanul, cunoscut sub denumirea de *Așezămîntul mănăstirii Antim*. Tot Nicola a realizat, probabil, și *Cronograful ilustrat*, dăruit de Antim domnului, în vara anului 1709. Acest ultim manuscris din suita operelor miniate, o capodoperă a genului, fără egal în arta europeană, ce se încadrează în specificul rafinamentului brîncovenesc, cuprinde peste 500 de portrete și scene lucrate în aur și laviu, de-a dreptul fascinante. Păstrat astăzi în Biblioteca Academiei Ucrainene din Kiev, manuscrisul este prezentat vizitatorilor drept una dintre cele mai prețioase lucrări deținute de această bibliotecă.

Mai amintim alte două manuscrise din vremea domniei marelui voievod. Mai întîi, opera de inegalabilă elocință care au fost *Didahiile* lui Antim, rostite în majoritatea lor în fața domnului și, apoi, *Anastasimatarul* lui Filothei sin (fiul) agăi Jipa. Dacă *Didahiile* s-au bucurat tot timpul de atenția generațiilor care au urmat, folosindu-le unii, fără să amintească de creatorul lor, cercetîndu-le alții în veacul trecut și în veacul nostru, pentru frumusețea și bogăția limbii, *Anastasimatarul* sau *Psaltichia* lui Filothei a trecut aproape neobservat pînă mai anii trecuți, cînd a fost cercetat și publicat într-o monumentală ediție la Editura muzicală. Elaborată în timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu, începută probabil pe la 1690 și terminată la 24 decembrie 1713, cum grăiește foaia de titlu, această operă are o importanță excepțională pentru lămurirea triumfului definitiv al limbii române asupra celei slavone ori grecești din oficierile religioase.

Autorul, feciorul unui agă, Jipa, din satul Mîrșa, jud. Ilfov, și al Ancăi, fata logofătului Mihalcea din Drăghinești-Teleorman, după studii de muzică bizantină făcute la Athos s-a reîntors în țară și s-a încadrat în procesul de creație culturală inițiat și susținut mate-

---

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 4/1969, 11/1975; 7/1979.

rialiceşte de către domn. Nu este exclus ca însuşi Brîncoveanu să-l fi adus în ţară, aşa cum pentru aceleaşi raţiuni de avînt cultural îl chemase şi pe Antim de la Constantinopol. Pentru a înţelege meritul de excepţie al lui Filothei, să ne fie îngăduit să amintim că pînă la el toate cîntările psaltice erau făcute pe texte slavone şi mai ales greceşti, ultimele începînd cu a doua jumătate a veacului XVII. Aşa se explică de ce Mitrofan, tipărind unele cărţi fundamentale de cult la Buzău, nu a putut reda româneşte decît tipicul şi unele rugăciuni, textul ce se cînta rămînînd slavonesc. Filothei a sincronizat în opera sa textul tradus românește al cîntărilor cu notaţia muzicală bizantină. Între Mitrofan de la Buzău şi Antim, ce imprimă la Bucureşti şi Tîrgovişte cărţile de bază în româneşte, se situează, aşadar, Filothei, cu merite incontestabile în promovarea limbii române.

Cu manuscrisul autograf al lui Filothei, păstrat la Biblioteca Academiei au fost puse şi baze e învăţămîntului psaltic în limba română, perfecţionat la începutul secolului trecut de Macarie şi desăvîrşit mai apoi de către Anton Pann. Filothei, se pare şi un excelent mînuitor al penelului, ne-a lăsat, pe a doua pagină a manuscrisului, un portret în laviu al domnului, redat cu multă fidelitate, dacă este să ne referim la asemănarea cu gravura publicată în cartea despre Ţara Românească a lui Del Chiaro, secretarul lui Brîncoveanu.

Cărţi pentru ţările străine

Se c vine menţionate şi manuscrisele greceşti, cîteva sute, rămase de la profesorii şi elevii Academiei domneşti de la Sf. Sava. Texte de retorică, filosofie elină, bizantină şi neogreacă, elemente de fizică, metafizică, prozodie şi epigrame, speculaţiuni şi interpretări teosofice, texte parenetice (cu caracter pedagogic) şi literare, iată, de obicei, conţinutul acestui vast depozit de cunoştinţe pe care aşezămîntul, ridicat de Brîncoveanu şi risipit la puţină vreme după dispariţia lui, l-a transmis posterităţii. Căci dacă această Academie domnească de limbă greacă a avut într-adevăr o viaţă animată, aceasta a fost mai ales în vremea lui Brîncoveanu, cînd se îndreptau spre ea studenţi pînă şi din îndepărtata Rusie, ca să nu mai vorbim de cei din bazinul răsăritean al Mării Mediterane.

În vremea lui Constantin Brîncoveanu funcţionau în Ţara Românească, concomitent, cel puţin trei centre tipografice, cu o capacitate mare de imprimare pentru acea vreme: Bucureştii (tiparniţă mutată temporar la Snagov), Buzăul şi Rîmnicu Vîlcii (după 1708, Tîrgovişte). În afara acestora se mai cer pomenite alte trei tipografii, lucrate de Antim Ivireanul şi destinate, una, românilor din Transilvania şi aşezată la Alba Iulia, a doua dăruită de Brîncoveanu patriarhului de Antiohia, Athanasie IV, pentru imprimări în limba arabă, şi ultima, de mare fineţe, cum o probează puţinele cărţi cunoscute ieşite de sub teascuri e ei, trimisă de Antim în dar Georgiei, prin grija celui mai învăţat dintre colaboratorii săi, Mihail Ştefanovici.

Această bogată activitate tipografică, de răspîndire a luminilor cărţii într-o întinsă arie geografică, a făcut ca Ţara Românească, domnul ei, să se bucure de un mare prestigiu şi admiraţie în lumea răsăriteană. Dintre cei care s-au preocupat cu multă pricepere şi folos de tipar şi carte în vremea lui Brîncoveanu se remarcă în mod deosebit episcopul Mitrofan al Buzăului. Originar din judeţul Rîmnicu Sărat, trăitor în Moldova, unde a devenit stareţ la Bisericani şi episcop de Huşi, în vremea cînd mitropolit era Dosoftei, un alt cărturar român de prestigiu, Mitrofan a întemeiat cea dintîi tiparniţă grecească din Iaşi, la Cetăţuia. Trecînd în Muntenia, el a fost bine primit la curtea lui Şerban Cantacuzino. La Bucureşti, Mitrofan a tipărit două broşuri greceşti. După ce i s-a încredinţat scaunul episcopiei Buzăului, a aşezat aici tiparniţa pe care o adusese din Moldova şi pe care o socotea averea sa. La Bucureşti a lăsat urmaş pe ucenicul său Antim, viitorul mitropolit, care avea să ducă arta tiparului pe adevărate culmi de măiestrie. Antim a imprimat cîteva cărţi greceşti la Bucureşti, iar în 1696 s-a mutat cu toată averea tipografică a mitropoliei la Snagov. Un an mai tîrziu, Brîncoveanu a subvenţionat tipărirea acolo a nu mai puţin de cinci cărţi greceşti, printre care şi un *Antologhion* de o mie de pagini, de fapt un corpus liturgic fundamental pentru lumea grecească de la Constantinopol şi pînă la Alexandria Egiptului. Galaction Vidalis, fost egumen la Athos, care a contribuit şi el la imprimare, aduce în prefaţă elogii strălucitului voievod, protector „a multe şi mari cauze".

Lucrat cu mare sîrguinţă

Doi ani mai tîrziu, în 1698, Mitrofan a tipărit singur, cu mîna lui, toate cele 12 *Mineie* ale anului, în text slavo-român, căci Filothei nu-şi încheiase încă *Psaltichia*. Era prima editare integrală a *Mineelor* în istoria tiparului românesc. Textele în limba română erau traduse de Radu Greceanu şi Mitrofan. Volumele acestei excepţionale opere închinate lui Brîncoveanu aveau fiecare în jur de 300 pagini in folio şi constituiau, după aprecierea lui N. Iorga, una din cele mai însemnate opere culturale din istoria de pînă atunci a românilor.

Dificultăţile întîmpinate în realizarea acestei opere de pionierat sînt consemnate de Mitrofan într-o înştiinţare din cuprinsul *Mineiului* lunii septembrie: „Iară noi cu umilinţă, fraţilor vă rugăm, ştiinţă făcîndu-vă că... fiind noi ostenitori cu meşteşugul Typografiei, multe lunecături [scăpări] vom fi

făcut, unele pentru asemănările slovelor... și altele, carele unele pentru graba citirii la prube (căci că acest lucru s-au lucrat cu mare sîrguire), altele pentru supărarea nopții, că și noaptea o am făcut-o în unele vremi în loc de zi, altele pentru multa osteneală fiindu-ne firea îngreuiată, nu le vom fi prinsu veste ce le vom fi trecut".

În puținii ani ce-i mai avea de trăit — s-a stins din viață în 1703 — Mitrofan a mai imprimat la Buzău, la îndemnul lui Brîncoveanu, alte cîteva lucrări destinate victoriei

... cea a domnitorului Țării Românești, Șerban Cantacuzino, din Biblia *tipărită în urmă cu 300 ani și apreciată unanim drept monument al culturii românești*

limbii române asupra celei slavone: un *Molitvenic* în 1699, un *Octoih* și un *Triod* în 1700, totalizînd amîndouă peste 1 500 pagini, alt *Molitvenic* în 1701, urmat de un *Penticostar*, în același an, și de un *Liturghier* în 1702, toate slavo-române, toate cu cheltuiala domnului, toate pentru gloria sa și a Țării Românești. Dintre ele, o valoare deosebită sub raport ilustrativ o are *Triodul*, cu numeroase xilogravuri lucrate de mai mulți artiști.

Să urmărim și o altă latură a politicii culturale a lui Brîncoveanu: interesul constant față de românii din Transilvania. Este epoca marilor tulburări posterioare penetrației habsburgice în Ardeal, care au dus la 1700 la trecerea unei părți a românilor de la ortodoxism la confesiunea greco-catolică. Știm, din vasta corespondență purtată în epocă între București și Alba Iulia, cît suflet a depus Brîncoveanu în încercarea sa de a opri această ruptură. În acea frămîntată vreme domnul a folosit și sprijinul cultural, nu numai pe cel diplomatic, pentru ajutorarea rezistenței românești. Avea Antim, marele tipograf și administrator al Snagovului, pe lîngă sine un ucenic de excepție, Mihail Ștefanovici, pe care îl întîlnim tipărind singur, la puțină vreme după așezarea acolo, un *Paraclis al sfinților Constantin* și *Elena*, în românește. Cartea nu era mare, dar, caz rar la tipăriturile lui Antim, ucenicul semna atît prefața, elogiindu-l pe domn, ca și pe dascălul său în ale tipografiei, cît și numărul impresionant de versuri, 30, așezate ca epigramele grecești sub gravurile cu imagini sacre. Pe acest Mihail l-a trimis Brîncoveanu la Alba Iulia cu o tipografie și litera necesară pentru sprijinirea culturală a românilor și, probabil, și pentru informarea exactă a domnului despre toate cele ce se petreceau acolo. Numai două cărți a putut tipări Mihail la Alba Iulia, amîndouă în anul 1699: o *Bucoavnă*, abecedar, pentru învățarea copiilor, cea dintîi carte de acest fel tipărită în românește, și un *Chiriacodromio* , o carte de cazanii de 850 de pagini, în care versurile originale abundă. În prefața adresată mitropolitului Atanasie Anghel, Mihail nu uita să precizeze că adevăratul patron al mitropoliei Ardealului era Constantin Brîncoveanu și că el l-a trimis acolo, înzestrîndu-l cu de toate, pentru îndestularea nevoilor românilor din Ardeal, pe care de asemenea domnul muntean înțelegea să-i ocrotească.

Întors în țară, Mihail s-a stabilit la Rîmnic, unde între 1706 și 1707 a tipărit cîteva cărți în românește sau grecește, cu multe versuri ocazionale. După alegerea sa ca mitropolit, Antim s-a îngrijit de fabricarea unei tiparnițe cu literele alfabetului georgian, pe care, cu acordul și sprijinul material al domnului, a trimis-o în îndepărtata sa țară de origine din Caucaz. Cu activitatea acestei tipografii a fost însărcinat același Mihail Ștefanovici.

Printre numeroasele cărți publicate de Antim la Snagov, în timpul absenței lui Mihail Ștefanovici, una ne reține atenția în mod deosebit (cu ea se încheie, de altfel, seria tipăriturilor snagovene): un *Liturghier* greco-arab. Imprimat la cererea patriarhului Antiohiei, volumul se remarcă printr-o deosebit de elogioasă dedicație a acestuia către Constantin Brîncoveanu, în care sînt arătate calitățile deosebite ale domnului de protector al creștinătății și unde acesta este comparat, pentru generozitatea, înțelepciunea și marele său prestigiu, cu figuri strălucite ale antichității — Alexandru Macedon și Solomon.

Se cuvine, de asemenea, consemnat rolul deosebit pe care l-a avut mitropolitul Antim Ivireanul în susținerea amplei opere culturale inițiate de Brîncoveanu. La Rîmnic, la Tîrgoviște, la București, cu sprijinul domnului, tacit sau deschis, Antim a tipărit toate cărțile importante necesare cultului în limba română: *Molitvenice, Octoihuri, Cea loave, Catavasiere, Liturghiere.*

Cînd, în 1714, viața lui Brîncoveanu și a copiilor săi se curmau tragic, se încheia și un capitol de mari realizări culturale românești, pe care istoria le-a înscris în patrimoniul spiritual al poporului nostru. ■

Răscoala lui Andreas Hofer și ecourile ei în Banat

RUDOLF GRAF,

Muzeul județean de istorie, Reșița

În numărul 10/1985 al revistei Magazin istoric a apărut articolul Andreas Hofer — erou al Tirolului, consacrat luptei de eliberare purtată de locuitorii Tirolului împotriva ocupației străine[1], desfășurată în anul 1809. Puțini știu că lupta țăranilor tirolezi a avut și un epilog... românesc. Grupuri de luptători s-au refugiat, în urma înfrîngerii răscoalei, în țara noastră, unde li s-a oferit adăpost bucurîndu-se, pe toată durata șederii lor pe meleagurile noastre, de o caldă primire și ospitalitate. Ei s-au stabilit în Banat, unde au întemeiat satul Tirol, ce dăinuie și în prezent.

După înfrîngerea răscoalei conduse de Andreas Hofer, trupele franceze și bavareze învingătoare, care se instalaseră în Tirol din anul 1806, au dezlănțuit o cruntă prigoană împotriva răsculaților, ce s-a intensificat și mai mult după încheierea păcii de la Schönbrunn (14 octombrie 1809), prin care Tirolul a intrat efectiv în stăpînirea imperiului napoleonean. Expuși răzbunării învingătorilor, celor ce participaseră la răscoală nu le-a mai rămas altă soluție decît calea emigrării. Ei s-au adresat împăratului Francisc I, care le-a îngăduit strămutarea în Banat, ce se afla atunci sub stăpînire habsburgică.

Din Viena, emigranților li s-au dat pașapoarte și cîte 50 florini austrieci, venirea în Banat fiind realizată în trei etape, sub conducerea cîtorva dintre foștele căpetenii ale luptei de eliberare.

Primul grup a plecat spre Banat în vara anului 1810, fiind condus de Joseph Speckbacher, „cel mai renumit conducător ai tirolezilor, după Andreas Hofer" — cum îl denumesc documentele vremii. După pacea de la Schönbrunn, Speckbacher a aju cu greu în satul natal, Rinn, fiind nevoit să se ascundă într-un adăpost improvizat în curtea casei sale; episodul l-a inspirat pe poetul Friederich Ruckert (1788-1866) în poemul său Cîntecul lui Speckbacher. Reușind să ajungă la Viena, a fost însărcinat cu conducerea primului grup de fugari. Spre jumătatea anului 1810, avîndu-l ca ajutor pe unul din tovarășii săi de arme, Thalgutten (fratele vitreg al văduvei lui Hofer), el a sosit, în fruntea a 25 familii tiroleze, în Banatul timișan. Neacceptînd să se așeze în locul stabilit de administrația Banatului, Speckbacher și Thalgutten au ales un teren între satele Fizeș și Docliu, pentru care, în cele din urmă, și-a dat aprobarea și Administrația Cameralâ. Inițial, noii veniți au primit adăpost în Fizeș, ridicarea primelor case pentru familiile lor începînd chiar în august 1810.

Al doilea grup de coloniști a sosit în toamna anului 1810. Era alcătuit din 16 oameni, aflați sub conducerea lui Jeremias Eisenstecken. În septembrie 1810, se aflau la Timișoara, vistieria orășenească acordîndu-le pentru întreținere cîte 30 creițari și o măsură de pîine sau 1/2 măsură de grîu zilnic și cîte 70-75 florini pentru a-și putea cumpăra haine și ustensile casnice. În luna noiembrie și acest al doilea grup a sosit în noul sat.

Al treilea grup, condus de preotul Johann Mathias Stuefer, a ajuns în primăvara anului 1811 și a primit adăpost, pînă la construirea caselor necesare, în comuna Măureni. Pînă în 1812, au mai sosit și alte familii din Tirol, numărul total al noilor veniți ridicîndu-se la 87 familii.

Noua localitate a primit un nume care să păstreze amintirea Tirolului natal. Ea s-a numit la început Tiroler Dorf (Satul Tirol), apoi Tirol Treue (Credința Tirolului), Neu Tirol (Tirolul Nou) și Tyrole. Românii din satele înconjurătoare i-au spus Tiroi. La 16 septembrie 1812 după constituirea oficială a comunei, aceasta a primit numele de Königsgnade (Bunăvoința Regelui) care însă nu s-a impus, localitatea rămînînd cu vechiul ei nume. Noii veniți au fost primiți cu ospitalitatea tradițională și cu deplină înțelegere pentru greaua lor situație. Printr-o patentă imperială au fost împroprietăriți. Ei au primit, de asemenea, sub formă de împrumut, alimente, porumb și ovăz pentru semănat; la prețuri avantajoase li s-au dat lemne pentru foc. În 1811, au arat pentru întîia dată pămîntul din noul lor hotar, prima recoltă fiindu-le lăsată în întregime.

Pînă în anul 1814 în noua așezare, au fost construite 56 case, cu anexele gospodărești necesare. Au fost ridicate, de asemenea, clădiri pentru școală, farmacie, o forjă, o brutărie, un atelier de reparat căruțe, un depozit de mărfuri și altele.

În 1813, Joseph Speckbacher s-a întors în Tirol pentru a lua parte la lupta de eliberare împotriva francezilor și bavarezilor. Evidențiat pentru vitejie, a fost răsplătit cu Medalia de aur habsburgică și avansat la gradul de maior. După terminarea războiului a refuzat o moșie acordată de autoritățile imperiale, deoarece aceasta se afla dincolo de granițele Austriei. Decedat la 28 martie 1820 la Hall în Tirol, în anul 1858 osemintele i-au fost aduse la Innsbruck, unde au fost, îngropate alături de cele ale lui Andreas Hofer, depuse aici încă din 21 februarie 1822. În aceeași localitate, celor doi eroi tirolezi li s-a ridicat un monument.

După revenirea Tirolului sub stăpînire austriacă, majoritatea celor ce au găsit adăpost pe pămîntul românesc s-au reîntors pe meleagurile natale. La începutul sec. XX mai exista în comună o singură familie — Zauner — care se trăgea din coloniștii tirolezi. O descendentă trăiește și astăzi, în satul Tirol, comuna Docliu, jud. Caraș Severin, localitate ce evocă, prin nume, evenimentele de acum aproape două veacuri și ospitalitatea plaiurilor românești.

---

[1] La 26 decembrie 1805, în urma bătăliei de la Austerlitz, din 2 decembrie 1805, pierdută de austrieci, la Pressburg a fost semnat un tratat de pace franco-austriac, prin care Tirolul a fost atribuit Bavariei, aliata lui Napoleon.

CARTI SOSITE LA REDACTIE

Cel de-al cincilea volum din ampla lucrare Istoria militară a poporului român *prezintă evoluția armatei române în primele patru decenii care au urmat războiului independenței, epocă de importante prefaceri în viața societății românești a căror esență a reprezentat-o mobilizarea tuturor energiilor națiunii în vederea desăvîrșirii unității naționale și de stat a poporului român.*

Volumul a fost elaborat de un larg colectiv de autori, sub coordonarea comisiei alcătuite din: acad. Ștefan Pascu, *general-locotenent dr.* Ilie Ceaușescu — *coordonator principal, prof. univ. dr.* Ștefan Ștefănescu, *conf. univ. dr.* Mircea Mușat, *conf. univ. dr.* Ion Ardeleanu, *colonel dr.* Gheorghe Tudor, *colonel dr.* Vasile Alexandrescu, *maior dr.* Mihail E. Ionescu, *maior dr.* Ioan Talpeș.

Volumul este axat pe descifrarea componentelor esențiale ale evoluției fenomenului militar românesc privit în contextul preocupărilor generale și ale luptei poporului român pentru desăvîrșirea unității național-statale. Sînt subliniate elementele de natură politică, economică, socială și diplomatică ce au făcut posibilă valorificarea integrală a potențialului militar al poporului într-unul din cele mai importante momente ale existenței și afirmării națiunii române — realizarea statului unitar-național român. Cum se subliniază în Introducerea *acestui volum, apariția, în 1987, a monografiei* România în anii primului război mondial *„a venit în chip substanțial în sprijinul elaborării volumului de față, atît sub raportul informării dense și de primă mărime ce le-a fost pusă la dispoziție autorilor, cît și prin corecta orientare ideologică, atît de necesară în interpretarea riguros științifică a evenimentelor și proceselor istorice analizate".*

Concluzia generală ce se desprinde din lectura acestui nou și valoros volum: fidel idealurilor sale statornice de unitate și libertate, poporul român n-a pregetat niciînd fapta și jertfa pentru a le împlini, iar această împlinire a valt-o și înfăptuit-o mereu prin propriile sale forțe.

VICTOR SLĂVESCU:

Note zilnice

După München, demersurile întreprinse la Londra şi Paris personal de şeful statului, însoţit de ministrul de externe, între 15 şi 21 noiembrie 1938, în vederea întăririi poziţiei României, prin intensificarea relaţiilor economice şi mărirea aportului la efortul de înarmare al ţării, s-au soldat fără rezultate notabile. Cum nota într-un memoriu, din martie 1941 secretarul general al Ministerului afacerilor străine, Al. Cretzeanu, „această vizită n-a avut nici o urmare în domeniul politic. Într-adevăr, Anglia părea să mai caute calea unei înţelegeri cu Germania şi, în acest scop, se ferea de a strînge în mod oficial legăturile cu un stat pe care era gata să-l recunoască ca făcînd parte din sfera intereselor germane"[1]. Ceea ce a stîrnit cea mai profundă îngrijorare au fost conţinutul şi caracterul convorbirii cu Hitler, de la Berchtesgaden (24 noiembrie), din care a fost trasă concluzia că Germania intenţionează să-şi sporească presiunile în România, folosind, într-o şi mai largă măsură, agentura legionară[2].

Chiar în ziua revenirii lui Carol la Bucureşti (28 noiembrie), elemente legionare atentează, prin focuri de revolver, la viaţa rectorului Universităţii din Cluj, profesorul Fl. Ştefănescu-Goangă. În noaptea de 29 spre 30 noiembrie sînt împuşcaţi C.Z. Codreanu şi alţi 13 legionari aflaţi în detenţie.

Ciepsidra istoriei indica scurtarea răgazului de pace şi o problemă centrală, după acordul de la München, devine pentru România accelerarea dezvoltării componentei materiale interne pentru apărarea independenţei naţionale şi a integrităţii teritoriale a ţării. Exact în zilele reuniunii de la München (28-29 septembrie) a avut loc conferinţa ministerială consacrată înzestrării armatei, fiind examinate şi chestiuni referitoare la situaţia căilor ferate, a serviciilor sanitare, aeronauticii şi marinei. La 30 septembrie e abordată problema materiilor prime necesare industriei de război, iar a doua zi chestiuni referitoare la armament. O nouă reuniune (12 octombrie) tratează întreaga acţiune de înzestrare a armatei. „Cu acest prilej s-au stabilit noile baze pe care opera de înarmare şi înzestrare a oştirii se va desfăşura". După două zile, Consiliul de Miniştri decide supunerea spre semnare a proiectului de lege privind înfiinţarea Ministerului înzestrării armatei, ceea ce se produce în cîteva ore. Noului minister i se transmit toate atribuţiile de înzestrare „cu tot armamentul, echipamentul şi materialele de toate categoriile necesare apărării naţionale, care se produc din Fondul Apărării Naţionale". Titular e numit generalul de divizie adjutant I. Iacobici. O nouă conferinţă consacrată înzestrării armatei are loc la 23 decembrie, cu participarea miniştrilor economiei naţionale (titularul era şi ad-interim la finanţe), aerului şi marinei, apărării naţionale, înzestrării armatei şi a şefului Marelui Stat Major[3].

Preocupările lui Victor Slăvescu în această perioadă sînt concordante cu frămîntările la ordinea zilei. La 9 noiembrie îşi însemnează: „Generalul [I.] Ştefleа, comandantul Şcoalei Superioare de Război, telefonea ă pentru a mă ruga să reîncep cursul meu de potenţial, continuînd cursul de anul trecut". Într-adevăr, în 1937, fusese invitat de comandantul Şcolii Superioare de Război, general adjutant Paul Teodorescu (subsecretar de stat la Ministerul apărării naţionale între 10 februarie şi 29 martie 1938 şi ministrul aerului şi marinei de la 30 martie 1938 pînă la 10 mai 1940), să deschidă un curs privind Economia naţională românească şi potenţialul ei de război. Dintr-un volum (editat de Şcoala Superioară de Război — Potenţialul de război economic şi financiar al României, ed. I-a, 1937), cercetătorul poate cunoaşte o parte a prelegerilor, textul, cum scrie profesorul Victor Slăvescu, cu modestie, fiind „deabea o schiţă cu totul generală şi grăbit redactată" (subl. V.S.). Din această lucrare, reţinem, date fiind însărcinările pe linie de stat ce îi vor fi încredinţate în scurt timp, doar următoarele pasaje: „Prin potenţialul de război al unei ţări se înţelege capacitatea ce are o ţară de a întrebuinţa, la un moment dat şi pentru un timp determinat, toate puterile spirituale, morale şi materiale de care dispune, prin populaţia, teritoriul şi organizaţia ei în vederea apărării graniţelor... Noţiunea de improvizaţie nici nu are ce căuta cînd este vorba de pregătirea şi asigurarea unui potenţial de război... Metoda improvizaţiei trebuie definitiv abandonată... Totul trebuie gîndit, pregătit şi organizat şi nimic lăsat la voia întîmplării şi la concursul împrejurărilor" (pp. 2-4). Cît priveşte mediul politic, la 21 noiembrie, conform notelor zilnice, îi spune lui Gh. Tătărescu: „Nu vreau să devin saşiu, ultîndu-mă în două părţi şi eu înţeleg să rămîn om de caracter şi de linie dreaptă".

Eugen PREDA

---

[1] Arhivele Statului Bucureşti (A.S.B.), Fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri (P.C.M.), Miscellanea, Dosar 1/1941, p. 8.

[2] *Magazin istoric*, nr. 10/1983.

[3] (A.S.B.) Fond Casa Regală, Dosar 212/1938, ff. 3, 37, 40-44; Fond P.C.M., Dosar 12/1938, f. 2; la 29 noiembrie, a doua zi după întoarcerea regelui în Capitală, generalului Ion Antonescu i s-a luat comanda Corpului III armată, datorită repetatelor sale dezacorduri cu monarhul.

1938

Joi, 10 noiembrie. La 8, aflu [despre] moartea lui Atatürk [1881-1938][1]. Telefonez lui Tanrioer[2] şi la 9½ mă duc la legaţie [a Turciei], unde prezint condoleanţe. Îmi anunţă alegerea lui Ismet Inönii [1884-1973][3] ca succesor al lui Atatürk.

La 10½ la recepţia Witzleben[4], dată pentru delegaţia germană Clodius[5], venită pentru tratatul de comerţ.

La recepţie, vorbesc mai întîi cu Fabricius[6], care se scuză şi repetă că nu a putut veni la dejunul ce am dat lui Clodius. Vorbim apoi de mersul tratativelor comerciale — destul de greu. Ar trebui să semnăm întîi şi apoi să negociem, atît este de necesar şi de sigur că ne înţelegem. Cursul mărcii — asupra căruia se discută mai mult — este „o chestiune de prestigiu". Îi atrag atenţiunea că urcarea acestui curs va fi o piedică pentru importul din Germania şi nu cred că Germania are interes să-l împiedice tocmai acum cînd începe o nouă eră în relaţiile noastre economice. Chiar dacă cursul mărcii germane va fi mai jos decît îl apreciază ei, eventualele pierderi de preţuri se vor putea uşor compensa, căci pe cînd noi trimitem mărfuri de preţuri mondiale, ei ne trimit mărfuri monopol (maşini, chimicale, culori etc.). Nu pare convins şi vorbeşte destul de ţanţoş, dar politicos. Îmi spune că argumentele mele le-a auzit şi de la Mitiţă Constantinescu, cu care ştiu că nu are bune raporturi („l-ar fi minţit"). Hans Otto Roth[7], senatorul de drept sas şi şeful partidului săsesc, îmi vorbeşte de politica internă. Rămîn rezervat...

Manolescu Strunga mi-a povestit — evident cu adăugiri de minciuni ce mă făcea să cred — cum a reuşit el să determine pe rege — pus de Tătărescu — să accepte pe Iamandi ca ministru: regele ar fi admis numai dacă îl făcea şi pe Mavrodi[8]. Între timp, Mavrodi a murit şi Iamandi a devenit ministru plin.

Sîmbătă, 12 noiembrie. La 9½ vine ing. Bujoi[9] cu avocatul Constantinescu, fiul lui Tancred Constantinescu[10], cu care discutăm bazele preluării minelor Şorecani de către Societatea „Valea Agrişului".

Apoi întrevedere Bujoi-Malaxa. Discută pe larg chestiunea armamentului şi nevoia unei finanţări străine. Bujoi crede că regele ar trebui să ceară din Anglia un mare împrumut (30 mil. [lire] sterline). Malaxa găseşte ideea foarte bună, altfel sîntem obligaţi a învîrti fabrica de bilete de bancă. Înarmarea ţării este urgentă şi ea trebuie făcută cu mijloace eroice. Între a pierde ţara, neputînd-o apăra, şi a pierde moneta, ruinînd-o, nu încape a egere. Totuşi trebuie căutat a se găsi mijloace străine (fie în Anglia, fie în Germania).

---

[1] General şi om politic, fondatorul statului modern turc, preşedintele Republicii Turcia între 1923 şi 1938 (*Magazin istoric*, nr. 6/1972, 11/1981).

[2] S. Tanrioer, poet, ziarist, om politic turc, deputat în Parlamentul de la Istanbul (1919) şi în Marea Adunare Naţională de la Ankara (1920-1931), ministrul instrucţiunii publice, ministrul plenipotenţiar al Turciei la Bucureşti din 1931, ambasador, de la 8 iulie 1939.

[3] General şi om politic, preşedinte al Republicii Turcia (1938-1950); prim-ministru (1923-1924; 1925-1937; 1961-1965).

[4] Job Wilhelm von Witzleben, director general al Societăţii Bancare Române, ulterior membru şi al Consiliului de administraţie al acestei instituţii. În 1922, după ce fusese director de secţie la centrala lui Dresdner Bank, la Berlin, a devenit directorul filialei din România a aceleiaşi bănci. Societatea Bancară Română a fost autorizată să funcţioneze din 25 septembrie 1929, concomitent cu procedura de lichidare a filialei lui Dresdner Bank. Conform actului constitutiv, „Societatea are ca scop să facă pe cont propriu sau pe contul terţilor orice afaceri de bancă şi de finanţe". Iniţial, Dresdner Bank deţinea cel mai mare pachet de acţiuni (16 670 din totalul de 50 000); preşedinte al Consiliului de administraţie a fost, de la început, Constantin Argetoianu. J.W. von Witzleben asigura conducerea operativă. Fratele său, Erwin von Witzleben, fost comandant al Frontului de vest, implicat în atentatul din 20 iulie 1944 împotriva lui Hitler şi care, în cazul reuşitei, urma să devină comandant şef al Wehrmachtului, a fost strangulat (la 8 august 1944) conform ordinului Führerului ca participanţii la complot „să fie spînzuraţi ca vitele".

[5] C. Clodius, diplomat de carieră cu rang de ministru plenipotenţiar, director adjunct al Departamentului politicii economice din Ministerul de externe al celui de-al III-lea Reich, din 1937; conducea delegaţia germană la tratativele economice de la Bucureşti.

[6] W. Fabricius, ministrul Germaniei la Bucureşti (9 aprilie 1936-ianuarie 1941). Într-un raport trimis Ministerului de externe din Berlin, la 11 noiembrie 1938, semnat de Clodius şi Fabricius, se aprecia: „România nu e dispusă să accepte în mod mulţumitor cererile noastre în ce priveşte unele puncte importante ale tratativelor şi anume în problema cursului [mărcii germane] şi în fixarea volumului cantităţilor de furaje ce urmează a fi furnizate din totalul volumului schimbului de mărfuri" (*Akten zur Deutschen Auswärtiges Politik, 1918-1945*, Band II, Doc. 246). Negocierile economice cu Germania au urmat celor cu Marea Britanie, textul în extenso al acestui acord a fost reprodus de presa bucureşteană înaintea sosirii lui Clodius, şi au fost concomitente cu cele desfăşurate la Bucureşti cu misiunile economice italiană şi franceză, prezenţa celei din urmă bucurîndu-se de o largă publicitate. Tratativele economice româno-germane s-au prelungit 40 zile, încheindu-se prin semnarea unui acord adiţional de plăţi, un acord adiţional la convenţia comercială, un acord fixînd mărfurile de schimb şi o convenţie veterinară (cf. *Argus*, 12 decembrie 1938).

[7] H.O. Roth fost preşedinte al Partidului German din România, deputat în toate legislaturile din perioada interbelică, ministrul pentru minorităţi (4 iul.-4 sept. 1940); în acel moment era şeful Frontului unităţii germanilor din România.

[8] Al. Mavrodi (1873-1934), ziarist, fost director general al Teatrului şi Operei, preşedinte al Societăţii de Radio, deputat liberal, subsecretar de stat la Preşedinţia Consiliului de Miniştri (14 nov.-29 dec. 1933; 5 ian.-1 oct. 1934).

[9] I. Bujoi, om de afaceri, administrator delegat şi director al Societăţilor „Petroşani" şi „Viscoza"; ministrul industriei şi comerţului (17 nov.-28 dec. 1937) şi ministrul economiei naţionale (1 febr.-23 nov. 1939); de la 25 mai 1938 numit şi membru al Consiliului de administraţie al I.A.R.

[10] Inginer, director general la Muniţiunile de război (1916-1918), Tancred Constantinescu a mai fost director general al Căilor Ferate Române, secretar general la Ministerul industriei şi comerţului şi titular al aceluiaşi minister (30 oct. 1923-30 mart. 1926); liberal, de mai multe ori deputat şi senator; rudă cu I. Bujoi.

Malaxa ne spune confidențial că ieri Horthy[1] ar fi făcut declarațiuni grave la Košice, în ceea ce privește minoritatea din România...

Bujoi mi-a spus — de la Tătărescu — că regele ar fi desemnat două persoane — între care una este Al. Lapedatu[2] — de a sonda cercurile ungurești pe chestiunea pretențiunilor lor. Nu este o greșeală ?...

La 9½ seara vine la mine Madgearu[3]. Vorbim de situația economică și financiară de astăzi și cădem de acord că este grea...

Îl întreb dacă nu este cazul să se facă o nouă echipă economică, pe baza unui program comun și a garanției de continuitate de lucru. La armament ar trebui un civil, căci militarii s-au dovedit incapabili. Este de acord.

Îmi spune că nu ar intra într-o echipă tehnică fără ca să se dea situației politice o soluție normală. La 50 de ani, nu mai vrea să se compromită.

Nu are vanități. Are 12 cordoane [decorații]. A fost ministru. Nu vrea să fie prim-ministru. Iar a fi azi ministru înseamnă a lucra cu Urdăreanu, care dă ordine și prin care regele vorbește cu miniștrii săi. Regele este complet izolat, nu ia contact cu nimeni din lumea politică, pe care de altfel o disprețuiește, și stăruie în drumul ce a apucat.

Crede că îl amenință [pe rege] mari primejdii, în special pe planul extern, căci atunci cînd se va pune, mîine, chestiunea fruntariilor, el nu are nici un suport în țară și în popor, iar de restul lumii conducătoare este complet izolat. Dacă vom pierde teritorii, poporul nu îi va admite aceasta și va fi silit să plece.

Nimeni din [„lumea conducătoare"] nu este împotriva regelui și a dinastiei. Nici Maniu. Dar se cere ca regele să nu mai indice oamenii de guvernămînt și să lase să guverneze țara un om de autoritate, în legătură și cu încrederea poporului.

Partidele politice, organizate pe baze noi, cu o viață parlamentară reală și serioasă — în comisiuni, nu în plenul adunării — ar îngădui o nouă viață politică, în care regele să fie numai un arbitru.

Altfel, nu mai are nimic de așteptat. Preferă să se retragă la vie și să stea de o parte, decît să se compromită.

În tot ce îmi spunea, reeșea marea lui amărăciune și decepțiune. Dar și oarecare observațiuni juste.

Miercuri, 16 noiembrie. La 10½ vine Costin Stoicescu [membru în Consiliul de administrație] de la B.N.R., pe care îl pun la curent cu situația de la Creditul Minier, unde el va intra ca administrator delegat...

Joi, 17 noiembrie... La 1½ la dejun la M. Ghelmegeanu[4], cu Fabricius, Armand Călinescu, Malaxa, [N.G.] Caranfil[5] și d-nele lor, plus d-na Dombrowsky [soția generalului V. Dombrowsky, primarul general al Capitalei].

Interior modern, plăcut, sobru, cu destul gust. Birou cu multe cărți.

Ghelmegeanu mi-a comunicat că a vorbit cu regele pentru intrarea mea în Consiliul Căilor Ferate. Și-ar fi dat agrementul în așa fel, încît a înțeles că mă agrează în chip deosebit, ceea ce îl face să creadă „că am lucrat" la rege, ceea ce este inexact. L-am dezmințit imediat.

După-masă, Armand Călinescu mi-a comunicat în mod cu totul confidențial că este foarte îngrijorat de ascendența Gărzii de fier, care a început să se dedea la excese. În Bucovina s-ar fi incendiat 5 fabrici de cherestea ovreești. Este decis să ia măsuri extreme nedîndu-se înapoi de la nimic.

Mi-a spus că la Galați, în timpul manevrelor [din octombrie], a fost întrebat de rege ce opiniune are asupra lui Slăvescu. Armand Călinescu i-ar fi spus că, deși am fost adversari politici, nu se sfiește să aibă opiniunile cele mai favorabile, făcîndu-mi un portret foarte agreabil și favorabil. La acest portret, regele a răspuns: „aceasta este și părerea mea". Apoi tot regele ar fi vorbit cu Urdăreanu în această chestiune și că ar fi admirat spiritul obiectiv al lui Armand Călinescu...

La 6, ședința Consiliului la Creditul Industrial[6].

La ora 7, am asistat la ședința Consiliului profesoral la

---

[1] Horthy Miklós (1868-1957), regent al Ungariei (7 mart. 1920-16 oct. 1944). La 2 noiembrie 1938 Germania și Italia impuseseră „primul arbitraj de la Viena", prin care Ungaria anexa de la Cehoslovacia 12 000 km² cu o populație de 1 000 000 locuitori (sudul Ucrainei subcarpatice și al Slovaciei), Košice fiind principalul oraș din zona răpită Cehoslovaciei; după război, autoritățile americane din Germania au refuzat să-l predea pe Horthy Iugoslaviei, unde se afla pe lista celor ce urmau să fie judecați pentru crime de război. A decedat în exil, în Portugalia.

[2] Istoric și om politic (1876-1950), senator în toate legislaturile din perioada interbelică, excepțind anii 1920-1921; membru al Academiei din 1918 și președintele ei între 1935 și 1937. A mai deținut funcțiile de director general al Arhivelor Statului (1923) și președinte al Comisiunii Centrale a Monumentelor Istorice, după asasinarea lui N. Iorga (1940) și pînă în 1947 (vezi pe larg prefața lui I. Opriș la *Alexandru Lapedatu, Scrieri alese. Articole. Cuvîntări. Amintiri*: Ed. Dacia, Cluj-Napoca 1985); a fost și ministru al cultelor și artelor (30 oct. 1923-30 mart. 1926; 4 iun. 1927-10 nov. 1928) și ministru de stat de la 14 nov. 1933 la 17 nov. 1937 (*Magazin istoric*, nr. 12/1985).

[3] *Magazin istoric*, nr. 11-12/1982.

[4] Jurist și om politic, M. Ghelmegeanu a fost inițial fruntaș național-țărănist; în momentul respectiv era ministrul lucrărilor publice și comunicațiilor (30 mart. 1938-30 nov. 1939); a fost subsecretar de stat la Ministerul agriculturii și domeniilor (7 iun. 1932-14 iun. 1933) și la Ministerul de finanțe (14 iun.-14 nov. 1933); ministru de interne (30 nov. 1939-3 iul. 1940).

[5] Inginer, subsecretar de stat al aerului (27 apr. 1935-13 nov. 1936); ministrul aerului și marinei de la crearea acestui departament, la 13 nov. 1936, pînă la 31 dec. 1936.

[6] Societatea Națională de Credit Industrial, creată prin legea din 19 iunie 1923 în vederea acordării de credite pentru industrie, înlesnirea mobilizării creanțelor industriale și încurajarea dezvoltării industriei naționale, se baza pe mijloace oferite de stat (20 la sută din capital), Banca Națională a României (30 la sută din capital) și împrumuturi făcute de stat în străinătate. V. Slăvescu era director al Creditului Industrial de la 1 noiembrie 1923 și a fost, succesiv, pînă în 1940, „subdirector general și director general, cu singura întrerupere cît am fost ministru de finanțe (1934-1935)" (dintr-un material fără titlu și nedatat al lui Victor Slăvescu, avînd caracter de notă privind activitatea profesională și științifică, întocmit după august 1969).

Academia Comercială pentru alegerea de rector. Am votat pentru Răducanu[1]. Cred că va fi desemnat...

Vineri, 18 noiembrie... La ora 3 la Academia Română. Foarte bune comunicări N. Iorga şi George Brătianu[2]. Mă înţeleg cu George Brătianu să ne vedem săptămîna viitoare.

La ora 7, la Academia Comercială, şedinţă pentru constituirea „Institutului de Cercetări Sociale". Iau parte toţi intelectualii de seamă din Bucureşti, în fruntea cărora prezidează, cu vădită satisfacţie de vanitate împlinită, D. Gusti[3]...

Acasă la 8, primesc telefonul lui Mitiţă Constantinescu, care mă roagă să iau contact cu delegaţii misiunii franceze economice — Helphand[4] etc. şi să-i pun la curent cu situaţia. Ii făgăduiesc tot concursul.

Seara la 9, concert la Atheneul Român dat de George Enescu. Admirabil...

Sîmbătă, 19 noiembrie... La ora 5, vine la mine Andrei Rădulescu[5], prim-preşedinte al Curţii de Casaţie. Pentru prima oară în casa mea.

Facem o examinare a situaţiei generale...

Se plînge de prea multele schimbări ce s-au făcut în magistratură. Jumătate din Casaţie este nouă. Au ajuns în fruntea magistraturii elemente prea tinere şi neexperimentate.

Despre Iamandi spune că nu se consultă destul şi cum nu este jurist, face greşeli. Face prea multe moldovenisme...

Crede că ar trebui să se arate regelui greşelile ce se fac spre a se evita multe neajunsuri...

Foarte cordial şi prietenos, cum nu l-am văzut de mult...

Sîmbătă, 26 noiembrie... La 6, vine la mine ministrul Ralea, care îmi aduce proiectul de lege a asigurărilor sociale. Îmi spune următoarele lucruri interesante:

a) Vorbind cu regele şi comunicîndu-i că a găsit la patronat o mare înţelegere şi în special la mine, acesta ar fi spus:

„Slăvescu este un element excelent. A fost integrat într-un sistem de partid care l-a împiedicat să lucreze şi să dea tot ce putea";

b) Radio-Berlin a anunţat cu cîteva ore [înainte] de a se produce „excesele antisemite" din România, ceea ce este dovadă că erau puse la cale[6];

c) Ribbentrop[7] ar fi recunoscut că Germania a ajutat Garda de fier, dar [ei, naziştii] nu au înţeles să ducă o luptă împotriva regelui. Dacă [gardiştii] au apucat pe acest drum, îi priveşte şi cu un gest arată că se scutură de ei. Preferă să se înţeleagă direct cu regele şi cu conducătorii din ţară;

d) Ciano[8] se făcea că nu ştie — în iulie — că Codreanu este arestat. Apoi arăta lui Ralea că Codreanu nu avea simpatia italienilor, fiind mai degrabă omul nemţilor;

e) Că el este pentru partidul unic şi că şi Tătărescu s-a declarat pentru această soluţie cu condiţia ca să fie el „secretar general" al partidului. Mie mi-a spus exact contrariul;

f) La Londra, regele[9] a obţinut participarea capitalurilor engleze la bazele navale de la mare şi Dunăre, apoi în exploatări miniere (aur, cupru, etc.) şi apoi finanţare privată la comercianţi. Nici un împrumut de stat.

M. Ralea mi-a cerut îngăduinţa să mă invite la el şi a acceptat să ia masa la mine cu cîţiva industriaşi...

Duminică, 27 noiembrie. Iau parte, la 11½, la dezvelirea monumentului lui Ion I.C. Brătianu[10]. Solemnitate frumoasă, fără a fi fost impunătoare, deoarece cadrul nu a fost destul de grandios. Prea familiar şi prea în familia partidului liberal. A vorbit minunat mitropolitul [Ardealului, din 1920] Bălan [1882-1955]. În numele Partidului [Naţional-Liberal] a vorbit Sisești[11], apoi dr. C. Angelescu[12], lung, repetîndu-se, apoi [Alexandru] Lapedatu din partea Comitetului [pentru ridicarea monumentului], şi scurt, dar corect, gl. Dombrowsky, primarul oraşului.

Am stat la ceremonie, între Maniu şi Madgearu. Am condus apoi pe Madgearu în biroul lui Ionel Brătianu, în bibliotecă. Părea impresionat.

---

[1] I. Răducanu (1884-1964), profesor de ştiinţa şi legislaţia financiară, ministrul muncii, cooperaţiei şi asigurărilor sociale (10 nov.-14 nov. 1928), ministrul muncii, sănătăţii şi ocrotirii sociale (14 nov. 1928-7 iun. 1930), ministru de finanţe (7-12 iun. 1930) ministrul lucrărilor publice şi omunicaţiilor (19 nov. 1930-18 apr. 1931).

[2] *Magazin istoric*, nr. 4-6/1987.

[3] Sociolog, filosof şi etician, profesor universitar şi membru al Academiei, D. Gusti (1880-1955) a fost creatorul şcolii sociologice din Bucureşti; ministru al instrucţiunii, cultelor şi artelor (11 aug. 1932-13 nov. 1933).

[4] Se referă de fapt la Hervé Alphand, directorul Convenţiilor economice din Ministerul comerţului al Franţei, şeful delegaţiei economice franceze sosită în Bucureşti în ajun.

[5] Andrei Rădulescu (1880-1959), jurist, membru al Academiei (din 1920), profesor de drept civil la Academia Comercială, de la 10 apr. 1938 prim-preşedinte al înaltei Curţi de Casaţie (*Magazin istoric*, nr. 4/1981).

[6] Vezi însemnarea din 17 noiembrie, convorbirea cu A. Călinescu.

[7] J. von Ribbentrop (1896-1946), ministru de externe al Germaniei (febr. 1938-mai 1945); a fost judecat şi condamnat la moarte de Tribunalul Militar Internaţional de la Nürnberg (*Magazin istoric*, nr. 8-12/1970 şi 3-5/1988).

[8] Galeazzo Ciano (1903-1944), ministru de externe al Italiei (ian. 1936-febr. 1943), *Magazin istoric*, 5-8/1973 şi 8-10/1985.

[9] Vizita a avut loc între 15 şi 18 noiembrie.

[10] Monumentul se afla într-o piaţetă din strada Victor Emmanuel, în dreptul Bibliotecii „Ion I.C. Brătianu", a cărei intrare era în strada Biserica Amzei 5.

[11] G. Ionescu-Sisești (1885-1967), agronom, profesor universitar, membr al Academiei, a p s bazele cercetării ştiinţifice în agricultura română prin întemeierea Institutului de cercetări agronomice; ministrul agriculturii şi domeniilor (18 apr. 1931-6 iun. 1932; 17 nov.-21 dec. 1937; 10 febr. 1938-31 ian. 1939; 24 nov. 1939-3 iul. 1940). A citit la festivitate cuvîntarea primului ministru, care era bolnav.

[12] Om politic, medic şi profesor universitar de medicină, reformator al şcolii româneşti în perioada interbelică; din 1901 pînă la sfîrşitul perioadei interbelice, dr. C Angelescu (1869-1948) a fost deputat ori senator în toate legislaturile; începînd din ianuarie 1914, în repetate rînduri, membru al guvernului, îndeosebi la Departamentul instrucţiunii, cultelor şi artelor şi al educaţiunii naţionale (denumirea din 1937); preşedinte al Consiliului de Miniştri (30 dec. 1933-3 ian. 1934); a fost cel dintîi ministru plenipotenţiar al României la Washington, începînd din ianuarie 1918. Prezentîndu-şi scrisorile de acreditare preşedintelui W. Wilson, dr. C. Angelescu releva că „noi românii am intrat într-un război care ameninţa independenţa micilor state" şi „am intrat pentru a elibera pe fraţii supuşi unui jug greu de răbdat". La festivitatea amintită el a vorbit în numele prietenilor şi al colaboratorilor lui Ion I.C. Brătianu.

Între 6-8, stau de vorbă cu Costel Tătăranu[1], cu care examinăm situația politică. Îmi spune că am avut abilitatea să pun oarecare atule la rege, care are acum o foarte bună opiniune de mine. Îi spun că nu aș putea primi să fiu omul lui Malaxa și că dacă este vorba să intru în guvern, trebuie să mă asigur că pot lucra. M-ar interesa armamentul. În nici un caz, economia națională, de la care nu pleacă Mitiță.

Vorbim lung de Tătărescu și regretăm sincer că nu este la înălțime. Nu știe să apropie deloc oamenii și îi păcălește sistematic...

Luni, 26 decembrie. A doua zi de Crăciun:... Vine la mine Malaxa, la 10.30, și mă pune la curent cu următoarele:

Duminica trecută a stat mult de vorbă între 4 ochi cu regele și a pus la punct „cazul Slăvescu". Nu mai există nici o rezervă. S-a uitat tot trecutul.

— Ce trecut, ce rezervă, ce are să-mi impute regele? l-am întrebat eu.

— Nu vorbim acum de asta, mai tîrziu îți voi spune. Ești un om dificil, era între altele părerea regelui (!?). I-am spus regelui — continuă Malaxa — că eu, care reprezint 85% din înarmarea țării, nu-mi pot lua răspunderea sarcinii ce mi-am luat, dacă la Min[isterul] armamentului nu este un om cinstit, priceput, bun român și dinamic, și că acest om este Victor Slăvescu. Regele s-a declarat de acord și este probabil ca în jurul lui 15 ianuarie să devii ministrul armamentului. Te rog să ții această informație ca secretă, căci dacă se face vreo indiscreție totul cade. Am plăcerea să-ți dau această veste, ca să te pregătești în consecință.

Cancicov[2] a demisionat. Și-a dat seama de ce probleme se pun pentru viitorul buget și a preferat să plece. A avut loc o discuție într-un Consiliu de Miniștri pe chestiunea financiară și el, ca om fin și pătrunzător ce este, și-a dat seama ce se va întîmpla și a preferat să plece.

Cînd am vorbit cu regele, duminica trecută, nu se punea [problema] Min. de finanțe, căci nu știam de demisiunea lui Cancicov. Altfel îi puneam chestiunea Min. de finanțe pentru d-ta. Ca prieten sincer ce îți sînt — continuă Malaxa — nu sînt de părere să preferi azi Min. de finanțe. Este mult mai mare rolul d-tale la înarmarea țării. Vei face să cadă mulți miniștri de finanțe, față de nevoile de 40 miliarde pentru armament.

— De cine poate fi vorba ca ministru de finanțe?

— De Mitiță Constantinescu.

— Cred că ar fi mai indicat C. Angelescu[3]. În orice caz, dacă se pune Mitiță Constantinescu, trebuie pus alt guvernator, căci ar face o rea impresie și în țară și în străinătate ca același om să cumuleze și Tezaurul Statului și fabrica de bilete a B.N.R.

A rămas pe gînduri la această obiecție și a tăcut.

I-am spus că am intenția să plec la 2 ianuarie 1939 pentru 15 zile la Paris. Mai pot pleca în această situație?

— Îți voi putea spune în două zile dacă poți pleca sau nu.

Ne-am despărțit, eu rămînînd îngîndurat, el vesel că mi-a adus o astfel de bună știre...

La 11¼ vine la mine Savel Rădulescu[4]. Îi spun de ceea ce mi-a comunicat Comnen[5] pentru o eventuală rechemare în diplomație. Îmi comunică unele zvonuri în legătură cu mișcarea diplomatică. Preocupat de situația sa materială... ■

Ismet Inönü (stînga) și Kemal Atatürk (dreapta) în timpul unor manevre militare

---

[1] Economist, a lucrat la C.A.M., ulterior guvernator al B.N.R., prezență frecventă în casa Slăvescu, văr cu generalul N. Tătăranu, subșef al Marelui Stat Major.

[2] M. Cancicov, mare financiar, membru corespondent al Academiei, ministrul finanțelor (17 nov. 1937-28 dec. 1937; 10 febr. 1938-31 ian. 1939), ministru ad-interim al justiției (10 febr. 1938-29 mart. 1938) și ministrul economiei naționale (11 mai-3 iul. 1940).

[3] Om politic și financiar, administrator delegat al Băncii Urbane, C. Angelescu era membru al Consiliului Superior Economic; a fost subsecretar de stat la interne (7 mart.-19 nov. 1930), ministrul economiei naționale (24 nov. 1939-10 mai 1940).

[4] Diplomat, colaborator apropiat al lui N. Titulescu, Savel Rădulescu (1895-1970) a fost consilier la Legația României din Londra (1925-1938), director al Secției economice a Ministerului afacerilor străine; din 1927 a făcut parte din delegațiile române la sesiunile Societății Națiunilor și la Conferința pentru dezarmare, desfășurată la Geneva sub egida Societății Națiunilor (2 februarie-11 iunie 1934) ca președinte al Comitetului tehnic pentru apărare națională; subsecretar de stat la Ministerul afacerilor străine (21 oct. 1932-29 aug. 1936). Ultimul său studiu a fost consacrat lui N. Titulescu și a apărut în 1969 (vezi *Diplomați ilustri*, Editura politică. București, 1969, pp. 373-435).

[5] N. Petrescu-Comnen, ministrul afacerilor străine între 30 mart. și 21 dec. 1938 (vezi *Magazin istoric*, nr. 4-5/1980).

mai-iunie
1943

VICTORIA DE PE SUTJESKA

VLADO STRUGAR

„Forțe inamice puternice sînt reținute într-o fîșie de teren foarte îngustă, în zona Sutjeska-Piva. Se consideră ca sigură prezența lui Tito printre ele. Este ultima fază a luptei, iar odată cu ea a sosit ceasul distrugerii complete a armatei lui Tito". Astfel suna raportul din 10 iunie 1943 al generalului Lüters, comandantul operației „Schwartz" — a cincea ofensivă de mare amploare declanșată de hitleriști în Iugoslavia, în scopul încercuirii și nimicirii grosului trupelor de partizani —, către comandamentul Diviziei alpine germane din această zonă.

Rudolf Lüters se înșela. Nu avea să fie ultima fază a luptei. Începută la 6 aprilie 1941, adică exact în ziua atacării Iugoslaviei de către trupele naziste, înfruntarea cu naziștii avea să dureze pînă la 15 mai 1945, cînd s-a desăvîrșit eliberarea țării de către Armata populară de eliberare a Iugoslaviei.

În imagine: partizani iugoslavi în marș.

Dar 1943 avea să fie un an de cotitură pentru războiul de eliberare al popoarelor iugoslave. Rezistența lor înverșunată i-a pus pe agresorii fasciști (trupele germane, italiene, pe ustași și cetnici[1]) în fața unor situații absolut noi. Pe rîurile Neretva, în ianuarie-aprilie, și Sutjeska, în mai-iunie același an, patrioții iugoslavi au obținut certe victorii asupra invadatorilor. Luna noiembrie a anului 1943 a înscris un alt eveniment decisiv. La Jajce, a avut loc a doua sesiune a Veceі antifasciste (AVNOJ), în cadrul căreia cei 208 delegați din întreaga Iugoslavie au sancționat transformarea țării în federație și au constituit noile organe provizorii ale puterii populare: AVNOJ, devenit organ suprem al puterii legislative și executive pe timpul războiului, care a transmis funcțiile sale prezidiu-

[1] Membrii unor organizații de tip fascist, care au luptat alături de hitleriști împotriva forțelor de eliberare națională.

lui şi Comitetului naţional de eliberare a Iugoslaviei (NKOJ), în frunte cu mareşalul Iosif Broz Tito. Ziua de 29 noiembrie, cînd au fost adoptate aceste istorice hotărîri, a devenit sărbătoarea naţională a Iugoslaviei.

Academicianul Vlado Strugar, cunoscut istoric iugoslav, autorul lucrării din care am extras fragmentul de mai jos, intitulată Iugoslavia în focul războiului. 1941-1945 şi apărută în limba sîrbo-croată, la Belgrad, şi-a întemeiat cartea (reeditată de mai multe ori şi tradusă în mai multe limbi) pe fapte, documente, literatură de specialitate, dar şi pe proprille sale amintiri şi impresii. La 19 ani, în 1941, Vlado Strugar a intrat într-un detaşament de partizani, trecînd apoi prin toate gradele militare, pînă la cel de colonel, cu care s-a retras din armată, în anul 1971.

Din versiunea în limba rusă a lucrării amintite mai sus, reproducem cîteva pagini — cu titlul şi subtitlurile redacţiei noastre — consacrate bătăliei din mai-iunie 1943, desfăşurată pe platoul Vučevo, situat între rîurile Piva şi Sutjeska, bătălie la sfîrşitul căreia, la 14 iunie 1943, generalul Lüters, care a condus operaţiile, raporta: „Desfăşurarea luptelor a demonstrat că, sub comandamentul lui Tito, forţele comuniste sînt foarte bine organizate şi conduse cu măiestrie, posedînd un moral excelent".

În valea Neretvei

Către primăvara anului 1943, armatele ţărilor coaliţiei antihitleriste au obţinut noi succese. După ce a zdrobit trupele fasciste la Stalingrad, armata roşie a eliberat o parte din Ucraina şi a respins contraloviturile armatei germano-fasciste. În Africa de Nord, anglo-americanii au obligat să capituleze, la 12 mai, rămăşiţele trupelor italiene şi germane. Se aştepta deschiderea unui nou front în Mediterana. Pe frontul din Iugoslavia[1], luptele duse de Armata populară de eliberare împotriva trupelor de ocupaţie au crescut în amploare. Comandamentul suprem al A.P.E. [Armatei populare de eliberare] şi D.P.I. [detaşamentelor de partizani din Iugoslavia] se afla la conducerea acţiunilor tuturor forţelor de eliberare.

Subunităţile de partizani au executat numeroase diversiuni pe căile ferate, au atacat adesea unităţi inamice care păzeau liniile de comunicaţii, ceea ce a obligat comandamentele trupelor de ocupaţie să distribuie tot mai multe forţe pentru siguranţa comunicaţiilor, în detrimentul trupelor consacrate controlului în teritoriul ocupat şi. al acţiunilor ofensive.

Folosind relieful muntos al regiunii Fruška-Gora, unităţile de partizani au reuşit să atace garnizoanele mai mici ale agresorilor, provocîndu-le pierderi considerabile.

Trupele germane au ripostat cu represiuni în masă: în afara celor trei lagăre de concentrare existente, au creat opt lagăre pentru ostatici.

La consfătuirea cu comandanţii de divizii, ce a avut loc

În vara anului 1943, lîngă localitatea Milinklava, a fost rănit I.B. Tito, comandantul suprem al Armatei populare de eliberare a Iugoslaviei

la 8 mai 1943, comandantul suprem al A.P.E.I. [Armata populară de eliberare a Iugoslaviei], I.B. Tito, a dat ordinul ca Divizia 1 proletară să cucerească Bjelo-Pole, Divizia 2 proletară — Bjoce, de lîngă Podgorica, Mateševo şi Andrejevica, după care ambele divizii să pună stăpînire pe localităţile Moikovac, Kolašin şi Berane. O astfel de dispunere a forţelor, avînd şi asigurare circulară, permitea să se treacă la ofensiva generală, după ce diviziile 1 şi 2 proletare vor fi cucerit oraşele ordonate şi vor fi deschis calea spre raioanele sudice ale Serbiei. Grupul de divizii ale A.P.E.I. avea un efectiv total de aproximativ 16 000 luptători; în spitalul central, care pe atunci se afla în apropierea localităţii Celebič, şi pe cursul de apă Piva erau internaţi aproape 3 500 răniţi şi bolnavi.

Comandamentul suprem al Wehrmachtului considera ca imposibilă ofensiva acestui grup de divizii al A.P.E.I. pe direcţia sud-est, bănuind legătura lui cu un desant anglo-american în Balcani, ceea ce ar fi complicat în mod serios situaţia trupelor germane. În lunile ianuarie-aprilie, cînd cotropitorii erau convinşi că grupul de divizii ale A.P.E.I. şi comandamentul suprem al acesteia vor fi nimicite în valea Neretvei, comandantul trupelor germane propusese să se execute operaţia „Schwartz", pentru nimicirea trupelor de partizani din Herţegovina, Sangeac şi Cernogorie (Muntenegru).

Dar grupul de divizii în frunte cu comandamentul suprem reuşise să răzbească la Sangeac şi în Cernogorie, deoarece partizanii din valea Neretvei nu fuseseră nimiciţi. Pentru inamic se crease o situaţie neprevăzută.

Ceea ce a şi constituit motivul pentru care, la 1 ianua-

[1] Despre lupta antifascistă de eliberare a popoarelor Iugoslaviei, *Magazin istoric*, a mai scris în numerele 11/1970, 9-11/1972, 11/1974, 11/1979, 11/1980, 11/1983.

rie 1943, comandantul trupelor germane din sud-est a propus comandamentului său suprem ca, în operația ce urma să se execute, grupul de divizii amintit, comandamentul suprem și personal Tito să fie nimiciți.

Pe data de 6 mai, generalul Lüters, însărcinat cu conducerea nemijlocită a operației „Schwartz", a ordonat pregătirea ei, subliniind că partizanii își lărgeau continuu zona de acțiune și pot crea în orice moment o serioasă amenințare extracției de bauxită din raionul Mostar și sectorului minier din Serbia de sud-vest, deosebit de importante pentru Germania.

Grupul „Annaker" insistă

Potrivit planului, operația urma să se execute în trei etape: în prima, trebuiau încercuite unitățile de partizani, apoi redusă distanța dintre grupările de trupe, care în cursul ofensivei „curățau terenul" și, în fine, partizanii încercuiți trebuiau definitiv nimiciți și strînși în clește între masivele muntoase. Durmitor și Zelengora, teritoriu traversat de canioane adînci și cu înălțimi între 2 000 și 2 500 m.

Comandantul german al trupelor din sud-est și-a asumat organizarea cooperării cu trupele italiene, dar nu și-a dezvăluit planul pînă la declanșarea acțiunii, cînd i-a cerut comandantului Armatei 2 italiene și guvernatorului Cernogoriei să oprească pătrunderea partizanilor spre litoralul Adriaticii.

În consecință, comandantul Armatei 2 italiene a ordonat Corpului 6 armată să coopereze cu trupele germane în luptele împotriva partizanilor. Aceleași dispoziții au primit și trupele italiene din Cernogorie. În această operație partea germană a primit tot sprijinul italienilor, mai ales după ce Mussolini a ordonat, la 22 mai, guvernatorului Cernogoriei să-și trimită trupele împotriva grupului de divizii ale A.P.E.I., subliniind că Italia, în așteptarea unei debarcări a trupelor anglo-americane în Grecia, nu putea tolera în spatele ei o mișcare de insurecție.

Ocupanții germani s-au pregătit temeinic pentru reluarea luptelor împotriva partizanilor. Din Austria a fost adusă Divizia 373 specială pentru paza minelor de bauxită din sectorul Mostar, iar de pe frontul sovieto-german Divizia 1 vînători de munte.

În zorii zilei de 15 mai, Divizia 1 vînători de munte și Regimentul 724, împreună cu unitățile diviziilor italiene „Venezia" și „Taurinense" au atacat diviziile 1 și 2 proletare. Luptele îndîrjite în raionul Kolasin, Moikovac, Bjelo-Pole, Šahovič au durat pînă la 18 mai, cînd Divizia 1 proletară a fost nevoită să se retragă la sud-est de Plevle, iar Divizia 2 proletară — pe versanții de est ai masivului Sinjaevina. În aceeași, zi comandamentul suprem al A.P.E. și D.P.I. — conștient că trupele de ocupație desfășurau o amplă operație ofensivă de încercuire a partizanilor — a luat hotărîrea să răzbată spre nord, spre Foče, ordonînd în acest scop deplasarea în zonă a Diviziei 5 de izbire Krajna.

Concomitent, Grupul de armate german „Annaker" a fost dirijat pe două coloane, cu misiunea de a ajunge pe rîul Piva. Partea mai mică a acestui grup a ajuns la rîul Sutjeska, forțîndu-l la vest de confluența cu rîul Drina. Printr-un contraatac executat de două batalioane din Brigada 2 proletară, trimise de comandamentul suprem, aceste subunități inamice au fost respinse pe 23 mai de pe platoul Vučevo, în valea rîului Sutjeska.

Hotărît să creeze în acest fel o ieșire din încercuire forțînd rîul Sutjeska, comandamentul suprem a executat regruparea trupelor, mutînd centrul de greutate al bătăliei în raionul dintre Piva și Sutjeska, platoul Vučevo și masivele Maglič și Vulujak.

Pe data de 28 mai, pe malul stîng al Pivei, într-un sector de la izvoarele acestui rîu și pînă la un teren aflat la nord de versanții de est ai masivului Volujak, au ajuns un regiment întărit din Divizia 7 SS și subunități din grupul nazist „Annaker". În dimineața zilei de 30 mai, în ultimul moment, a sosit un batalion din Brigada 7 „Krajna", care a smuls unei părți din subunitățile grupului „Annaker" o serie de poziții importante, în apropierea satului Martine, și a apărat aceste poziții pînă seara, cînd au sosit și celelalte subunități ale brigăzii.

Grupul „Annaker" a încercat încă o dată să pătrundă din raionul cursului inferior al rîului Sutjeska, peste versanții de nord ai masivului Maglič, pe malul stîng al rîului Piva; dar, printr-o contralovitură executată de brigăzile 6 „Est-Bosniacă", 15 „Majevic" și de unități din brigăzile 1 și 2 proletare a fost respins pe pozițiile inițiale.

Pînă la 31 mai, comandamentul suprem al A.P.E. și D.P.I. a concentrat în raionul dintre Piva și Sutjeska șapte brigăzi. Alte trei brigăzi se aflau în această zi în marș spre Vučevo și Sutjeska. Datorită faptului că trupele germane ocupaseră aproape tot malul stîng al rîului Sutjeska, comandamentul suprem a destinat patru brigăzi, cu misiunea să lărgească coridorul prin care vor trece partizanii spre cursul inferior al rîului Sutjeska, dînd altor trei brigăzi misiunea să respingă trupele germane care înaintau dinspre sud spre Martine.

În ziua de 31 mai, apoi și pe 3 iunie, primul grup a atacat fără succes forțele principale ale Diviziei 11 vînători de munte germane, care s-au înșirat cîteva poziții avantajoase pe malul drept al Sutjeskăi, din punctul unde aceasta se varsă în Drina, pînă la punctul situat la 10 km mai la vest, aflat pe versanții nordici ai masivului Maglič. Nici grupul al doilea nu a reușit să obțină succes, datorită ofensivei decise a Diviziei 7 SS, spre nord, care înainta peste Volujak spre Maglič, căutînd să realizeze joncțiunea cu Divizia 118.

Grupul de divizii al A.P.E.I. a fost strîns de inamic între rîul Sutjeska, cursul inferior al rîului Tara și masivul Durmitor, într-un teren împărțit în două de canionul adînc al rîului Piva. Datorită faptului că trupele de partizani erau totodată presate de forțe inamice mult superioare lor, comandamentul suprem a luat, la 3 iunie, hotărîrea ca trupele de pe malul stîng al Pivei să răzbată peste Sutjeska, după care, formînd două grupuri operative independente, să realizeze ruperea pe direcția Bosniei orientale și centrale.

La o bătaie de mitralieră

Pe 5 și 7 iunie, armata iugoslavă a întreprins și alte încercări de a ieși din încercuire și a forța rîul Sutjeska, în sectorul Diviziei 118 infanterie ușoară germane. Comandamentul suprem era conștient că Sutjeska putea fi forțată cel mai avantajos în porțiunea cursului inferior, unde acest rîu curgea printr-o vale cu populație deasă, în raionul Košura și Popovo-Most, precum și că, în partea de nord a canionului rîului Sutjeska, odată cu grupul „Annaker", declanșaseră ofensiva Regimentul „Brandenburg" și forțe puternice ale Diviziei 7 SS. În ziua de 8 iunie, după ce a trecut peste Sutjeska, Divizia 1 proletară a ajuns pe Zelengora. Noaptea, s-a mutat în localitatea Sutjeska și comandamentul suprem, care se deplasa cu Divizia 2 proletară.

A doua zi, pe Zelengora, în timpul unui bombardament, a fost rănit comandantul suprem al A.P.E.I., Iosif Broz Tito.

Blocate într-o fîșie lungă de aproximativ 10 km și lată de 3-5 km, ambele divizii proletare trebuiau să acționeze repede și energic. La miezul nopții de 9 spre 10 iunie, Brigada 1 a zdrobit avangărzile germane de pe versanții de nord ai masivului Zelengora, la Balinovac, deschizînd calea spre nord pentru Divizia 1 proletară.

Avînd dispozitivul foarte întins, Divizia 2 proletară, aflată pe singura potecă care ducea din valea rîului Sutjeska, peste Zelengora, spre nord, s-a văzut expusă unor puternice acțiuni ale Diviziei 118 — dinspre est și ale Diviziei 7 SS — dinspre vest. Distanța dintre subunitățile de cap ale coloanelor germane care se deplasau una spre cealaltă, pe alocuri, nu depășea bătaia unei mitraliere. Comandamentul suprem a ordonat trupelor, pe 7 iunie, să-și adăpostească răniții grav lîngă rîul Piva și să-și mărească ritmul de deplasare spre Sutjeska. Datorită acestui fapt, o divizie a reușit în ultimul moment, în noaptea de 9 spre 10 iunie, să treacă rîul Sutjeska și să ajungă pe Zelengora. În aceeași zi, comandantul german, generalul Lüters, considerînd că a sosit momentul final, în lichidarea grupului de divizii ale A.P.E.I., și-a repetat ordinul ca nici un luptător din Armata populară de eliberare, capabil să poarte arma, să nu fie lăsat să iasă viu din încercuire. Trupele germane au început să scotocească terenul cucerit și să omoare răniții și bolnavii din A.P.E.I. pe care-i găseau. În total, diviziile A.P.E.I. au pierdut peste șase mii de soldați și comandanți.

După ce a ieșit din încercuire spre nord, grupul de divizii ale A.P.E.I. a ajuns pe masivul Jahorina; presiunea continuă asupra trupelor acestui grup, exercitată din toate direcțiile, a încetat.

Deplasîndu-se peste masivul Romanija, Divizia 1 proletară a ajuns în ziua de 5 iulie la Zvornik, pe care l-a ocupat cu sprijinul a două brigăzi din Voevodina; Divizia 2 proletară a ocupat Olovo și Kladanj.

Într-un timp scurt — 10 zile — pe un teritoriu vast, între Sarajevo și rîurile Drina și Bosna, A.P.E.I. a desfășurat acțiuni de luptă extrem de dinamice. Inamicul presupunea că diviziile A.P.E.I. nu mai erau capabile să întreprindă ofensive. Pentru ocupanți a constituit o totală surpriză, cînd acest grup a trecut atît de repede și cu atîta succes la contraofensivă cînd în noul teritoriu eliberat grupul a reușit să-și pună unitățile în ordine, să le dea timp de odihnă, să completeze efectivele, precum și să-și refacă rezervele de armament și celelalte materiale din capturi.

După șase luni de bătălii neîntrerupte, cu toată oboseala și pierderile suferite, grupul de divizii ale A.P.E.I. și-a putut completa repede pierderile suferite și obține noi succese. A fost, într-o mare măsură, rezultatul aplicării cu pricepere a artei militare în războiul de partizani — lupta dusă de unități mici, manevriere și active împotriva unui inamic numeros și bine înzestrat din punct de vedere tehnic.

Comandantul Grupului de armate „E", din sud-est, generalul Alexander Löhr, care trimitea de două ori pe zi rapoarte la comandamentul suprem al Wehrmachtului, a raportat, la 27 iunie, că experiența ultimelor luni a demonstrat imposibilitatea stabilizării situației cu ajutorul trupelor pe care le are la dispoziție.

Acțiunile pline de abnegație ale partizanilor s-au bucurat de o înaltă apreciere din partea comandamentelor trupelor aliate. Astfel, pe data de 3 iulie, Comandamentul suprem al A.P.E.I. și D.P.I. a primit uň mesaj din partea comandantului trupelor aliate din Mediterana, generalul britanic H.M. Wilson, în care se arăta că eroismul Armatei populare de eliberare a Iugoslaviei, de care a dat dovadă în ultimele lupte, încurajează ostașii armatelor aliate în ajunul debarcării pe continentul european, iar acțiunile de luptă ale A.P.E.I. vor avea în următoarele luni o importanță și mai mare pentru acțiunile de luptă comune ale țărilor coaliției antihitleriste.

Pentru popoarele Iugoslaviei, Sutjeska a devenit un simbol nemuritor de eroism legendar. ■

În românește de

Victor ILCENCO

Din trecutul astronomiei româneşti

MAGDA STAVINSCHI,
Centrul de astronomie şi ştiinţe spaţiale

Observarea bolţii cereşti şi a mişcării aştrilor, corelaţia acestor mişcări cu unele fenomene terestre şi deseori repetarea lor la anumite intervale ce îngăduiau astfel măsurarea timpului datează din vremuri vechi. Mărturii arheologice, izvoare istorice, tradiţii etnografice şi folclorice confirmă că astfel de preocupări astronomice au avut şi locuitorii meleagurilor noastre, începînd din timpuri îndepărtate.

Astfel, la Căscioarele[1], în Cîmpia Dunării, a fost descoperit un sanctuar neolitic, cu însemne ce sugerează observaţii astronomice. Grupul de sanctuare de la Sarmizegetusa Regia[2] este apreciat de specialişti ca un calendar deosebit de complex, bazat pe observaţii asupra aştrilor. De altfel, cunoştinţele astronomice ale geto-dacilor erau remarcabile, fiind subliniate de cărturarii antichităţii: „Vezi cu mare plăcere ca nişte oameni prea viteji să se îndeletnicească cu doctrinele filosofice, cînd mai aveau puţin timp liber după lupte. Putem vedea pe unul cercetînd poziţia cerului, pe altul însuşirile ierburilor şi ale fructelor, pe acesta studiind descreşterea şi scăderea Lunii, pe celălalt observînd eclipsele Soarelui şi cum. prin rotaţia cerului, astrele care se grăbesc să atingă regiunea orientală sînt aduse înapoi spre regiunea occidentală, odihnindu-se apoi după o regulă prestabilită" — consemna Iordanes în *Getica*, alcătuită în sec. VI e.n. În acelaşi veac, un cărturar originar de pe meleagurile noastre, Dionisie cel Mic[3], a adus o contribuţie de prim ordin la stabilirea actualului sistem calendaristic, introducînd pentru prima dată noţiunea de „era noastră", sau „era creştină" şi calculînd momentul ei de început.

În epoca medievală, cunoştinţele astronomice, adesea împreună cu cele astrologice, au stîrnit, de asemenea, interes. În sec. XV, în Transilvania, înregistrăm construirea primului observator astronomic de pe teritoriul patriei noastre, de către Ioan Vitez, observator ce a funcţionat între anii 1445 şi 1465, la Oradea (anterior celui construit de Tycho Brahe[4], în Danemarca). Un secol mai tîrziu, în 1548, Johannes Grass (Honterus) pupublica în tipografia sa de la Braşov *Rudimenta Cosmographica* (cuprinzînd o descriere, la nivelul epocii, a cosmosului), lucrare care s-a bucurat de o largă răspîndire, înregistrînd 26 ediţii. În aceeaşi perioadă (1529-1555), sibianul Conrad Haas scotea o lucrare — cea mai veche cunoscută pînă în prezent — în care erau înfăţişate rachetele în trepte şi folosirea lor ca mijloc de transport aerospaţial. În principatele extracarpatice, domni ca Petru Şchiopul erau interesaţi de cunoaşterea astrelor. De remarcat şi faptul că în cronici erau înregistrate numeroase fenomene cereşti: apariţia şi mersul cometelor, căderea unor meteoriţi ş.a. ceea ce dovedeşte interesul pentru urmărirea acestor fenomene.

La mijlocul secolului trecut, odată cu înfiinţarea Universităţilor din Iaşi şi Bucureşti, au fost puse şi bazele învăţămîntului astronomic superior, stimulîndu-se totodată cercetările în acest domeniu. Concomitent, unii astronomi români au început a se afirma pe plan internaţional, dintre aceştia distingîndu-se C. Căpităneanu, colaborator al Ob-

(Continuare în p. 46)

[1-3] *Magazin istoric*, nr. 5/1972; 6, 7/1977, 7/1983, 2/1985; 2/1981.

[4] Tycho Brahe (1546-1601), astronom danez, constructor de instrumente astronomice; observaţiile sale asupra aştrilor au fost dezvoltate de discipolul său, Johannes Kepler (1571-1630), în formularea legilor de mişcare a planetelor; în 1576-1577, Tycho Brahe a construit Observatorul de la Uraniborg.

PLANŞELE NOASTRE

1. Coperta uneia dintre ediţiile lucrării umanistului transilvănean J. Honterus (1498-1549) **Rudimenta Cosmographica,** cuprinzînd primele noţiuni de cosmografie
2. Observatorul astronomic de la Filaret, înfiinţat în 1908 de N. Coculescu...
3. ...şi Observatorul astronomic popular de pe bulevardul Ana Ipătescu din Capitală, întemeiat în 1910 de V. Urseanu
4. Delegaţia oamenilor de ştiinţă francezi în vizită la Filaret, în 1919, în faţa casei Bosianu (actuala bibliotecă a Observatorului)
5. Instalarea lunetei meridiene de la Filaret în 1926
6. N. Coculescu la Piramide, în timpul călătoriei sale în Africa din 1893

DIN TRECUTUL ASTRONOMIEI ROMÂNEŞTI

RVDIMEN-

TORVM COSMOGRAPHICO

rum Ioan. Honteri Coronenſis libri III. cum tabellis Geographi-cis elegantiſſimis.

De variarum rerum nomenclaturis per claſſes, liber I.

M. D. LXXIII.

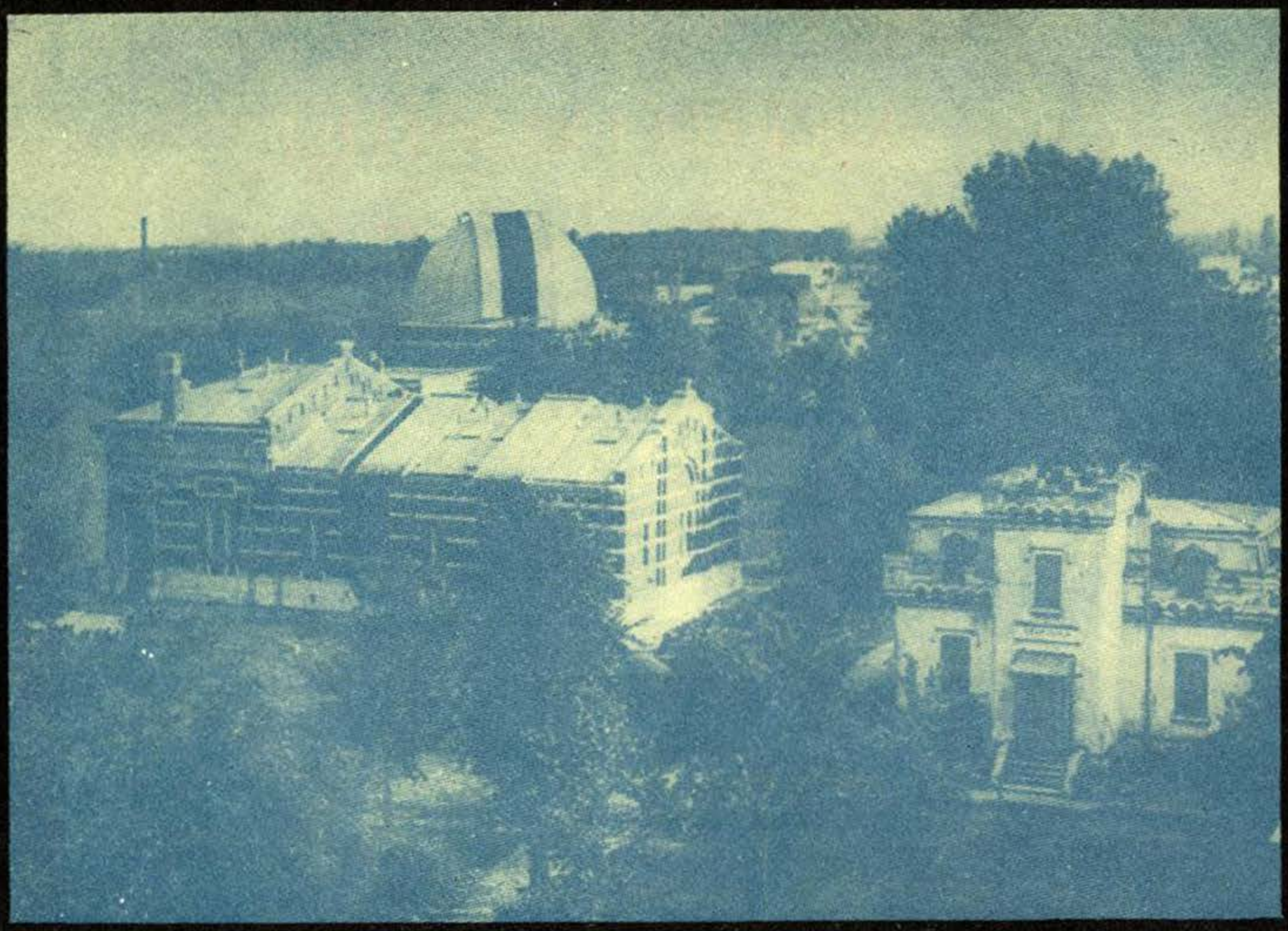

2

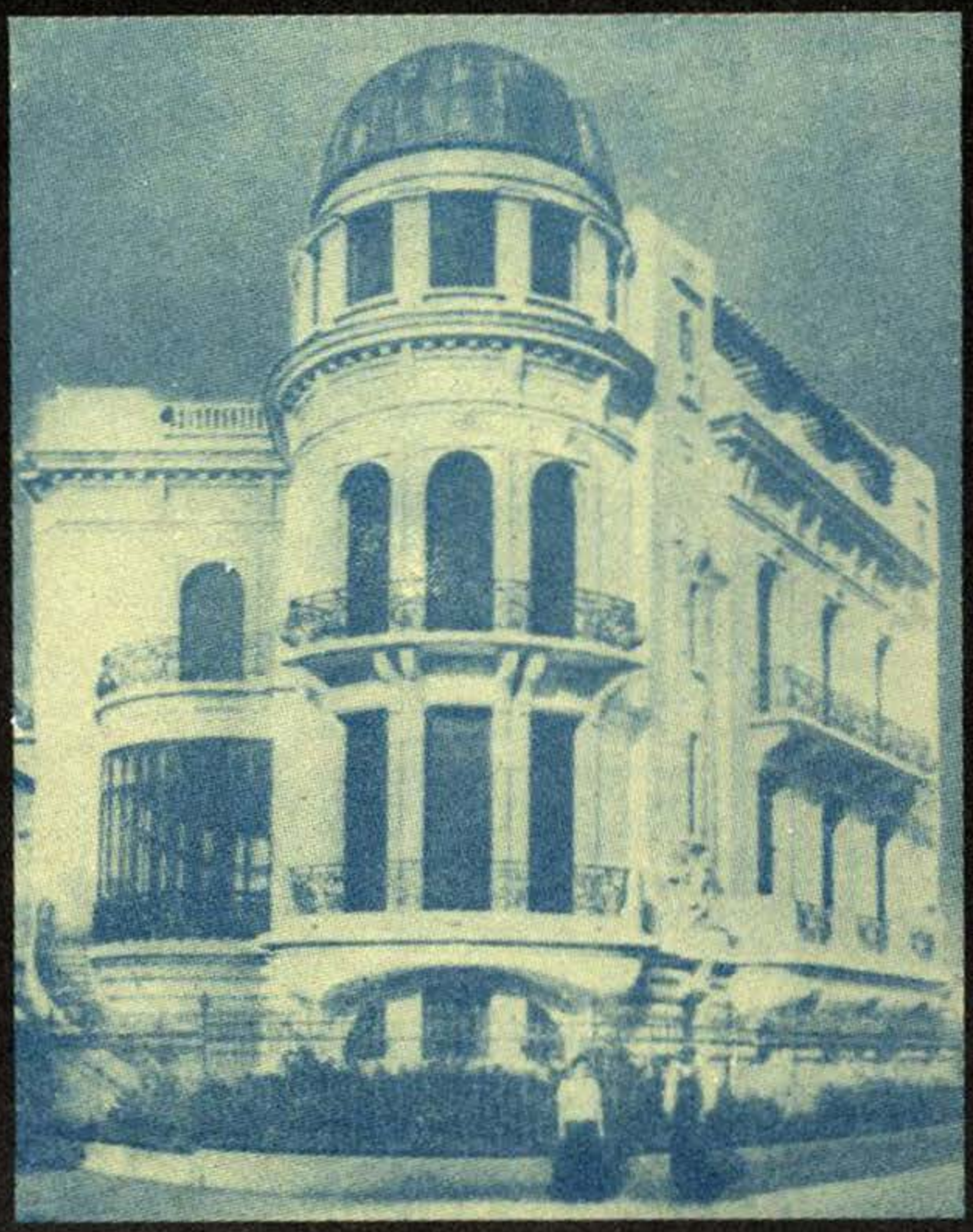

3

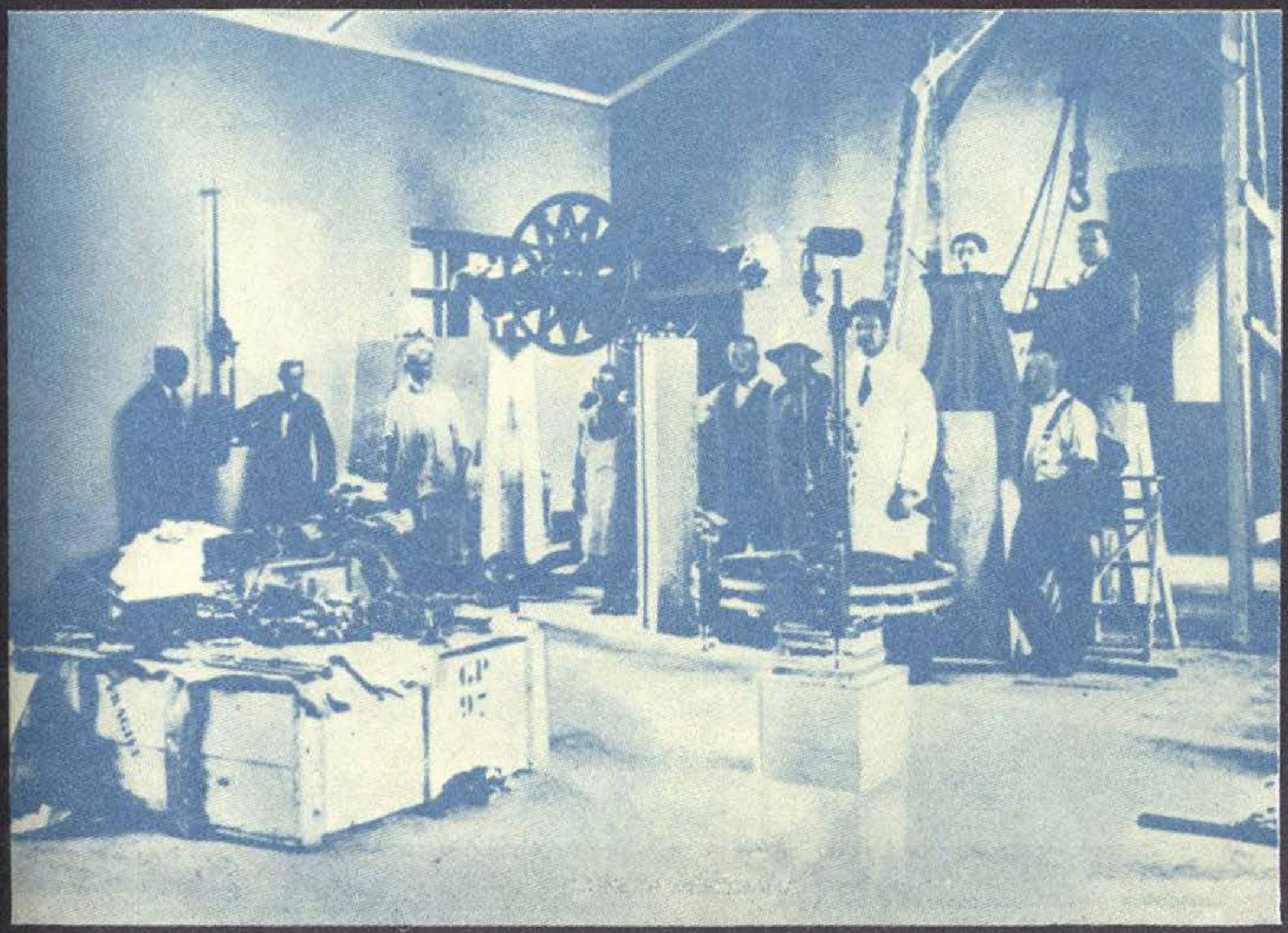

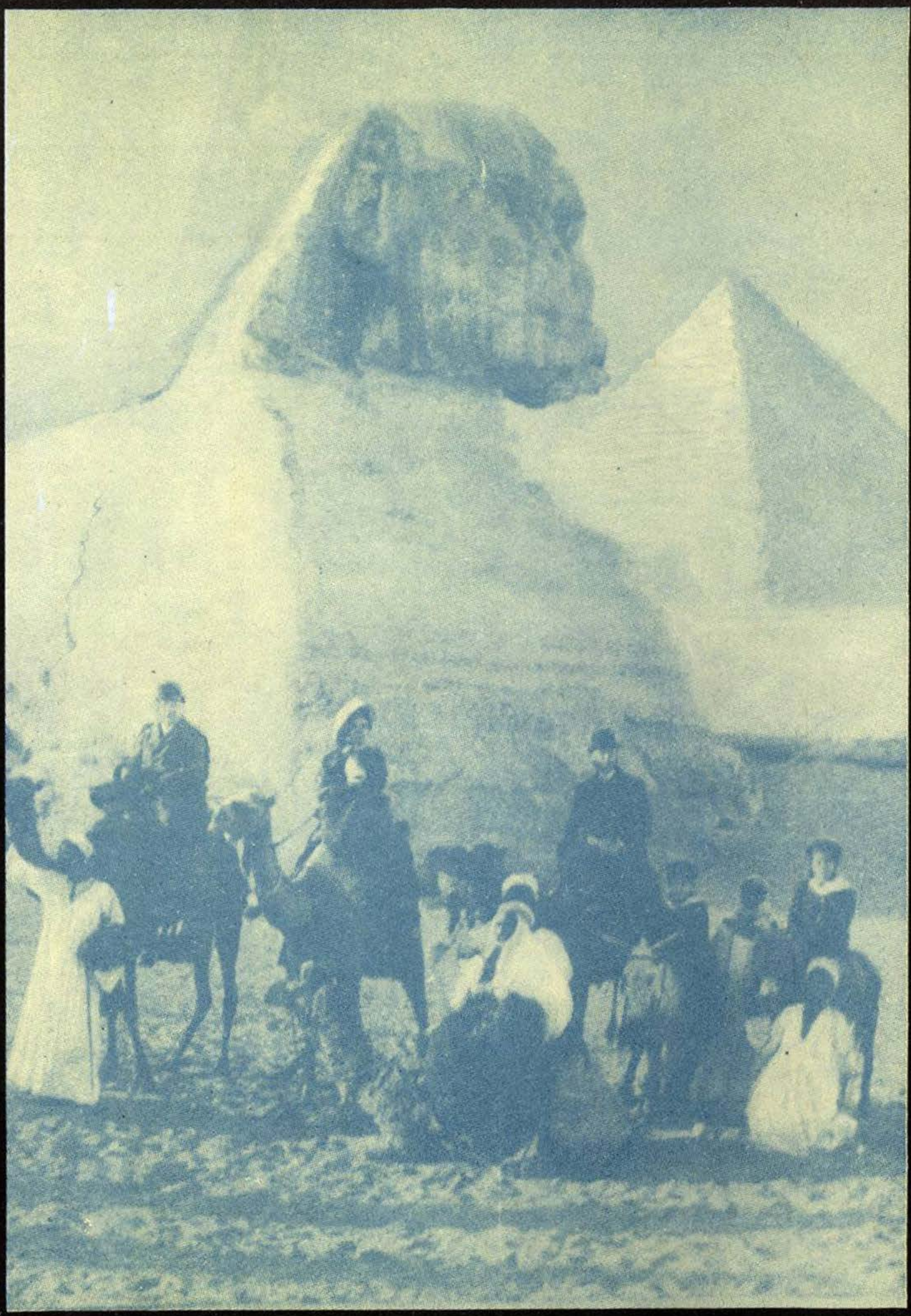

1598. DOMNITORI ROMÂNI ÎN „THEATRUM GENEALOGICUM"

PAUL PĂLTĂNEA

În fondurile bibliotecii „V.A. Urechiă" din Galaţi, în colecţiile de cărţi rare referitoare la români donate de întemeietorul acestei instituţii de cultură, istoricul[1] şi scriitorul al cărui nume îl poartă, se află şi o lucrare de genealogie tipărită în 1598 la Magdeburg. Ea a fost achiziţionată în 1898 de V.A. Urechiă, avînd, desigur, în vedere numeroasele ştiri referitoare la istoria românească pe care le cuprinde. Titlul ei: *Theatrum Genealogicum*. Autor: Hieronym Henninges.

Partea referitoare la români poartă titlul *Walachici vel Valachici princeps vel vaivodae* şi cuprinde date semnificative despre un şir de domnitori ai Moldovei şi despre Iancu de Hunedoara.

Autorul lucrării, cunoscut genealogist german, s-a născut prin 1550 la Luneburg, în regiunea Hanovrei, şi a decedat la 28 februarie 1597, în acelaşi oraş. Cartea sa, apărută la un an după moarte, s-a bucurat de aprecierea specialiştilor vremii. Chiar şi mai tîrziu, ea a avut o mare căutare. Pe coperta a doua a exemplarului cumpărat de Urechiă se află un catalog de anticariat de prin 1712, în care lucrarea lui Henninges figurează cu preţul de 150 florini. (Pentru preţul deosebit de ridicat al cărţilor din acea vreme, este interesantă constatarea că în Transilvania, la 1701, un exemplar din *Cazania* lui Varlaam era achiziţionat la preţul de 25 florini, iar în 1736, un alt exemplar se cumpăra la preţul de „10 oi cu 8 miei".)

Genealogia domnilor Moldovei începe cu *Petrus Valachiae vaivoda*, Petru III Aron (1451, 1454-1455, 1455-1457), despre care se menţionează că, în 1455 (corect în 1456) a plătit un tribut de 2 000 galbeni sultanului Mehmed II. Este amintit apoi *Bogdan II*, (1449-1451, 1451-1452), fiul lui Alexandru cel Bun şi tatăl lui Ştefan cel Mare, pe care însă autorul îl confundă cu *Bogdan III*, fiul lui Ştefan cel Mare. De aceea, datele biografice pe care le dă sînt ale lui Bogdan III. Este, astfel, consemnată căsătoria sa cu Elisabeta fiica regelui Cazimir IV al Poloniei şi sora regilor polonezi Ioan Albert, Alexandru şi Sigismund, precum şi a lui Vladislav al Ungariei şi Boemiei.

Despre *Ştefan cel Mare*, Henninges scrie că era „bărbat viteaz şi războinic" (vir acer et belicosas). „Groază şi tulburare", notează autorul, a adus domnitorul mai ales printre otomani, a căror trupe le-a învins la 16 februarie 1476, (corect, 10 ianuarie 1475; în februarie 1476, a avut loc campania lui Vlad Ţepeş, alături de Matei Corvin, împotriva otomanilor din Bosnia).

Este amintit apoi un alt *Petrus Valach ae princeps*, care este Petru Rareş[2], „bărbat curajos şi îndîrjit". Henninges consemnează ajutorul pe care Petru Rareş l-a dat lui Vlad Vintilă[3] în înfrîngerea pretendentului Aloisio Gritti şi, apoi, uciderea acestuia la 28 septembrie 1534 la Mediaş. Din prima domnie a lui Petru Rareş, autorul german mai notează şi victoria obţinută de armatele poloneze conduse de palatinul Galiţiei, Jan Tarnowski, în 22 august 1531, la Obertyn, asupra moldovenilor. Sînt relatate, în continuare, sfîrşitul primei domnii a lui Petru Rareş (1527-1538), surghiunul acestuia şi, apoi, urcarea lui din nou pe tronul Moldovei (1541-1546).

Despre *Alexandru Despota Valach ae* (Alexandru Lăpuşneanu, 1552-1561, 1564-1568), Henninges înregistrează cîteva ştiri care se refereau la „nemaiauzita lui tiranie şi cruzime". Este o imagine exagerată căci, după cum au atestat cercetările istoricilor, măsurile severe la care a recurs Lăpuşneanu i-au fost impuse de necesitatea asigurării stabilităţii vieţii interne şi curmării comploturilor boiereşti. Sînt amintite conflictele sale cu polonezii — care îl sprijineau pe Despot vodă — şi cu Ştefan Tomşa.

Un alt domnitor prezent în *Genealogia* lui Henninges este *Ioan Iacob Heraclid* (Despot-vodă, 1561-1563). Henninges afirmă că Despot ar fi fost domnitor şi în Muntenia (informaţie eronată), ghidîndu-se după titulatura pe care şi-o luase după urcarea pe tron, „regni Moldaviae princeps, palatinus Walachiae".

Dintre copiii lui Alexandru Lăpuşneanu, se fac referiri la *Bogdan* (1568-1572), care „a urmat tatălui în principatul Moldovei". Sînt consemnate relaţiile lui Bogdan de

(Continuare în p. 45)

[1] *Magazin istoric*, nr. 8/1980, 9-12/1984, 1/1985; 3/1977; 3/1985.

Itinerar istoric

PRIN VETRE DE VITEJIE

Dr. VASILE SMĂRĂNDESCU

Păstrăm amintirea faptelor de glorie ale înaintaşilor în conştiinţa noastră. Evocăm şi cinstim, în acelaşi timp, aceste fapte şi prin monumentele, obeliscurile, statuile, plăcile comemorative înălţate în oraşe şi sate, la poale sau în vîrfuri de dealuri, la răscruce de drumuri, pe falezele rîurilor. Multe dintre ele sînt opere ale unor reputaţi sculptori, altele sînt izvodite de artişti anonimi. Toate însă — cum se arată în lucrarea col. dr. Florian Tucă şi Mircea Cociu, *Monumente ale anilor de luptă şi jertfă* — „poartă încărcătura gîndului de recunoştinţă, a omagiului fierbinte adus eroilor ce ne-au străjuit, ne-au păstrat şi ne-au lăsat, frumoasă, cu fruntea în soare, ţara".

Să poposim pe traseele turistice ale ţării la cîteva din cele mai semnificative monumente, evocatoare, peste secole, ale luptelor purtate pentru independenţă, libertate şi unitate de strămoşii noştri.

Pentru călătorul pasionat de istoria veche a ţării noastre un asemenea traseu ar putea începe la *Drobeta-Turnu Severin*, acolo unde vestigiile podului lui Apollodor din Damasc[1] amintesc că în acest loc a fost înălţată una din cele mai iscusite construcţii ale antichităţii şi că, tot aici, dacii au opus o înverşunată rezistenţă armatei romane, cea mai puternică oaste a vremii. Urmînd traseul străbătut de forţele romane, călătorul pe aceste meleaguri ar poposi apoi în strîmtul defileu săpat de rîul Bistra (un afluent al Timişului), între Munţii Poiana Ruscă şi Muntele Mic. Aici s-a aflat vestitul loc *Tapae* — de curînd identificat prin investigaţii arheologice — unde s-au desfăşurat lupte atît în timpul războiului cu Domiţian, cît şi în ambele războaie din vremea lui Traian şi Decebal. Mai departe, şoseaua, ca şi, odinioară, drumul roman, pătrunde în Ţara Haţegului, la Ulpia Traiana *Sarmizegetusa*, capitala provinciei Dacia, oraş întemeiat pentru a aminti cealaltă Sarmizegetusă, cea dacică, *Grădiştea de Munte* (Sarmizegetusa Regia), capitala statului dac condus de Decebal. Sanctuarele de la Sarmizegetusa Regia şi salba de cetăţi ce înconjurau această aşezare — Costeşti, Blidaru, Piatra Roşie — adevărate „cuiburi de vulturi" aşezate pe stînci sugerează, prin măreţia lor, nivelul de civilizaţie al geto-dacilor, şi dîrzenia faptelor de acum aproape două milenii.

În diferite alte locuri din ţară întîlnim însemne ce evocă glorioase fapte ale strămoşilor noştri geto-daci. Vitejia cu care ei şi-au apărat dreptul la libertate îşi găseşte o semnificativă ilustrare şi în Monumentul triumfal de la *Adamclisi*. Înălţat în anul 109 e.n., el evocă, prin cele 54 metope diferite scene din timpul războaielor daco-romane. Încercat greu de-a lungul timpului, monumentul a fost supus unor minuţioase lucrări de restaurare, încheiate în anul 1977, cînd, la 27 august, a fost inaugurat în noua lui haină arhitectonică.

Pagini de nepieritor eroism au înscris în istoria ţării voievozii şi marii noştri comandanţi de oşti din perioada medievală, în numeroasele lupte pe care au trebuit să le poarte, pentru consolidarea şi apoi menţinerea autonomiei statelor feudale româneşti. Şi dacă unora dintre aceste lupte — Posada, Rovine, ş.a. — nu li se cunoaşte cu exactitate locul desfăşurării, multe altele evocă, prin diferite monumente, evenimente petrecute în urmă cu veacuri.

Nu departe de intrarea în municipiul Vaslui, în satul *Băcăoani*, comuna Munteni de Jos, peisajul este dominat de o impunătoare statuie ecvestră a lui Ştefan cel Mare. Cu peste o jumătate de mileniu în urmă pe aceste locuri s-a desfăşurat marea bătălie de la Podul Înalt, în care mica oştire a domnului Moldovei a zdrobit oastea de aproape trei ori mai numeroasă a otomanilor, vestea victoriei făcînd ocolul Europei şi atrăgînd elogiul a numeroşi suverani şi conducători politici faţă de domnul român. Inaugurată în decembrie 1975, cu prilejul aniversării a 500 ani de la desfăşurarea bătăliei statuia pare că străjuie ora-

[1] *Magazin istoric*, nr. 11/1986.

şul Vaslui fiind vizibilă de la mari depărtări.

La aproximativ 100 km se află locul cunoscut sub numele de *Războieni*. Aici, în 1476, un an după lupta de la Podul Înalt, Ştefan cel Mare a găsit noi resurse pentru a alunga oastea otomană revenită de astă dată sub comanda sultanului. Un monument ridicat în anul 1897 de către ostaşii şi ofiţerii Regimentului 15 infanterie Războieni imortalizează locul unde „s-a dat cea mai crîncenă bătălie din veacurile Moldovei" — cum a caracterizat Mihail Sadoveanu această aprigă înfruntare.

Cei opt ani de domnie ai lui Mihai Viteazul (1593-1601) au marcat, de asemenea, memorabile izbînzi, atît în lupta pentru menţinerea independenţei Ţării Româneşti, cît şi în făurirea celei dintîi uniri a ţărilor române în hotarele vechii Dacii. La *Călugăreni*, două monumente eternizează această victorie obţinută la 13 august 1595: pe o înălţime, în stînga şoselei ce face legătura între Bucureşti şi Giurgiu, se află monumentul ridicat în 1913, datorat sculptorului Oscar Spaethe; al doilea monument a fost realizat în 1935. Este vorba de plăcile comemorative aşezate de-o parte şi de cealaltă a podului ce traversează rîul Neajlov, în ale cărui mlaştini i-a atras vestitul Mihai vodă în capcană pe otomani.

Alte două monumente, cel de la *Mirăslău* (inaugurat în 1933 şi construit din iniţiativa societăţii ASTRA), comemorînd înfruntarea oştilor conduse de domnul celor trei ţări române cu armata generalului habsburg George Basta la 18 septembrie 1600, şi cel de la *Guruslău*, obelisc inaugurat la 21 octombrie 1976, cu prilejul aniversării a 375 ani de la strălucita victorie a oastei comandate de Mihai Viteazul împotriva celei conduse de Sigismund Bathory, evocă importante momente din lupta românilor pentru realizarea aspiraţiei seculare a unităţii de neam.

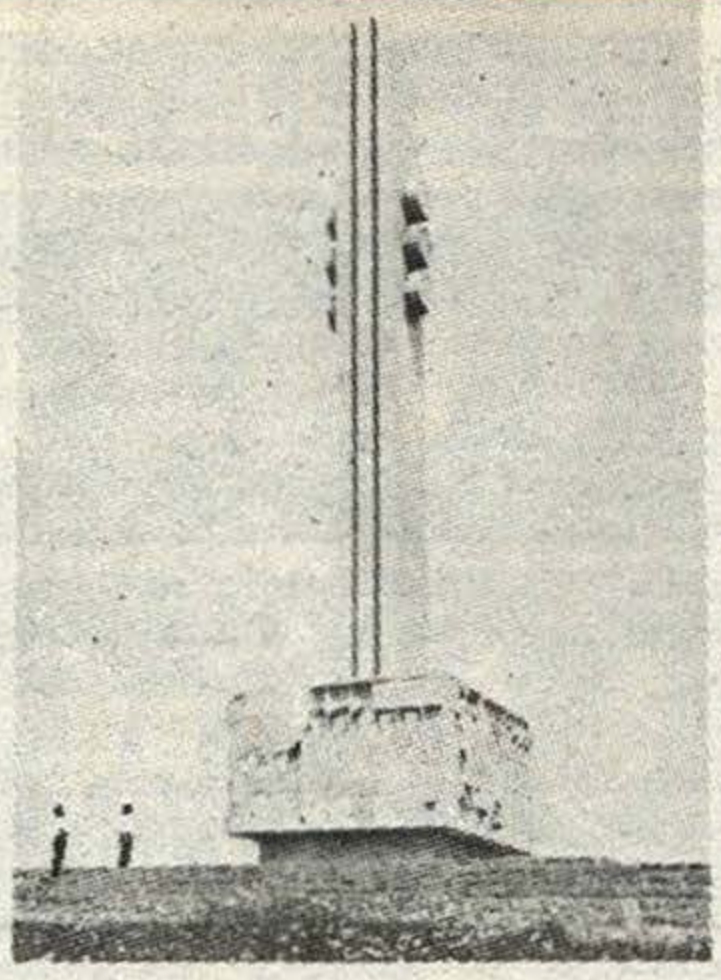

Monumentul lui Mihai Viteazul din Guruslău

Dorinţa de libertate a românilor şi-a găsit împlinirea în 1877-1878 în urma Războiului pentru independenţă. Dintre numeroasele monumente dedicate acestui important eveniment din istoria patriei, ne oprim la cele din oraşul *Calafat*: Monumentul Independenţei, dezvelit la 21 august 1980, pe faleza Dunării, acolo unde în primăvara anului 1877 s-a aflat bateria de artilerie „Ştefan cel Mare" şi obeliscul numit de localnici „La fîntînită", unde, în primăvara aceluiaşi an, era amplasată bateria „Mircea" — ale căror lovituri de tun au vestit lumii hotărîrea României de a-şi apăra cu arma deplina independenţă proclamată de Parlamentul ţării la 9 mai 1877.

Cucerirea independenţei absolute a ţării a deschis calea înfăptuirii deplinei unităţi naţionale statale a cărei realizare a fost consfinţită „pentru toate veacurile", în urmă cu şapte decenii, la Marea Adunare Naţională Constituantă desfăşurată la 1 Decembrie 1918, la Alba Iulia. Vitejia ostaşilor români — dovedită în zeci şi sute de încleştări cu inamicul în cadrul Războiului de reîntregire a neamului — şi-a găsit mişcătoare recunoştinţă în marele număr de monumente din aproape toate localităţile ţării, evocînd temerare acţiuni (precum şarjele de la *Robăneşti* şi *Prunaru*), înalte dovezi de eroism individual (monumentul de la *Cîineni*, închinat generalului David Praporgescu, cele de la *Tişiţa* şi *Străoane*, ale Ecaterinei Teodoroiu sau cel de la *Bartolomeu-Braşov*, dedicat luptelor purtate pentru eliberarea Transilvaniei de sub stăpînirea austro-ungară).

Semnificative monumente au fost închinate eroicelor bătălii din vara anului 1917. Mausoleele de la *Mărăşeşti*, *Mărăşti*, *Oituz*, *Soveja*, *Focşani* (locuri în care O.J.T. Vrancea organizează un circuit turistic de mare interes istoric) se constituie în pilduitoare expresii ale eroismului românilor, ale hotărîrii cu care soldaţii români au apărat fiinţa ţării în fierbintea vară a anului 1917.

Sutele de monumente evocă eroismul ostaşilor români în lupta împotriva hitlerismului şi fascismului, pentru deplina eliberare a teritoriului ţării şi, în continuare, plnă în inima Europei: de la simple şi modeste plăci comemorative (cum sînt acelea de la *Otopeni* şi *Oddile*, amintind momente semnificative ale luptelor insurecţionale), la construcţii monumentale: Monumentul Eroilor Patriei, din *Bucureşti*, Monumentul Eroilor din războiul antifascist, de la *Păuliş*, jud. Arad, Monumentul ostaşului român, din *Oradea* şi Complexul monumental în memoria războiului antifascist, înălţat la *Carei*, în acel ultim colţ de ţară, eliberat la 25 octombrie 1944.

Adamclisi, Podul Înalt, Călugăreni, Calafat, Mărăşeşti, Carei şi alte vetre ale vitejiei româneşti. File din marea cronică a luptei poporului român pentru libertate, unitate şi independenţă şi, totodată, mărturii ale dragostei şi recunoştinţei urmaşilor, ale hotărîrii de a apăra şi duce mai departe aceste cuceriri ale istoriei româneşti. ■

NOIEMBRIE 1938

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI.

ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

● Se împlinesc 25 ani de la înființarea Academiei comerciale. În sfertul de veac trecut, de pe porțile ei au ieșit 3 984 licențiați și 95 doctori în științe economice. Biblioteca ei este apreciată de a fi cea mai vastă bibliotecă economică din sud-estul Europei.

● În cadrul Universității muncitorești se predau și următoarele cursuri: Literatură română (conferențiază Șerban Cioculescu); Istoria muncii (G. Vlădescu-Răcoasa); Civilizație română (I. Zamfirescu); Istorie socială (L. Rădăceanu); Economie socială (G. Mladenatz).

● La 30 noiembrie 1670 Ludovic XV pune piatra de temelie a Domului Invalizilor din Paris, destinat prin planul inițial să adăpostească 6 000 „ofițeri și soldați invalizi de război sau care, îmbătrînind în serviciu, nu vor mai fi în stare să muncească". Napoleon Bonaparte a transformat edificiul în Panteonul gloriilor militare ale Franței. Tot aici au fost depuse, la 15 decembrie 1840, rămășițele sale pămîntești.

● Gargantua și Pantagruel, celebra carte a lui Rabelais, menționează și Valahia și Transilvania în șirul unor state din centrul și estul Europei, notează ziarul România, citind o ediție din 1870 a scrierii alcătuită între 1532 și 1552.

● La Teatrul-cinema „Aro" (azi cinematograful „Patria") concertează marele violoncelist Pablo Casals, acompaniat de orchestra „Filarmonica", dirijată de George Georgescu.

● Un alt concert de mare interes. Tot „Filarmonica", sub bagheta lui George Enescu, o are ca solistă pe pianista Clara Haskil, care interpretează Concertul pentru pian și orchestră în mi bemol de **Mozart**.

● Apare vol. II din Istoria limbii române, de Al. Rosetti, consacrat limbilor balcanice, pe care revista Convorbiri literare o apreciază drept „o operă de mare utilitate didactică specială, dar cu tot atît de vădit interes general".

În preajma aniversării a 20 ani de la Marea Unire, are loc o manifestare consacrată rememorării luptei poporului nostru pentru înfăptuirea marelui ideal. La 9 noiembrie, la Alba Iulia, orașul martor atît al unirii din 1600 cît și al mărețului act istoric de la 1 Decembrie 1918, cînd românii din Transilvania și-au exprimat voința unanimă de a se uni cu frații din patria mamă, este evocată glorioasa înfăptuire a lui Mihai Viteazul. Cu acest prilej, Nicolae Iorga rostește o cuvîntare reprodusă și în ziarul *România*[1] din 12 noiembrie, în care subliniază permanența idealului unității naționale, căruia i s-a jertfit Mihai. „Și el [Mihai] știa că aceea ce i-a lipsit lui atunci și ce l-a făcut să sîngere de sabia dușmanilor va răsări în generația următoare. Și a răsărit. Crezul lui s-a coborît în mintea cărturarilor. O minunată literatură a îndemnat către dezrobirea celor robiți și către unirea românilor. Și țăranii de aici din Ardeal, după trecere de vreo două veacuri, s-au ridicat, pentru a urmări scopurile lui. Și, frînt pe roată, Horea a jertfit aceluiași crez căruia s-a jertfit pierind de sabie dușmană Mihai Viteazul pe cîmpia Turdei".

Rememorînd alte pagini din lupta românilor pentru unitate națională, același ziar, *România*, evocă entuziastele dezbateri ce au avut loc în Adunările ad-hoc din Muntenia și Moldova în vremea cînd se pregătea Unirea din 1859. Astfel, se publică scrisoarea de răspuns a Adunării din Muntenia, în care este afirmată voința unanimă pentru înfăptuirea Unirii: „Învoiți-ne, dar, fraților iubiți a vă aduce și noi cea mai sinceră și mai solemnă recunoștință pentru sprijinul ce ne-ați dat în luptele noastre. Învoiți-ne a vă felicita și noi pentru măreața unanimitate cu care v-ați pronunțat pentru Unire... Unirea de acum să fie steaua vieții noastre și plini de încredere întrînsa să strigăm împreună: Să trăiască România una și fericită!"

Recitind, în continuarea retrospectivei noastre, presa bucureșteană din urmă cu cinci decenii, atenția ne este reținută de știrile, venite din felurite părți ale lumii, privind încordarea tot mai accentuată a situației internaționale, primejdia unui apropiat război. Nestăvilite, Germania hitleristă și Italia fascistă își urmează politica lor de dictat și forță. După ce, la 29-30 septembrie, la Miinchen, Cehoslovacia fusese dezmembrată, la 2 noiembrie, prin „arbitrajul" de la Viena (dictat pus la cale de Hitler și Mussolini), statul cehoslovac mai pierde o suprafață de 12 000 kilometri pătrați în favoarea Ungariei.

[1] Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziare și celelalte surse. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții, cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

Din cei
peste 300 tribuni
memorandiști
din anii 1892-1894,
în 1938
mai erau în viață 22,
printre care
și aceștia,
din fotografia
publicată de Timpul

„Arbitrajul italo-german — scrie *Lumea românească*, din 4 noiembrie — a fost o lovitură nu mai puțin grea pentru Cehoslovacia decît dictatul de la München. Economic, Cehoslovacia a primit o grea lovitură. Toate regiunile de șes fertil i-au fost luate și cedate Ungariei. A fost o ciuntire tot atît de grea și de nedreaptă ca și cea care s-a făcut în favoarea Germaniei și Poloniei.

E o învățătură și un exemplu de noile drepturi internaționale și de noua dreptate introdusă în Europa prin dictatul de la München".

George Macovescu, referindu-se la evenimentele internaționale scrie în același număr al ziarului amintit: „Omenirea trăiește sub teroarea războiului. Acesta este un adevăr ce nu suferă nici un comentariu. Din toate manifestările popoarelor se degajă aversiunea omului, fie luat ca individ, fie în colectivitate, pentru măcelul ce s-ar declanșa acum sau mai tîrziu.

Cu toate asigurările date, cu toate eforturile depuse pentru realizarea unei păci durabile, trăim un coșmar mai mult decît chinuitor. Activitatea omului este stînjenită de această teroare, spiritul creator lîncezește, iar lumea întreagă a luat aspectul ariciului fricos și gata oricînd să se ascundă și să-și arate țepii.

Așa nu se poate trăi — continuă articolul. Este o viață fără sens, este un gol în evoluția omului și anii aceștia, care se succed fără întrerupere și de mult, vor costa scump generațiile viitoare.

Și toate acestea pentru ce? Pentru că există încă oameni, din păcate cu un cuvînt greu în conducerea unor popoare, care mai pot spune, în secolul al douăzecilea, că «atunci cînd aud de cultură le vine să scoată revolverul».

Formula aceasta — ce va rămîne peste veacuri ca o pată pentru noi — sintetizează spiritul acestor oameni ce pun forța în fața rațiunii și a dreptului".

Între 15 și 28 noiembrie, regele Carol II, însoțit de N. Petrescu-Comnen, ministrul afacerilor externe, întreprinde vizite oficiale în Anglia, Franța și Belgia și o vizită particulară în Germania. Scopul acestei călătorii era de a obține sprijinul Angliei și Franței pentru a respinge presiunile tot mai puternice ale Germaniei naziste și ale statelor revizioniste, în contextul agravării situației generale de pe continent, după dictatul de la München.

Convorbirile purtate, atît la Londra, cît și la Paris, nu au avut rezultate practice, cele două puteri evitînd a-și lua angajamente ferme față de România. În aceste condiții, Carol II se oprește în Germania, unde are convorbiri cu Hitler (la 24 noiembrie, la Berghof) și cu Göring[1]. În cursul convorbirii cu Hitler, Carol II s-a interesat

[1] *Politica externă a României. Dicționar cronologic*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1986; *Magazin istoric*, nr. 4/1975.

Cronică măruntă

● În același număr al revistei, Dan Simonescu prezintă un manuscris din sec. XVIII, copiat după unul mai vechi, din sec. XVII, din com. **Almașu Mare, jud. Hunedoara**, și care cuprinde, în 78 file, texte religioase și funebre, făcînd parte dintre acele manuscrise ilustrative „pentru oglindirea sufletului poporului în literatură, pentru determinarea gradului de imaginație a românilor în trecut, pentru arătarea pietății și a moralității de care erau însuflețiți".

● Alexandru Elian, în Convorbiri literare, despre profesorul Demostene Russo (n. 1869), stins din viață la 5 octombrie 1938, care, alături de Ion Bogdan, „e printre întemeietorii Comisiunii istorice a României, a cărui activitate în editarea scrierilor legate de trecutul românesc marchează o epocă în istoriografia noastră mai nouă". Numit în 1915 profesor la catedra nou înființată de Filologie bizantină a Universității din București, D. Russo s-a dedicat studierii relațiilor greco-române și editării de texte. „Ca profesor — continuă autorul — D. Russo era un mare pedagog, cu o nedezmințită înțelegere pentru studenți, pe care-i ajuta sub toate formele. Printre elevii săi se numără cîțiva dintre reprezentanții, mai tineri, de frunte ai studiilor istorice de la noi. Casa lui era veșnic deschisă tuturor învățăceilor care veneau să-i ceară sfaturi; biblioteca sa era cu liberalitate pusă la îndemîna cercetătorilor care-l frecventau. Tuturor acestora D. Russo nu le-a precupețit timpul și liniștea la care avea dreptul, fiindcă înțelesese că nu putem cîștiga oameni, nu putem întemeia o școală, dacă nu jertfim cele mai legitime nă uințe personale pentru aceia care vor duce mai departe ideile și opera noastră".

● O lucrare așteptată cu interes — Dicționarul istoric, arheologic și geografic al României, de Octav G. Lecca. „Un izvor de informațiuni bogat și concis asupra

NOIEMBRIE 1938

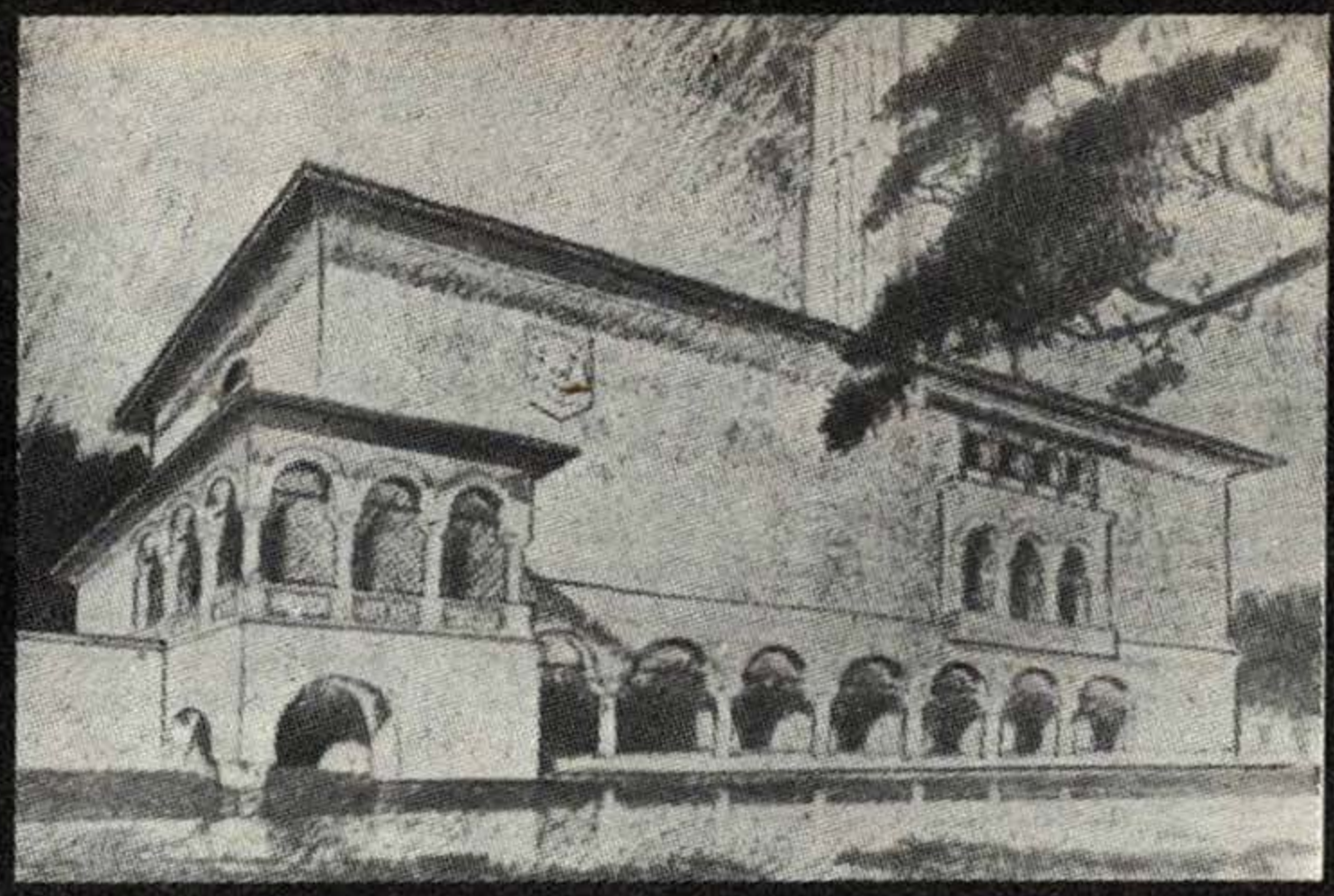

Schița pavilionului românesc pentru Expoziția Universală New York 1939

Cronică măruntă

trecutului nostru — scrie Universul. Folositor și necesar tuturor, atinge toate chestiunile care pot să interesez: localități, orașe, cetăți, mănăstiri și biserici, ruine, stațiuni arheologice, așezăminte, viața și organizarea socială, cultura, biserica, oastea, obiecte și numiri vechi, popoare, ținuturi, județe, evenimente, personalități, familii, geografie istorică. Volumul are 630 pagini, peste 4 500 articole, hărți".

● Pagini de glorie din istoria Operei române sînt evocate de N. Carandino în lucrarea Darclée, biografia romanțată a marii cîntărețe Haricleea Darclée, cea care, după cum consemnează Lumea românească, „a purtat faima României pe scenele cele mai renumite din străinătate".

● Cel mai mare avion din lume, scrie Ilustrațiunea română, a fost construit în Anglia. Cîntărește 21 tone, are 38 m lungime, 6 m înălțime și deschiderea aripilor de 42 m. Poate transporta 40 de pasageri, cu o viteză de 380 km pe oră. Este prevăzut să facă cursa Londra-Paris.

● La 5 noiembrie 1938 se împlinesc 20 ani de la moartea astronomului Victor Anestin (1878-1918), unul dintre popularizatorii științei în rîndurile maselor. Din activitatea sa, Lumea românească amintește: în 1907 Anestin întemeiază revista Orion, considerată de specialiști drept una dintre cele mai bune publicații astronomice ale vremii (mai apăreau, atunci, doar alte 11 reviste de astronomie în toată lumea); în 1908 a înființat „Societatea astronomică română"; în 1912 a scos o revistă de știință popularizată, de mare tiraj, și a pus bazele Universității populare (împreună cu dr. C.I.Istrati); în 1913 a fondat societatea „Prietenii științei", al cărei președinte a fost G. Țițeica; cu puțin timp înainte de moarte, la 20 octombrie 1918, a scos o nouă revistă, Știința pentru toți.

● Cunoscutul sculptor Ion Vlasiu, care și-a cîștigat o meritată

de atitudinea Germaniei față de pretențiile revizioniste ale Ungariei horthyste. A cerut, de asemenea, rechemarea diplomatului Konradi (șeful organizației N.S.D.A.P. — Partidul Național-Socialist German din România), care colabora cu legionarii, „elementele indezirabile regelui".

În răspunsul său, Hitler a evitat să se angajeze, deoarece diplomația nazistă considera că „ideea fundamentală" a politicii germane față de România și Ungaria „trebuie să fie menținerea celor două fiare în foc și modelarea lor în interesul Germaniei în conformitate cu evoluția situației".

Presa bucureșteană consemnează pregătirile care se fac pentru participarea României la Expoziția internațională care urmează să se deschidă la New York în primăvara anului 1939.

Dimitrie Gusti, comisarul României la Expoziție, prezintă, la 9 noiembrie, într-o conferință la sala Dalles, obiectivele și semnificația participării românești la această manifestare internațională. „Prezentînd lumii rădăcinile geografice, istorice, etnice și culturale ale țării noastre, noi vom afirma unitatea neclintită a nației, a limbii, a fruntariilor, cu un cuvînt a istoriei românești".

Pavilionul românesc este construit din marmură de Ruschița, „unul dintre cele mai frumoase materiale de construcție din Europa", fiecare placă de marmură fiind sculptată cu motive decorative românești. La parter, vor fi expuse „valorile prin care știința românească — prin instituțiile sale științifice — contribuie la civilizația universală", iar la mezanin realizări ale economiei naționale. „Vor impresiona, îndeosebi, continuă D. Gusti, o mare friză în metal bătut, înfățișînd istoria românilor, un imens plafon luminos, realizat din blocuri mari de sare, o uriașă hartă plastică a României, alcătuită din imagini în relief, lucrări de artă datorate celor mai de seamă sculptori și pictori români".

Lîngă pavilion se înalță o „Casă românească" (cu parter și două etaje), lucrată după modelul vechilor construcții românești. Sînt prevăzute, de asemenea, importante manifestări artistice: două concerte simfonice, dirijate de George Enescu, reprezentații cu opera sa *Oedip*, spectacole folclorice, o expoziție Brâncuși etc.

La 10 noiembrie 1938 încetează din viață Kemal Atatürk, președintele Republicii Turcia, cel care realizase o profundă operă de modernizare a statului turc. Evocînd această operă, ziarul *Universul* din 12 noiembrie scrie că ea a fost înfăptuită „cu sprijinul întregii națiuni cu pricepere și cumpătare, cu convingere și hotărîre". Kemal Atatürk „a avut să semene și să culeagă roadele unui pămînt pe care, secole de-a rîndul, înaintașii lui l-au ținut în paragină sub

Kemal Atatürk împreună cu soţia; fotografie publicată de Realitatea ilustrată

Statuia lui C. Brîncoveanu, opera sculptorului Oscar Han. gata de a fi amplasată în faţa uneia dintre ctitoriile bucureştene ale volevodului (actualmente în Piaţa 1848)

umbra îndărătniciei, ferit cu tot dinadinsul de razele binefăcătoare ale civilizaţiei".

În acelaşi număr al ziarului, N. Batzaria, sub titlul *Opera lui Atatürk*, scrie că reformele acestuia „au urmărit — şi în cea mai mare parte au izbutit — să-i scoată pe turci din lanţurile de mai multe ori seculare ale unor prejudecăţi, din pricina cărora poporul turc nu putea deveni un factor de progres şi civilizaţie, să trezească întrînşii sentimentul adormit al conştiinţei naţionale şi să-i hotărască a merge pe drumul pe care merg popoarele civilizate ale lumii".

La rîndul ei, revista *Societatea de mîine* consemnează: „Preşedintele Atatürk a fost un geniu excepţional. El a săvîrşit minunea stîrpind obiceiurile fataliste şi insuflînd încrederea, spiritul de sacrificiu, simţul de ordine şi europenizînd dintr-o dată bătrîna împărăţie crepusculară".

Ziarul *Timpul*, reproduce, la 12 noiembrie, o mărturisire a lui Atatürk făcută cu prilejul vizitei ministrului de externe român, Victor Antonescu, la Ankara, în martie 1937. „Tot ce am făcut — spunea Atatürk, la recepţia dată în cinstea oaspeţilor români — a fost din dragostea nesfîrşită pentru poporul meu, vrînd să-l înalţ alături de popoarele civilizate ale lumii".

Relevînd opera reformatoare întreprinsă de Atatürk, ziarul *România* consemnează, tot la 12 noiembrie: „Pe ruinele unui imperiu care se apropiase de moartea sa istorică, Kemal Atatürk a săvîrşit o revoluţie spirituală şi a dat viaţă minunată unui popor mare".

Personalitatea preşedintelui turc era omagiată şi de reprezentanţi ai vieţii publice româneşti. Astfel, Nicolae Iorga nota: „Kemal Atatürk reprezintă, după părerea mea, unul dintre cei cîţiva mari conducători de popoare, nu numai din vremea noastră, ci din toate vremile".

Să reţinem şi această apreciere, rostită de Nicolae Titulescu în 1935, la o recepţie a Înţelegerii Balcanice: „Dacă omagiile cele mai vibrante nu ar fi fost aduse din toate părţile lui Kemal Atatürk pentru opera sa unică în istorie şi care constă în a întineri un popor întreg, în a substitui unor credinţe vechi idealurile cele mai înalte pe care umanitatea poate să şi le dea astăzi şi în a supraveghea, în fiecare moment al vieţii naţionale şi în cel mai mic detaliu înţelegerea ideii noi în materie, aş spune că stabilitatea politică creată de Kemal Atatürk este cea mai elocventă mărturie a amploarei operei lui şi a trăiniciei ei". ■

Rubrică de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ
Selecţia fotografiilor: Radu Ion POPESCU

Cronică mărunţă

celebritate prin valoroasele sale expoziţii de la Paris, a terminat recent un roman autobiografic intitulat Am plecat din sat, anunţă Lumea românească, din 23 noiembrie. Cartea va apărea în Editura Miron Neagu din Sighişoara.

● La Teatrul Naţional se reprezintă cu succes dramatizarea Suferinţele tînărului Werther, de Marietta Sadova şi Lucia Demetrius, după romanul cu acelaşi titlu al lui Goethe.

În rolul titular — Emil Botta.

● Cu începere de la 1 decembrie 1938, Ministerul economiei naţionale deschide o agenţie economică la Moscova. Ataşat comercial al agenţiei este numit Titus Cristureanu, şef de secţie în serviciul central al Ministerului economiei naţionale.

● S-a aflat mormîntul lui Ion Neculce, anunţă ziarul România din 25 noiembrie. Cu prilejul unor lucrări de restaurare a bisericii din com. Prigoreni (Iaşi), a fost descoperit şi mormîntul marelui cronicar. Au fost scoase la iveală numeroase obiecte, printre care şi un inel cu pecetea cărturarului.

● Se stinge din viaţă o glorie a Operei române — baritonul Jean Athanasiu (1885-1938). „Vocea lui Jean Athanasiu — scrie Timpul din 23 noiembrie — avea ceva de element al naturii: se revărsa instinctiv, neforţat, limpede ca un izvor. Aşa s-a născut, nepieritoare pentru arta lirică românească, galeria de tipuri ce-i formează aureola. Rigoletto, Scorpia, Tonio, De Luna, Amonasro, Renato, Don Carlos sînt roluri ce-i aparţin definitiv. Le-a cîntat de nenumărate ori şi în toate s-a dat întreg neprecupeţind nici un efort, îndrăgostit de arta lui, jertfind viaţă şi glas, fără menajamente".

● Comitetul Ateneului Român hotărăşte ca anul acesta seria conferinţelor să înceapă mai devreme decît în anii trecuţi. Primul vorbeşte, la 6 noiembrie, orele 9 seara, scriitorul Radu D. Rosetti, despre Dor l de patrie.

La 7 noiembrie 1988, oamenii sovietici sărbătoresc 71 ani de la Revoluția Socialistă din Octombrie. Între personalitățile care și-au consacrat în întregime activitatea și viața noii politici externe a tînărului stat sovietic se numără și Gheorghi Vasilievici Cicerin. Reproducem articolul care urmează (extras din mai multe lucrări apărute la Moscova), cu titlul și subtitlurile redacției noastre, din revista sovietică Sputnik, **nr. 7/1987.**

A DOUA PASIUNE A LUI CICERIN

10 aprilie 1922. În palatul San Giorgio din Genova, se deschide o conferință internațională, la care participă reprezentanți a 29 state. Toți așteaptă cu nerăbdare intervenția conducătorului delegației sovietice. De curînd Rusiei i se pretinsese să restituie bunurile străine naționalizate după Revoluția din Octombrie, să plătească datoriile antebelice și cele de război ale guvernului țarist, datoriile Guvernului provizoriu burghez și ale celorlalte guverne contrarevoluționare, precum și ale organelor locale ale acestora: în total, 18,5 miliarde ruble. Mai mult, se ceruse extrateritorialitate pentru străinii din Rusia sovietică, adică un regim impus în general țărilor coloniale.

Gheorghi Vasilievici Cicerin (1872-1936), comisarul poporului pentru afacerile externe[1], petrecuse multe nopți albe, pregătindu-se pentru această conferință. Și astfel delegația sovietică a formulat contrapropuneri, bazate pe fapte incontestabile. A prezentat puterilor occidentale factura pentru daunele provocate de intervenția străină: 39 miliarde ruble.

În același timp, comisarul poporului a spus: „Fără să se îndepărteze de principiile comunismului, delegația Rusiei recunoaște că, în etapa istorică actuală, care face posibilă existența vechiului regim social paralel cu cel nou, în curs de apariție, cooperarea economică între state care reprezintă aceste două moduri de proprietate este o necesitate imperioasă pentru refacerea economică generală".

Astfel, de la tribuna conferinței de la Genova, au fost expuse, pentru prima dată în istoria relațiilor internaționale, ideile leniniste despre coexistența pașnică dintre state cu sisteme economice diferite. Delegația sovietică a declarat apoi că avea de asemenea intenția să propună o reducere generală a armamentelor.

Special pentru Lloyd George

Cicerin și-a ținut discursul în limba franceză. Mulți dintre participanți nu se așteptau cîtuși de puțin ca un bolșevic să vorbească o franceză impecabilă. Înainte de începerea conferinței, Cicerin aflase însă că șeful delegației engleze nu cunoștea limba franceză. A hotărît atunci să facă ceva ce nu era prevăzut de nici o regulă de procedură și care a atras imediat și mai mult atenția asupră-i: și-a repetat cuvînt cu cuvînt intervenția, în mod special pentru Lloyd George, într-o engleză tot atît de strălucită ca și franceza lui.

Încă din prima zi a lucrărilor conferinței, comisarul poporului pentru afaceri externe și-a cîștigat o mare popularitate. La recepții era atît de înconjurat, încît cu greu se putea ajunge la el. Cicerin

---

[1] După întoarcerea din emigrație în Rusia, Cicerin a fost numit, în 1918, locțiitor al comisarului poporului pentru afaceri externe. Din 13 martie același an a îndeplinit atribuțiile de comisar al poporului, iar din 30 mai a fost numit comisar al poporului pentru afaceri externe al R.S.F.S.R. Între anii 1923-1930 a fost comisar al poporului pentru afaceri externe al U.R.S.S. (*Magazin istoric* a consacrat un articol diplomatului sovietic, în nr. 4/1969).

În imagine: autorul și coperta studiului său consacrat lui Mozart.

uimea prin erudiția lui. Cu economiștii discuta cu plăcere și îndelung despre economie, cu istoricii despre istorie, cu amatorii de mîncăruri și vinuri bune despre vinuri medaliate și secrete culinare.

Recepția oferită de regele Italiei, Victor-Emmanuel, la bordul cuirasatului „Dante Alighieri", a suscitat numeroase comentarii. Regele s-a apropiat de omul politic sovietic și, uitînd de diplomații celorlalte țări, a avut cu acesta o lungă conversație...

Personalitatea lui Cicerin a trezit deseori interesul presei occidentale de pe vremea aceea. Lumea se întreba cum se face că, descinzînd dintr-o familie aristocrată rusă, al cărei arbore genealogic data din secolul XV, el se consacrase răsturnării regimului pe care strămoșii lui se străduiseră timp de secole să-l consolideze. Răspunsul la această întrebare este însă ușor de găsit în scrisorile sale către rude.

Astfel, încă din 1894, pe cînd avea 22 ani și era student la Sankt-Petersburg, îi scria unchiului său, Boris Nikolaevici Cicerin, cunoscut profesor la Universitatea din Moscova: „Tînjesc după ceva important în viață, după un scop cu adevărat nobil, în numele căruia aș sacrifica totul..."

Într-o altă scrisoare, adresată soției unchiului său, în noiembrie 1907, Cicerin era și mai categoric: „Am rupt complet cu vechiul meu mediu. Proletariatul drag, iubit cu foc, bunii, bunii mei tovarăși, membri ai unei mari armate unite, iată familia mea!"

Eminentul diplomat sovietic I. Maiski[1], care îl cunoscuse îndeaproape pe Cicerin în lungii ani de emigrație dinaintea revoluției și după aceea, pe cînd lucrau împreună la Comisariatul poporului pentru afaceri externe, scria: „Cicerin a fost un om strălucit și original. Pînă și înfățișarea lui fizică atrăgea atenția: cu părul castaniu, cu barbișon roșcat, cu o figură inteligentă de intelectual, cu o frunte lată și un început de chelie, avînd o distincție înnăscută. Cea mai remarcabilă trăsătură a lui erau ochii: pătrunzători, vioi, întrebători. Mișcările lui erau și ele nervoase, rapide, neașteptate. Din toată ființa emana un farmec deosebit și, în același timp, cînd îl priveai, gîndeai fără să vrei: «Ce om interesant, există în el ceva special, ieșit din comun!»".

Punînd cruce trecutului său, Cicerin a început o viață nouă. Mai înainte, îi plăcea să se îmbrace scump, cu rafinament; după aceea nu mai purta decît costume ieftine. Îi plăcuse să mănînce bine, se pricepea la vinuri — a devenit vegetarian și abstinent total... Dacă mai înainte cheltuia mult pentru persoana lui, a dus apoi o viață spartană și și-a donat toate veniturile partidului. După ce a aderat la P.M.S.D.R.[2], Cicerin a considerat că trebuia să consacre revoluției și numai revoluției fiecare minut din cele 24 ore...

Avea multă noblețe de caracter și un devotament pasionat. Orice făcea, vroia să obțină întotdeauna cea mai bună soluție posibilă. Se străduia să prevadă totul, să se îngrijească de toate, să fie pregătit de orice..."

Ovăz obișnuit

Bonci-Bruievici, șeful serviciului administrativ al Sovnarkomului, evocă anii de sărăcie de după revoluție: „În unele zile, nu se distribuia nici o rație de alimente. Într-o zi, ni se dădu la toți ovăz obișnuit, nedecorticat. Fiecare familie se străduia să facă din el cafea, terci, must, pe scurt, ceva care să poată fi mîncat. Tocmai atunci a trebuit să mă duc cu treburi la Comisariatul poporului, la Cicerin. Intrînd în biroul lui, am văzut o scenă curioasă. Cicerin lucra: lîngă el, într-o ceașcă curată, era ovăz obișnuit, pentru cai. El lua cîteva boabe deodată și le mesteca.

— Ce faceți, Gheorghi Vasilievici?

— Mă hrănesc cu rația care mi-a fost trimisă. E adevărat că nu sînt cal și că e foarte greu să mănînci ovăz nedecorticat, dar ce să facem, așa stau lucrurile.

I-am povestit că cei căsătoriți dintre noi făceam din ovăz cafea și alte feluri de mîncare, dar că nimeni nu mînca ovăz crud, la fel cu caii.

— Ce să fac, îmi răspunse calm acest diplomat încercat, situația mea e mai proastă decît a voastră: nu am familie, deci pe nimeni care să-mi facă din ovăz cafea, așa că îl mănînc ca atare".

Iată ce relatează un funcționar de la Comisariatul poporului pentru afacerile externe, A. Glebov: „În august 1921, i-am adus în birou documentația cerută... Cicerin vorbea la telefon, tare și agitat. Fața îi era plină de pete roșii. Privirea ochilor castanii miopi, protuberanți, fără ochelari, a alunecat pe mine fără să mă vadă. Era vorba despre griș...

— Nu, tovarășe Lenin, nu! Vă implor să nu mă obligați! Vă rog insistent!... (graseia, ca și Lenin): Să consum un kilogram întreg de griș ca un privilegiu, nu, nu-mi pot permite asta. E contra tuturor convingerilor mele! Tovarășe Lenin, nu sînt singurul care suferă de gastrită. Copiii mici nu au griș. Nu, nu! Nu încercați să mă convingeți. Doar cunoașteți situația mai bine decît mine!...

Am ieșit fără ca el să mă fi observat, după ce i-am pus dosarul pe birou..."

A doua lui pasiune era muzica. Încă din tinerețe a fost un excelent pianist. Era înzestrat cu o memorie muzicală infailibilă. Interpreta operele cele mai dificile, cu o extraordinară ușurință. Îi plăcea mai cu seamă Mozart, care, în ochii lui, era unitatea de măsură a frumosului.

---

[1] Ivan Mihailovici Maiski, ambasadorul Uniunii Sovietice la Londra (1939-1943), locțiitor al comisarului poporului pentru afaceri externe (1943-1946), autor a două volume de memorii, intitulate *Vospominania sovetskogo diplomata* (Amintirile unui diplomat sovietic).

[2] Partidul Muncitoresc Social-Democrat din Rusia a fost înființat în 1898. În 1917, a luat numele de P.M.S.D.R. (b), — b însemnînd bolșevic — iar în 1918, pe cel de Partid comunist (bolșevic) din Rusia — P.C. (b) R. Din 1925 s-a numit Partidul comunist (bolșevic) din U.R.S.S., iar începînd din 1952, Partidul Comunist din Uniunea Sovietică, P.C.U.S.

a simplității și a adevărului suprem în artă.

Din nenorocire, nu-i rămînea deloc timp pentru muzică. I. Maiski scrie în amintirile lui despre anii petrecuți în emigrație: „O singură dată, la 1 mai 1916, un grup de emigrați întruniți la Clubul comunist (din Londra — *n.r.*) a reușit cu greu să-l determine să se așeze la pian. Ne-a cîntat marșul din *Faust*. A fost un minunat exemplu de interpretare muzicală"[1].

eni. Diplomatul sovietic A. Erlich relatează: „Primirea nu avea un caracter oficial. Programul cuprindea numere de amatori, interpretate de membri ai delegației sovietice. Cicerin s-a produs primul. Modul în care a cîntat sonata lui Beethoven *Clar de lună*, opere de Ceaikovski, Mozart, Debussy și alți compozitori a trezit admirația generală. La pian, Cicerin se metamorfoza. Figura lui era inspirată; ținuta, foarte frumoasă; mîinile cu

bucată, după care Cicerin s-a așezat la pian și a cîntat aceeași bucată și mai bine chiar: amatorul Cicerin întrecuse un profesionist".

La începutul lunii noiembrie 1922, noaptea tîrziu, Comisariatul poporului pentru afacerile externe a fost informat că ultimii intervenționiști, imperialiștii japonezi, părăsiseră Extremul-Orient sovietic[2]. „Asupra lui Cicerin această știre a avut efectul unei cupe de șampanie", scrie Maiski. Cicerin i-a invitat pe Maiski și pe ziaristul Mihail Koltov, care erau încă la Comisariat, să vină în anticamera lui, unde se afla un pian cu coadă. „Șase ani după Londra, continuă Maiski, îl revedeam la pian. De data asta, nimeni nu-l rugase să cînte. Simțise el însuși nevoia de a-și exprima sentimentele prin muzică. Inima lui deborda, evident, de fericire și de entuziasm, astfel că-i era imposibil să stea locului. Nu știu exact ce a cîntat, dar am înțeles din caracterul general al muzicii că era compozitorul lui favorit, Mozart... Ascultam, Koltov și cu mine, și din degetele lui Cicerin țîșnea un șuvoi impetuos de sunete vesele, sprintene, galvanizante, însorite, care inundau anticamera și coridoarele, electrizîndu-ne sufletele..."

La sfîrșitul anilor '20 s-a făcut simțit surmenajul atîtor ani. O boală gravă (diabet, complicat cu o polinevrită) îl smulgea tot mai des de la muncă. În timpul tratamentului în Germania (1927-1928), pentru a nu lăsa boala să-i invadeze gîndurile și sentimentele, s-a consacrat studiului lui Mozart. Lua note după ceea ce citea, însoțindu-le de comentarii. Poate că atunci i-a venit ideea să scrie o carte despre ilustrul compozitor, în care să poată expune cum îl vedea el pe cel mai mare dintre cei mari, căci așa îl considera pe autorul ope-

(Continuare în p. 45)

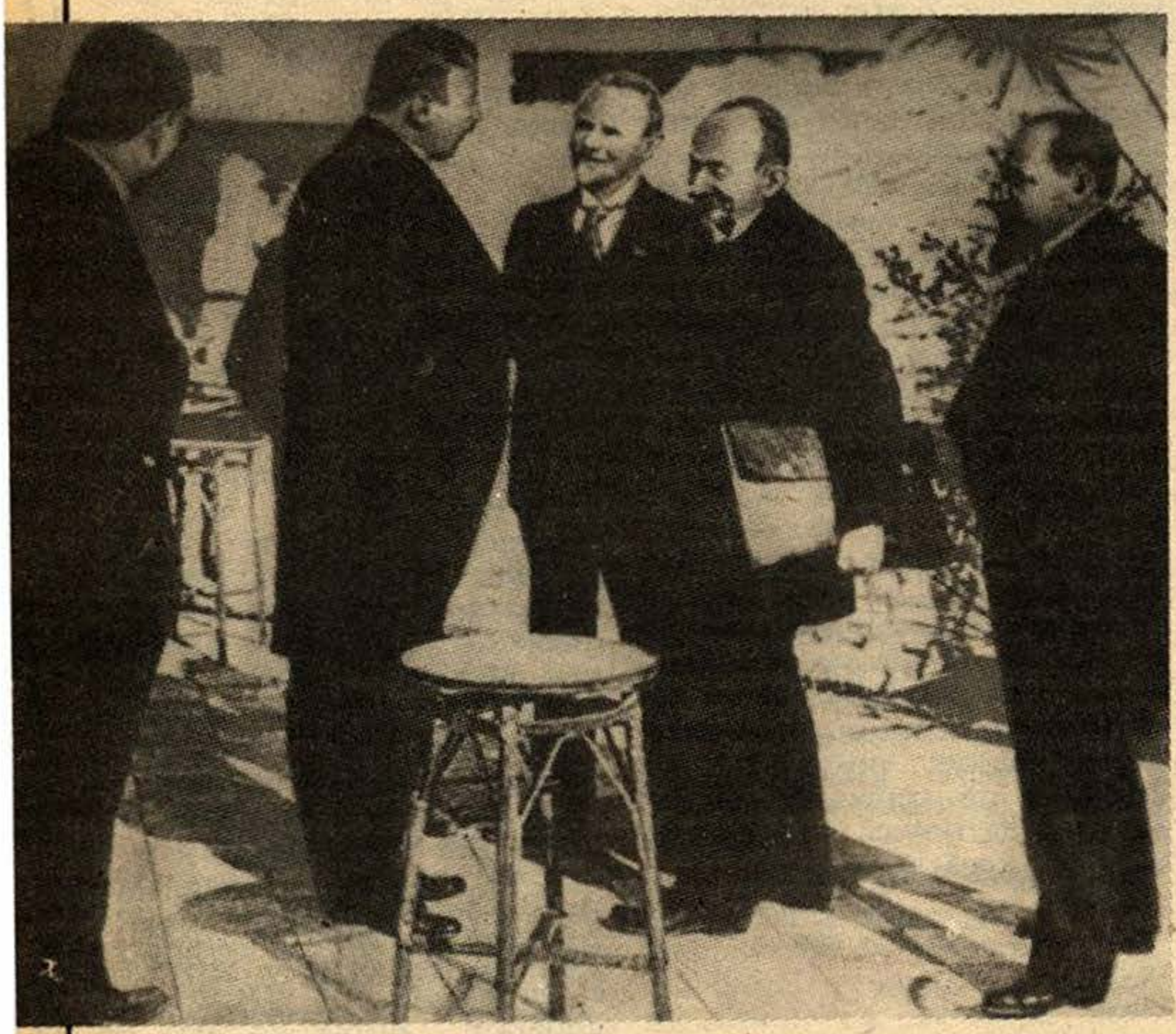

Genova, aprilie 1922. După semnarea Tratatului de prietenie și neutralitate dintre Rusia sovietică și Germania, G. Cicerin (al doilea din dreapta) se întreține cu cancelarul german Wirth (al doilea din stînga)

Cel mai bun tovarăș de viață

Ziua de 1 mai 1922 l-a găsit pe Cicerin la Genova. Cu ocazia sărbătorii, delegația sovietică a organizat o recepție la hotelul „Imperial", la care au venit și reprezentanți ai muncitorilor itali-

degete lungi, minunate. Interpretarea lui Cicerin a plăcut mult întregii asistențe.

A fost aplaudat îndelung și bisat".

În memoriile lor, mulți dintre contemporanii lui recunosc că Cicerin avea talent muzical. De exemplu, ambasadorul Letoniei, K. Ozole, povestește: „Într-o zi ambasadorul german Brockdorff-Rantzau a organizat un dineu, cu ocazia concertului dat la Moscova de un pianist german celebru. Pianistul a interpretat nu mai știu ce

[1] Despre viața revoluționarilor ruși în emigrație, *Magazin istoric* a scris în nr. 10-12/1987 (articolul *Litvinov la Londra*).

[2] Ajutată de partizani, armata roșie eliberase, la 25 octombrie 1922, Vladivostokul de sub stăpînirea japonezilor

1918-1988. UNIREA CEA MARE — ARC PESTE TIMP

În luna cînd întreaga țară omagiază mărețul act de la 1 Decembrie 1918, dedicăm concursul Magazin istoric evenimentului cu ample rezonanțe în istoria poporului nostru, săvîrșit în urmă cu șapte decenii: unirea Transilvaniei pentru totdeauna cu patria mamă. Răspundem astfel propunerilor și sugestiilor unui mare număr de cititori ai revistei noastre, în semn de vibrantă cinstire adusă de generațiile actuale înaintașilor, celor care, prin năzuințele și lupta lor, au împlinit marele ideal al unității naționale.

Concursul este alcătuit din trei serii de cîte 10 întrebări, care vor fi publicate în nr. 11. 12/1988 și, respectiv, 1/1989, împreună cu taloanele de participare nr. 1, 2, 3. Întrebările sînt alcătuite pe baza articolelor apărute în revistă în anii 1978-1988. În prezentarea întrebărilor, am recurs la o formulă care s-a bucurat de interesul și aprecierea cititorilor noștri și la edițiile anterioare, și anume aceea de a oferi participanților posibilitatea de a alege răspunsul corect din trei variante, numerotate a, b, c, dintre care doar una este exactă. Deci, pe foaia de hîrtie pe care vor fi trecute răspunsurile, participanții vor indica: seria, numărul întrebării și litera corespunzătoare răspunsului considerat a fi cel corect.

Răspunsurile vor fi trecute pe o singură față a unei coli de hîrtie, însoțite de cele trei taloane de participare, precum și de datele personale ale concurentului, scrise cu majuscule: nume, prenume, adresă, profesie, loc de muncă.

Cele 30 răspunsuri, împreună cu cele trei taloane de participare, vor fi expediate pe adresa revistei: Magazin istoric, căsuța poștală 1-702, București, str. Intrarea Ministerului, nr. 2, cod 70 100, pînă cel mai tîrziu 28 februarie 1989 (data ștampilei poștale). Plicurile vor purta mențiunea Pentru concurs.

Răspunsurile rectificate ulterior nu se vor lua în considerare, singurele valabile fiind cele de pe buletinele de concurs, expediate împreună cu taloanele.

Dacă numărul scrisorilor cu răspunsuri exacte va depăși — așa cum s-a întîmplat și la edițiile precedente ale concursurilor noastre — numărul premiilor, cîștigătorii vor fi desemnați, ca și pînă acum, prin tragere la sorți.

În nr. 1/1989, odată cu ultima serie de întrebări, vom publica și lista celor 200 de premii atribuite la actuala ediție a concursului nostru.

Înainte de a prezenta primele zece întrebări ale noului concurs, adresăm tuturor participanților urarea tradițională de mult succes.

Prima serie de întrebări

1. La 17 mai 1973, în cadrul unei impresionante adunări populare, secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, a inaugurat un impozant ansamblu sculptural care reunește 24 busturi ale unor fruntași ai revoluției de la 1848 și ai luptei pentru libertate și unitate națională din toate cele trei țări române. Subliniind cu acest prilej lupta comună a revoluționarilor pașoptiști pentru înaltele idealuri ale libertății și unității, tovarășul Nicolae Ceaușescu evidenția valoarea de înalt simbol a faptului că pe Cîmpia Libertății din acest oraș, „împreună cu Avram Iancu, Simion Bărnuțiu, George Barițiu, Timotei Cipariu, Al. Papiu-Ilarian și ceilalți fruntași revoluționari ardeleni, se găseau și militanți revoluționari din celelalte provincii românești, ca Alexandru Ioan Cuza, Vasile Alecsandri, Alecu Russo, Costache Negri, Gheorghe Sion, Dimitrie Brătianu și alții. Aceasta a fost o expresie elo-

concursul magazin istoric ediția a II-a 1988

vență a frăției de luptă a tuturor românilor de la 1848 pentru realizarea revendicărilor revoluției burghezo-democratice, pentru afirmarea dorinței și voinței de unitate națională, de făurire a statului național unitar".

Menționați numele orașului în care a fost înălțat acest ansamblu statuar.

a) Sibiu
b) Blaj
c) Cluj-Napoca

2. Moment glorios al luptei poporului nostru pentru unitate și independență națională, unirea celor trei țări române surori realizată de Mihai Viteazul a constituit un permanent imbold pentru generațiile viitoare. Consfințind înfăptuirea visului secular al maselor populare, Mihai Viteazul se intitula, într-un document emis la Iași, „Domn al Țării Românești și Ardealului și Moldovei".

La ce dată a fost emis acest document?

a) 3 august 1600
b) 15 iulie 1600
c) 27 mai 1600

3. Încă de la începuturile sale, clasa muncitoare din țara noastră s-a manifestat drept cea mai înaintată forță social-politică a societății, situîndu-se în primele rînduri ale luptei poporului român pentru dreptate socială, unitate și independență națională. Precizînd poziția socialiștilor în problema desăvîrșirii unității naționale, o publicație din ultimul deceniu al secolului trecut arăta: „Din punct de vedere politic e evident că socialiștii nu pot să nu recunoască fiecărui popor dreptul de a se stăpîni și a se cîrmui pe sine însuși. Aicea nici nu poate fi altă măsură decît conștiința și voința poporului însuși".

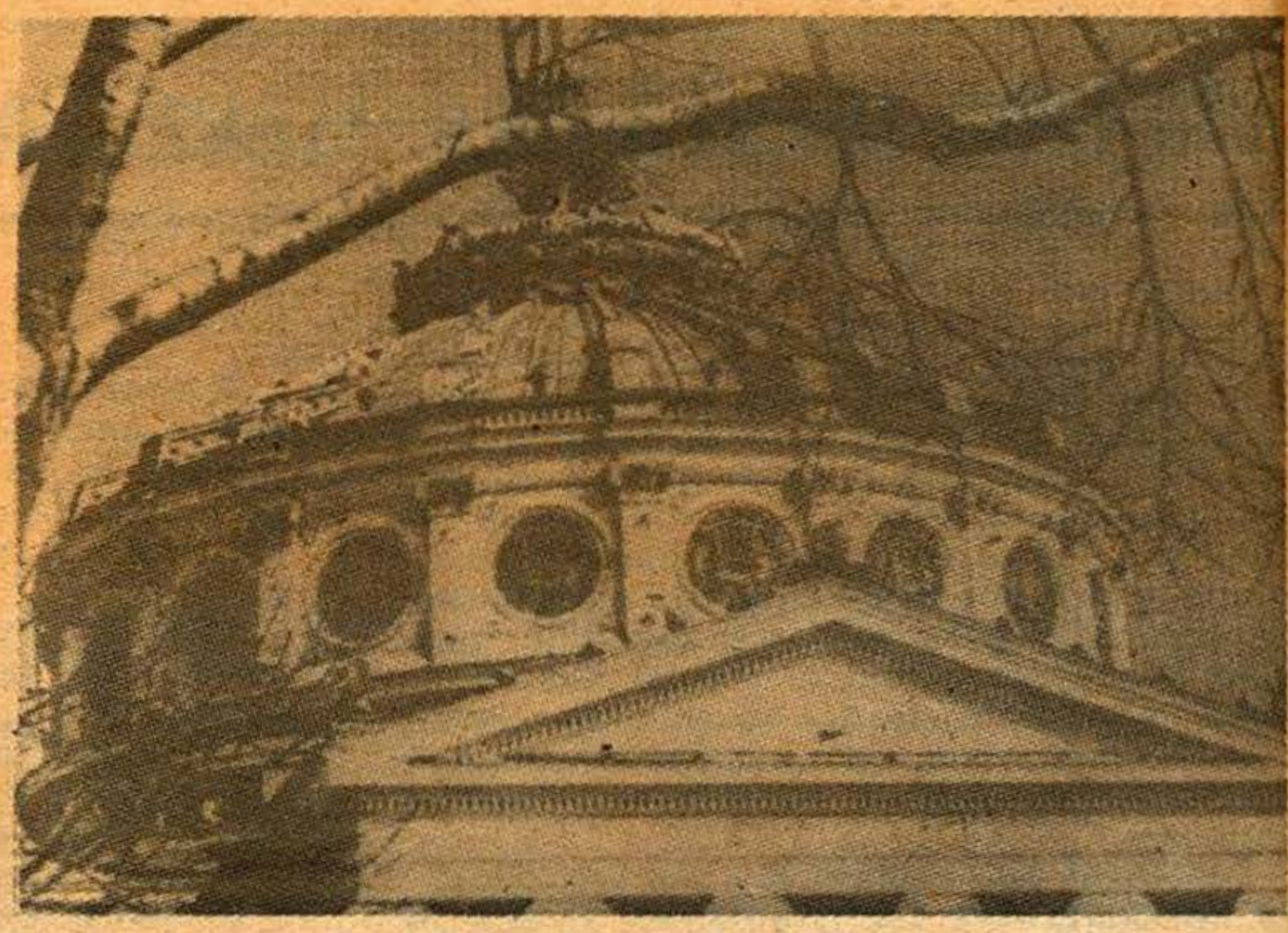

Indicați numele publicației.

a) Munca
b) Evenimentul literar
c) Contemporanul

4. Cnezatele și voievodatele au constituit vechi forme de organizare politico-administrativă românești. Răspîndirea lor pe întreg cuprinsul Transilvaniei și persistența lor — în pofida politicii de expansiune și opresiune socială și națională a autorităților nobiliare ungare — este o ilustrare vie a numărului preponderent al românilor și a permanenței lor în vatra străbună.

Documentele vremii menționează nu mai puțin de 3 000 voievozi, cnezi și crainici, conducători de formațiuni politico-administrative ale românilor din Transilvania.

Una dintre cele mai vechi atestări ale acestor formațiuni politice o găsim într-o scriere din prima parte a sec. XIII.

Despre ce scriere este vorba?

a) Gesta Hungarorum
b) Gesta Hunorum et Hungarorum
c) Carmen miserabile

5. Sub cupola unui cunoscut eidficiu bucureștean, care, de un secol, este martorul unor evenimente de seamă din istoria patriei și a poporului nostru, s-au reunit, la 29 deeembrie 1919, corpurile legiuitoare ale României care au notificat actul istoric de la 1 Decembrie 1918 — împlinirea marelui ideal al desăvîrșirii unității național-statale, prin înfăptuirea unirii Transilvaniei cu România și reunirea tuturor românilor în aceeași patrie dintotdeauna.

Despre ce edificiu este vorba?

a) Palatul Marii Adunări Naționale
b) Ateneul Român
c) Universitatea

6. Despre acest voievod cu deosebite merite culturale și politice în lupta comună dusă de țările române împotriva primejdiei otomane, izvoarele contemporane vorbeau ca despre „un al doilea Mihai Vodă", socotindu-l „prea luminatul stăpîn al acestor țări dacice".

Precizați numele voievodului.

a) Radu Mihnea
b) Matei Basarab
c) Șerban Cantacuzino

7. La măreața adunare de la Blaj din mai 1848, cei peste 40 000 participanți și-au exprimat dorința și voința de „a se uni cu țara", alcătuind un stat unitar al tuturor românilor.

Cum era numită această țară a tuturor românilor în Protocolul de la Blaj, **din 3/15 mai 1848?**

Talon de participare

a) Republica românească a Daciei
b) Moldo-Valahia
c) Principatele Unite

8. Stemele reunite ale principatelor române reprezintă, pe plan heraldic, o expresie a unității lor. În unele reprezentări însemnele heraldice ale Moldovei și Țării Românești sînt însoțite de un simbol ce evocă Dacia — doi lei ce flanchează cele două steme.

În opera cărui cronicar întîlnim pentru prima oară aprecierea că leii erau herbul Daciei?

a) stolnicul Constantin Cantacuzino
b) Nicolae Costin
c) Ion Neculce

9. Mișcarea memorandistă din anii 1892-1894 în slujba idealurilor de dreptate socială și națională s-a bucurat de adeziunea și sprijinul întregului popor român de pe ambele versante ale Carpaților, avînd un puternic ecou în opinia publică internațională. În timpul procesului intentat memorandiștilor și desfășurat la Cluj, între alte personalități ale vieții publice internaționale, Georges Clemenceau și-a ridicat glasul în sprijinul tribunilor români, arătînd justețea revendicărilor acestora: „Toată dreptatea e de partea românilor", scria ilustrul om de stat francez.

În ce ziar francez au apărut însemnările sale?

a) Le Monde
b) La Justice
c) Le Figaro

10. Unirea țărilor române surori într-un singur stat s-a aflat între obiectivele majore înscrise în programele revoluționarilor români de la 1848. Astfel, **Prințipiile noastre pentru reformarea patriei,** cea mai succintă enunțare a principiilor programatice ale revoluției pașoptiste, preconiza „Unirea Moldovei și a Valahiei într-un singur stat neatîrnat românesc".

La ce dată a fost definitivat acest program?

a) 5 martie 1848
b) 12 mai 1848
c) 15 iunie 1848

ROMÂNI ÎN „THEATRUM GENEALOGICUM"

(Urmare din p. 33)

alianță cu regele Poloniei, Sigismund, cu care a încheiat și un tratat la 2 octombrie 1669.

Este amintit, în continuare, *Ioan Vodă cel Viteaz* (1572-1574) „vajnic [accerimus] dușman al otomanilor", cărora le-a „zdrobit de cîteva ori" armatele. Este relatat sfîrșitul tragic al domnitorului în urma bătăliei de la Roșcani (11 iunie 1574). I-a urmat la domnie *Petru Șchiopul*[1] (1574-1579; 1582-1591), amintit și el în *Genealogie*.

În aceeași lucrare, Henninges scrie și despre *Iancu de Hunedoara*, supranumit „Corvinus", după „pămîntul strămoșesc în care s-a născut". Era un „principe foarte demn de toate laudele", datorită succeselor sale în luptele antiotomane. Între altele, este relatată și victoria lui Iancu asupra oștirii otomane condusă de begul Vidinului, Mezid, care a pierit în luptă (martie 1442). Pentru victoriile sale, scrie Henninges, Iancu mai era numit și „spaima ucigătoare a otomanilor". Este amintită alegerea lui Iancu ca guvernator al Ungariei pe timpul minoratului regelui Ladislau Postumul.

Se cuvine remarcat și faptul că pentru Moldova Henninges folosește în lucrarea sa, cu precădere, numele de Valahia, adică „țara locuită de români". Muntenia este denumită „Transalpinensem Valachiam" (Valahia de peste munți). Henninges, la fel ca alți cărturari străini contemporani lui, avea deci imaginea unității teritoriului locuit de români, a comunității lor de neam și grai.

Includerea genealogiei domnitorilor români, în 1598, într-o lucrare de rezonanță europeană, constituie încă o dovadă a interesului umaniștilor pentru istoria românească, a integrării în sfera de interes a culturii și vieții politice europene. ■

[1] *Magazin istoric*, nr. 7-8/1982.

A DOUA PASIUNE A LUI CICERIN

(Urmare din p. 42)

relor *Don Giovanni* și *Flautul fermecat*.

Cercetările lui se bazau pe cunoașterea fundamentală a operei compozitorului. Studia operele lui Mozart după partituri, se orienta cu ușurință în toate peripețiile din viața compozitorului, îi cunoștea gusturile, înclinațiile, caracterul, epoca, anturajul.

„Mozart este un mare realist, un om al revoluției, scrie Cicerin, un artist obiectiv, fratele spiritual al lui Goethe, un artist care îmbină în mod dialectic contradicțiile cele mai aprige ale vieții, pentru care tristețea universală (nu tristețea subiectivă, personală, ci tristețea ca factor de viață, ca forță universală) este inseparabilă de afirmarea optimistă a vieții, un muzician în opera căruia se regăsește totodată perceperea pozitivă a vieții universale și depășirea în această viață a tristeții fără distrugerea ei... Pentru mine, Mozart a fost cel mai bun prieten și tovarăș de viață: am parcurs-o împreună cu el, care este cel mai complicat, cel mai subtil —, cel mai sintetic din toți compozitorii; el s-a situat pe culmile istoriei mondiale, la o răspîntie a curentelor și influențelor istorice... Mozart a fost mai mult un compozitor al secolului XX decît al secolului XIX și mai mult al secolului XIX decît al secolului XVIII, de care s-a desprins, pentru a porni în viitor. A murit în mizerie[1], pentru că la sfîrșitul vieții a ajuns un străin pentru contemporanii lui. A făcut parte din acei muzicieni care nu se dezvăluie decît treptat... Mozart începe să se deschidă cu totul abia în secolul XX".

În 1930, cu șase ani înainte de a muri, Cicerin îi scria fratelui său Nikolai: „Am avut revoluția și pe Mozart, revoluția și prezentul, Mozart, o presimțire a viitorului"... ■

[1] *Magazin istoric*, nr. 8/1970.

DIN TRECUTUL ASTRONOMIEI ROMÂNEȘTI

(Urmare din p. 32)

servatorului din Paris, care a întocmit o hartă deosebit de precisă a României fiind, totodată, primul autor român al unei publicații de observații astronomice din țara noastră.

Un rol important în dezvoltarea cercetărilor astronomice românești, l-a avut Spiru Haret, a cărui teză de doctorat susținută la Sorbona, în 1878, și consacrată invariabilității axelor mari ale orbitelor planetare, a fost deosebit de apreciată în lumea științifică. Ca o recunoaștere a meritelor savantului român, Uniunea Astronomică Internațională a acordat numele său unui crater de pe Lună. În 1882, un alt matematician și astronom român, C. Gogu, și-a luat, tot la Sorbona, doctoratul cu o lucrare consacrată mișcărilor complicate ale Lunii, cercetare citată și astăzi în tratatele de specialitate din întreaga lume.

Savantul Nicolae Coculescu[1] este fondatorul astronomiei științifice de la noi și întemeietorul primului observator astronomic modern românesc. Beneficiind de o largă experiență științifică (participase la realizarea mai multor observații și lucrări importante, între care și la expediția consacrată studierii eclipsei totale de soare din Senegal, din 1893), N. Coculescu a pus, în 1908, bazele Observatorului astronomic în clădirile de pe Dealul Filaret (proprietatea Bosianu), unde luaseră ființă Institutul meteorologic (1888) și Serviciul central de măsuri și greutăți (1889). În înzestrarea și organizarea Observatorului, N. Coculescu a primit un substanțial ajutor din partea lui Spiru Haret, pe atunci ministru secretar de stat la Ministerul cultelor și instrucțiunii publice.

Sub îndrumarea lui N. Coculescu s-au pus bazele școlii de astronomie modernă din țara noastră, formîndu-se cercetători de prestigiu, cu marcante contribuții la dezvoltarea acestei științe, cum au fost G. Demetrescu, C. Popovici, C. Drâmbă, ale căror lucrări sînt continuate astăzi în cadrul Centrului de astronomie și științe spațiale, subordonat Institutului central de fizică.

Să consemnăm și faptul că în 1910, în București, a fost inaugurat și primul Observator astronomic popular din țara noastră, organizat din inițiativa și cu contribuția contraamiralului Vasile Urseanu, un alt pasionat susținător al astronomiei de la noi.

Situată pe actualul bulevard Ana Ipătescu din Capitală, clădirea Observatorului astronomic popular (dispunînd, la întemeiere, de o lunetă cu diametrul 150 mm) are și o arhitectură sui-generis, datorată celor două pasiuni ale întemeietorului său. „Mi-am construit casa în formă de yacht — mărturisea Urseanu — cu cupolă de observator, ca în același timp cînd fac observații cu luneta pe bolta cerească să am senzația că plutesc și pe mare".

La opt decenii de la înființarea Observatorului astronomic din București, prezentăm cititorilor revistei *Magazin istoric* cîteva fotografii-document din istoria cercetărilor astronomice românești.

[1] *Magazin istoric*, nr. 9/1982.

•CLIO ANUNȚĂ•

PIRAMIDA... LUVRULUI

Programul de reorganizare a complexului muzeal adăpostit de Palatul Luvru a stîrnit în ultimii ani discuții foarte aprinse și contradictorii în Franța. Aspectul cel mai controversat l-a constituit amenajarea unui vast ansamblu subteran în Curtea Pătrată, Curtea Napoleon și grădinile Caruselului, deasupra căruia a fost ridicată o imensă piramidă din sticlă, de 22 m înălțime, înconjurată de alte patru mai mici.

În timpul excavațiilor — care au însumat 70 000 m², după cum precizează ziarul International Herald Tribune — s-au efectuat și săpături arheologice. Ele au durat doi ani. Arheologul Pierre-Jean Trombetta a prezentat într-un recent număr din revista Historia un prim bilanț al descoperirilor făcute cu prilejul acestor lucrări. Cele mai vechi provin din mezolitic. Au mai fost scoase la iveală urme de locuire din neolitic, epoca bronzului, a fierului, perioada galilor și a galo-romanilor etc. Ruinele fortăreței Parisului din sec. XII și ale zidurilor ridicate de Carol V, două sute ani mai tîrziu, au fost conservate și vor putea fi admirate de viitorii vizitatori.

În luna martie a acestui an, președintele François Mitterrand a inaugurat, în mod neoficial, noul complex. Inaugurarea oficială a avut loc în luna iulie, cu un concert al Orchestrei Naționale a Franței, dirijată de Pierre Boulez. Dar mai sînt încă multe de făcut pînă cînd vizitatorii vor putea pătrunde în piramida muzeu. Între altele și instalarea sculpturii lui Brâncuși Cocoșul, într-o replică în bronz, mărită. Definitivarea lucrărilor — care s-au cifrat la 330 000 000 dolari — este planificată să se încheie în 1989, în preajma Bicentenarului Revoluției franceze.

D. M.

1914: DEGRINGOLADA MARILOR IMPERII

PHILIPPE ERLANGER

S-au scurs peste şapte decenii de la declanşarea primului mare cataclism armat al omenirii. Un război fără precedent în istorie, atît în spaţiu, cît şi în timp, un război care avea să producă atîtea transformări fundamentale în configuraţia geopolitică a continentelor, mutaţii considerabile în viaţa popoarelor, în însuşi modul de a gîndi şi a acţiona al locuitorilor Terrei. Acestui eveniment istoric i-a fost consacrată o literatură abundentă, pe cît de bogată, pe atît de diversă, o literatură ale cărei începuturi le găsim chiar în acei ani de teribile încleştări.

Părţile beligerante deţin, fără îndoială, întîietatea, autorii scrierilor respective — oficiale sau particulare — aducînd mereu noi piese la dosarul reconstituirii tabloului istoric; argumente, inclusiv de ordin juridic, pentru a explica faptele întîmplate, căutînd nu numai cauzele, dar şi pe responsabilii declanşării uriaşului incendiu care vreme de 52 luni a îndoliat umanitatea. Este adevărat că peste multe dintre evenimentele, ca şi dintre personajele dramei de atunci, timpul a aşternut un anume văl de uitare. Cercetările întreprinse cu asiduitate şi revitalizate în ultimul deceniu, ca urmare a deschiderii a noi arhive, au făcut să putem percepe, prin detalii şi interpretări noi, semnificaţiile şi atmosfera acelor ani, să formulăm aprecieri mai profunde. Toate acestea, în condiţiile unui interes sporit, inclusiv din partea publicului larg, demonstrează că problematica teribilei confruntări de forţe militare din istoria începutului de secol XX, ale cărei repercusiuni s-au transmis pînă în zilele noastre, trezeşte încă un viu interes, iar învăţămintele reieşite îşi dovedesc utilitatea. Actualitatea i-a fost confirmată chiar cu prilejul Congresului internaţional de ştiinţe istorice de la Stuttgart din 1985, în cadrul căruia Primul război mondial a constituit obiectul dezbaterilor conferinţei internaţionale de istorie militară[1].

Prezentînd raportul general, cunoscutul istoric vest-german Andreas Hillgruber sublinia: „Acest război reprezintă... sfîrşitul unei evoluţii seculare a sistemului statelor europene de la Marea Revoluţie franceză şi domnia lui Napoleon I, pe cea mai mare parte a continentului european".

Originile războiului nu pot fi explicate numai prin criza internaţională survenită în

[1] România, membră a Comisiei Internaţionale de Istorie Militară (CIHM), a participat — alături de celelalte 33 ţări afiliate — la al X-lea colocviu al comisiei, din cadrul celui de-al XVI-lea Congres internaţional de ştiinţe istorice de la Stuttgart (19-24 august 1985). Comunicarea preşedintelui comisiei române de istorie militară, general-locotenent dr. Ilie Ceauşescu, intitulată *Relaţiile comandamentului român cu comandamentele aliate în timpul primului război mondial*, a fost primită cu un deosebit interes de către participanţi (vezi şi *Magazin istoric*, nr. 8, 9/1986). Dezbaterile care au urmat au evidenţiat caracterul just al războiului de eliberare şi întregire naţională, 1916-1918, purtat cu eroism de întregul popor român. Prestigiul şcolii istorice româneşti a fost subliniat şi prin realegerea în funcţia de vicepreşedinte al CIHM a unui reprezentant al Comisiei române de istorie militară.

„Împăraţi pe care lumea nu putea să-i mai încapă"... (de la stînga la dreapta: Nicolae II, George V, Wilhelm II, Franz Iosif)

iulie-august 1914; ele sînt mult mai îndepărtate şi profunde, le regăsim mai întîi în fenomenele care au marcat trecerea lumii la sfîrşitul secolului XIX de la stadiul capitalist monopolist la cel imperialist, caracterizată prin creşterea luptei de concurenţă pentru noi pieţe de desfacere, pentru noi poziţii economice şi politice, pentru hegemonie nu numai la scara bătrînului continent european, ci a întregii planete. Dezvoltarea inegală, în salţuri, a statelor produsese modificări importante în raportul de forţe dintre marile puteri, îndeosebi lupta pentru sferele de influenţă în spaţiul central şi sud-est european, care luase proporţii, una din formele ei de exprimare fiind şi ceea ce îndeobşte numim „bătălia pentru aliaţi" în preajma anului 1914; apoi nu trebuie uitată încercarea puterilor tradiţionale, care dominau de veacuri politica Europei, de a-şi menţine sau redobîndi prestigiul politico-militar, în condiţiile existenţei unor interese, inclusiv dinastice, divergente; printr-o politică de forţă pe plan extern se spera, totodată, să fie înlăturate parţial sau atenuate, cel puţin, crizele interne izbucnite pe fondul unui dinamism revoluţionar deosebit, mai ales al ascensiunii mişcării muncitoreşti şi socialiste. Planurile marilor puteri nu au putut însă bloca procesele obiective de realizare a unităţii naţional-statale independente a popoarelor aflate sub stăpîniri străine.

Vara anului 1914. Din cele 23 state europene existente, 20 erau monarhii, de la cele de tip constituţional la cele autocrate, şi numai trei republici. Trei mari imperii includeau, între frontierele lor, cea mai mare parte a suprafeţei continentului. Două dintre ele, rus şi austro-ungar, erau multinaţionale, adevărate închisori ale popoarelor, cum au fost caracterizate; cel de-al treilea, Imperiul german, fondat în 1871, deţinea o supremaţie politico-militară tot mai des contestată. Treptat, în evoluţia societăţii europene se impusese o instabilitate generală — economică, socială, politică etc. —, a cărei expresie de fond consta într-o accelerată cursă a înarmărilor terestre şi navale. De aici o atmosferă de tensiune în relaţiile internaţionale, continue regrupări de forţe, între care cele două blocuri imperialiste, ale Triplei Alianţe şi Triplei Înţelegeri, reprezentau realitatea esenţială.

Pe cerul politic al Europei, brăzdat din ce în ce mai des de fulgere, se adunau nori grei, aducători de furtuni. În vara anului 1914, focul s-a aprins, cuprinzînd aproape întreaga Europă. Pretextul l-a constituit, după cum se ştie, asasinarea la Sarajevo a moştenitorului tronului Austriei, arhiducele Franz Ferdinand, împreună cu soţia sa, ducesa de Hohenberg. Pe fondul gravelor contradicţii dintre principalele state capitaliste, evenimentele de la Sarajevo au dus, la o lună de la atentat[1], la izbucnirea primei conflagraţii europene.

La 23 iulie 1914, Austro-Ungaria a adresat un ultimatum Serbiei, redactat în termeni inacceptabili pentru un stat suveran, i-a succedat declaraţia de război către Serbia, la distanţă de cinci zile. Astfel, a început aşa-numita „săptămînă tragică" (28 iulie - 4 august), la capătul căreia războiul avea să se generalizeze. Mobilizarea generală în Rusia, asasinarea în Franţa a lui Jean Jaurès, mobilizarea generală în Austro-Ungaria, ultimatumul german adresat Rusiei şi Franţei, mobilizarea generală în Franţa şi în Germania, declaraţia de război a Germaniei către Rusia, proclamarea neutralităţii României şi a expectativei ei armate, declaraţia de război a Germaniei către Franţa, apoi către Belgia, neutralitatea S.U.A., Norvegiei, Suediei şi Elveţiei, declaraţia de război a Angliei şi dominioanelor sale către Germania sînt cîteva dintre actele de decizie adoptate în decurs de numai opt zile. Opt zile încărcate de istorie tensionată. Nimeni dintre cei care au avut responsabilitatea hotărîrilor grave luate în acel moment nu a bănuit durata şi mai ales consecinţele profunde ale conflagraţiei.

La 1 august, ambasadorul german la Petersburg declara ministrului Curţii Imperiale ruse: „Un război ar fi un enorm pericol pentru toate monarhiile". Patru ani mai tîrziu, pe fundalul marelui conflict armat, în condiţiile agravării situaţiei de criză, ale victoriei Revoluţiei Socialiste din Octombrie şi în urma intensificării mişcărilor de eliberare sau de întregire naţională, se va consemna prăbuşirea marilor imperii reacţionare, ca o lege ineluctabilă a progresului istoric, pe ruinele lor afirmîndu-se cu putere noile state naţionale, proces despre care Magazin istoric a scris în repetate rînduri.

Secvenţele pe care vi le prezentăm, extrase din cartea istoricului francez Philippe Erlanger[2] (Le Dernier Âge d'or de la Monarchie. Le crépuscule des rois. 1901-1914, Paris, 1985), ne introduc, graţie talentului de fin evocator al autorului, în atmosfera care domnea în acea „săptămînă tragică" în anturajul principalelor personaje responsabile de decizia finală. Autorul a avut intenţia de a releva îndeosebi atitudinea şi rolul monarhilor europeni în acele zile. El nu şi-a propus să insiste asupra întregului ansamblu de factori care au generat războiul. Este o versiune mai puţin rigidă a faptelor, care aduce însă un plus de informaţii privind incapacitatea monarhilor europene ale vremii, conduse de suverani depăşiţi de istorie, de a răspunde comandamentelor majore ale momentului[3].

Dumitru PREDA

[1] *Magazin istoric*, nr. 10/1974.

[2] „Diplomat, istoric, critic de artă, ziarist" — cum îl menţionează dicţionarul *Who's Who in France* —, Philippe Erlanger (1903-1987) a fost unul dintre cei mai îndrăgiţi publicişti istorici francezi, alături de nume ca Alain Decaux, André Castelot, Duc de Castries, Marcel Brion, Duc de Lévis Mirepoix, Maurice Druon, Pierre Gaxotte. Începînd din 1935, Philippe Erlanger a publicat numeroase lucrări consacrate istoriei Franţei, dintre care amintim: *Henri III le Régent* (considerată cea mai bună scriere istorică a anului 1938), *Charles VII et son mystère*, *Louis XIII* (premiată de Academia franceză), *Buckingham*, *Monsieur frère de Louis XIV*, *Diane de Poitiers*, *L'Etrange mort de Henri IV*, *le Massacre de la Saint-Barthelémy* (din care revista noastră a reprodus un fragment în nr. 3/1973) *la Rose sanglante*, *Louis XIV*, *Richelieu*, *Louis XIV au jour le jour* (*Magazin istoric*, nr. 6/1970), *Georges Clemenceau*, *Rodolphe II de Habsbourg*.

[3] Titlul şi subtitlurile aparţin redacţiei *Magazin istoric*.

Un cec in alb

La ora cînd Europa se precipită orbește spre o sinucidere colectivă, care va fi, deopotrivă, și a monarhiilor absolutiste, să vedem în ce măsură participă fiecare dintre suverani la punerea în mișcare a războiului. „Istoria — a scris eseistul american Ralph Emerson — este plină de imbecilitățile regilor și ale cercurilor conducătoare. Ei sînt o categorie de oameni de plîns, căci nu știu ce trebuie să facă". Rareori, ca în 1914, atîtea ființe mediocre au purtat coroană. La Berlin domnește un fanfaron lipsit de caracter și de inteligență, la Viena un octogenar căruia i se ascund realitățile supărătoare, la Petersburg un autocrat cu ochelari de cal, condus de o femeie dezechilibrată, la Londra un gentleman timorat și fără viziune.

Nici unul dintre acești oameni n-a dorit, în mod conștient, un război general. Să fi fost ei victimele unei fatalități istorice, să fi fost prinși într-o capcană? Fatalitatea, a spus Napoleon, este scuza proștilor. Să încercăm deci să analizăm comportamentul celor care, fără a fi totuși niște proști, s-au dovedit a fi inconștienți, slabi sau șovăielnici.

Multă vreme, Kaiserul a purtat principala, dacă nu cumva singura, răspundere a catastrofei. Această judecată manihеistă este desigur falsă. În mod cert era versatil și laș. De-a lungul anilor, a cedat gustului său pentru grandilocvență și s-a jucat de-a provocatorii, tocmai cu scopul de a-și ascunde lipsurile. Emoțiile îi întunecau judecata. Cea simțită cînd a aflat despre atentatul de la Sarajevo, din 28 iunie 1914, se va dovedi devastatoare. „Această crimă lașă și detestabilă... m-a zguduit pînă în fundul sufletului", îi scrie cancelarului său, Bethmann-Hollweg. Detesta o Serbie care mișuna de teroriști, societăți secrete și își masacrase regele, pe Alexandru Obrenovici (la 11 iunie 1903). Nu se mai gîndea acum decît să răzbune crima supremă de care ea se făcuse vinovată.

În vreme ce el se agită la Berlin, ambasadorul său la Viena, contele Tschirschky, departe de a înțelege această reacție, crede că trebuie să aplice politica din ultimii doi ani. Drept care telegrafiază guvernului său: „Nu scap nici o ocazie să dau sfaturi — pe un ton calm, dar ferm și serios — să nu fie adoptate măsuri pripite". Furios, Wilhelm scrie pe marginea acestui raport frazele care îl vor împovăra în fața posterității: „Acum ori niciodată! Cine l-a autorizat să acționeze astfel? Este cît se poate de stupid!... Tschirschky să aibă bunătatea să renunțe la aceste idioțenii! Trebuie să terminăm cu sîrbii, și cît mai repede!"

Informați despre starea de spirit a marelui aliat, contele Berchtold, prim-ministru și ministru de externe al Austro-Ungariei, pînă atunci foarte circumspect, și ministrul președinte al Ungariei, Tisza István, ostil războiului, se vor alătura partidului războinic al statului major. Îmbrobodit, Franz Iosif acceptă să scrie Kaiserului o scrisoare, pe care ambasadorul Austriei la Berlin, contele Szögyeny, o remite, la 5 iulie, destinatarului. Mesajul, relativ rezonabil, are o încheiere incendiară: întrucît Serbia este pivotul politicii panslave, ea trebuie eliminată ca factor politic din Balcani. Ceea ce pare a-l dezmetici un pic pe Kaiser. Avînd în vedere „serioasele complicații" pe care le poate antrena o asemenea linie de conduită, trebuie — spune el — să-și consulte cancelarul. Ambasadorul Szögyeny are șansa — nesansa pentru umanitate — să fie reținut la dejun. În timpul mesei, reușește să învîrtă din nou girueta imperială. El telegrafiază triumfal la Viena: „Maiestatea Sa m-a autorizat să menționez în raportul meu că putem conta pe sprijinul total al Germaniei... Maiestatea Sa mi-a spus că înțelege foarte bine cît de greu i-ar fi împăratului — a cărui iubire pentru pace o cunoaște — să invadeze Serbia, dar dacă el este într-adevăr sigur că o acțiune militară contra Serbiei ar fi necesară, Majestatea Sa ar regreta ca noi să lăsăm să ne scape această ocazie, atît de favorabilă". Este un „cec în alb"[1].

Cancelarul Bethmann-Hollweg, pe care unii istorici îl consideră responsabil de tot răul provocat, nu ridică obiecții. În realitate, situația îl depășește. Cînd predecesorul său, von Bülow [cancelar între anii 1900-1909][2], îl va întreba, mai tîrziu:

— De fapt, ce s-a întîmplat?

El va răspunde:

— Nu știu, n-am înțeles nimic.

Kaiserul nici nu se gîndește măcar să-și reunească Consiliul privat. După faimosul prînz, convoacă doar, la Potsdam, cîțiva militari, printre care pe ministrul de război Falkenhayn și pe căpitanul Zenker, reprezentantul statului major al flotei. Șefii cei mari sînt în vacanță, iar secretarul de stat de la externe, Jagow — în voiaj de nuntă. Kaiserul nu consideră util să-i consulte. Vor fi doar preveniți, fără a fi chemați. În cursul reuniunii, doar Falkenhayn formulează cîteva rezerve, asupra cărora nu insistă, de altfel. Nici vorbă de Reichstag.

Istoricul francez Pierre Renouvin (1893-1974) a scris: „Intervenția Rusiei alături de Serbia, probabilă sau doar posibilă, a fost luată în calcule de germani". „Calcule"? Wilhelm, este lucru știut, are obișnuința de a-și confunda dorințele cu realitățile. El oferă acum o nouă dovadă în acest sens, fără ca nimeni să îndrăznească sau să intenționeze să-i deschidă ochii. Nu se îndoiește — spune el — că conflictul va putea fi localizat. Țarul nu va face nici o mișcare. Nu va lua partea regicizilor tocmai el, care se află sub ameninţarea permanentă a regicizilor[3]. Pe de altă parte, armatele sale nu vor fi gata înainte de doi ani. În orice caz, indignarea generală a Europei față de Serbia îl va împiedica să-i ia apărarea.

---

[1] Despre relațiile Wilhelm II — Franz Iosif, vezi *Magazin istoric*, nr. 9/1982.

[2-3] *Magazin istoric*, nr. 7/1970, 11, 12/1983; 6-11/1975.

Wilhelm nu discută, se pare, de Anglia. În mintea lui, abținerea britanică se subînțelege. Nu i-a spus lui regele George V că între ei nu va fi niciodată război? Kaiserul trebuie să întreprindă, a doua zi, 6 iulie, croaziera sa obișnuită în Scandinavia. Vrea să renunțe la ea, dar cancelarul său îl convinge să-și schimbe hotărîrea. După părerea sa, celelalte puteri trebuie să fie convinse că Austria acționează de capul ei, fără acordul Germaniei. Kaiserul se va găsi astfel în postura de arbitru. De aceea, vacanța sa, cele ale șefilor militari și a lui Jagow sînt indispensabile.

Wilhelm nu se alătură ușor punctului său de vedere. Discuția lor, adesea foarte aprinsă, va dura mai multe ore. În sfîrșit, cancelarul biruie și, pe 6 iulie 1914, la 9.15, suveranul se îmbarcă pe „Hohenzollern". Pe 10 iulie, Kaiserul află că Tisza vrea să trimită un ultimatum Serbiei. Monarhul are o nouă criză de furie: „Să te comporți ca un gentleman cu niște asasini, după toate cele întîmplate! O prostie!" Adaugă, infantil, acestui comentariu: „Sînt contra tuturor consiliilor de război, căci întotdeauna cel mai timid iese triumfător. Semnat Frederic cel Mare". Patru zile mai tîrziu, își regăsește calmul. Tisza care, spre deosebire de Berchtold, primul-ministru austro-ungar, nu vroia „cereri imposibile", a luat decizia, scrie Tschirschky, „să dea un aviz favorabil războiului". Ultimatumul său nu va fi trimis mainte ca Poincaré, președintele Republicii franceze, aflat în vizită oficială la Petersburg, să fi părăsit Rusia. Ceea ce amînă scadența pe 24 iulie. „Păcat!", notează cel ce va fi numit Seniorul războiului. Cu toate acestea, se declară mulțumit de Tisza: „În fond, este un bărbat adevărat!".

Dar iată că Anglia, pînă atunci aproape indiferentă, începe să se agite. Sir Edward Grey, secretarul de stat al afacerilor externe, convoacă pe ambasadorul Germaniei la Londra, prințul Lichnowsky, și îi notifică că el contează pe Germania pentru a împiedica Austria să treacă granița. Independența sîrbă trebuie ocrotită. Lichnowsky este un pacifist convins. Kaiserul explodează încă o dată citind depeșa sa, în realitate atît de naivă: „Sînt sigur că influența Voastră la Viena va reuși să impună suprimarea unor cereri inacceptabile. Aici (la Londra) circulă drept știre sigură că noi nu ne vom asocia unor cereri care ar avea în mod evident ca scop să conducă la un război".

Nu este chiar modalitatea de a-l domoli pe Kaiser: „Iată un exemplu stupefiant de insolență britanică! Problema nu îl privește pe Grey, este afacerea Maiestății Sale Franz Iosif... Mă aștept la această depeșă și nu sînt surprins. Este exact maniera britanică de a da ordin pe un ton condescendent și plin de înțelepciune. Insist ca ea să fie respinsă".

Marea greșeală

În seara de 23 iulie, Austria trimite ultimatumul său Serbiei. A doua zi cancelarul Bethmann-Hollweg, întîlnindu-l pe von Bülow, îi reamintește, prostește, cuvintele suveranului său:

— Țarul nu poate acorda sprijin unor regicizi.

Fapt stupefiant, Bethmann-Hollweg uită să îl informeze pe Wilhelm despre ultimatumul austriac. Împăratul află vestea pe 25, prin intermediul unei agenții! Wilhelm aplaudă fermitatea Vienei, dar teama pune stăpînire pe el și, ca întotdeauna, teama îl incită la bravade. Surescitat peste măsură, urcă pe puntea iahtului său, perorînd fără încetare, în vreme ce, clipă de clipă, ia cunoștință de noi și noi depeșe. Principalele știri vin tot de la Londra. Dacă poporul englez se interesează, deocamdată, prea puțin de acest nou incident balcanic, Grey deplînge tonul ultimatumului și, mai ales, intervalul derizoriu de 48 ore lăsat Serbiei. El propune să intervină pentru a obține o prelungire („Inutil", notează Kaiserul). Grey sugerează ca, dacă apare o stare de tensiune între Austria și Rusia, celelalte patru puteri — Anglia, Germania, Franța, Italia — să se reunească într-o conferință de mediere. „Superfluu"! scrie Wilhelm. Ceea ce va fi marea sa greșeală.

Lichnowsky, ambasadorul german la Londra, subliniază că, în cazul unui atac contra Serbiei, localizarea conflictului va fi de domeniul gîndurilor pioase. Kaiserul nu ține cont. Se indignează cînd află că primul ministru austriac Berchtold l-a convocat pe însărcinatul cu afaceri rus („Va lăsa o impresie de slăbiciune!"). De teamă sau din fanfaronadă, ordonă regruparea flotei în canalul Kiel și decide să se întoarcă la Berlin.

Cancelarul său, care se teme de toanele imperiale, deși este foarte contrariat, continuă imperturbabil politica „localizării" și pe cea a aparentei inocențe a Germaniei. Ceea ce nu-l împiedică să telegrafieze la Viena: „Ruptura cu Belgradul trebuie să fie urmată imediat de o declarație de război". Reîntors din călătorie, secretarul de stat german Jagow aranjează ca Austria să nu afle de amenințarea engleză privind ruperea relațiilor diplomatice înainte de deschiderea ostilităților. Bethmann nu ia în serios avertismentul venit de la Londra. Dimpotrivă, îi semnalează Kaiserului că *Home Fleet* (Flota metropolitană) s-a dispersat după manevre și deci regruparea flotei germane ar fi inoportună.

Wilhelm devine ceva mai lucid. El scrie: „Mobilizarea de la Belgrad poate antrena mobilizarea rusă, care va avea drept consecință pe cea a Austriei. În acest caz, trebuie să-mi concentrez forțele pe uscat și pe mare. Iată ce n-a reușit încă să înțeleagă cancelarul, care este un *civil*". Și subliniază cu dispreț cuvîntul *civil*. Bethmann insistă: „Eu cred că noi trebuie să ne păstrăm calmul și să urmărim localizarea". Wilhelm răspunde persiflînd: „O mobilizare calmă, iată într-adevăr ceva nou". Totuși, el nu știe că, din 25 iulie, mobilizarea rusă a început discret. Cînd se întoarce la Potsdam, pe 27, Wilhelm este furios pe cancelarul său. Potrivit lui von Bülow, acesta i-ar fi prezentat demisia sa, la care suveranul i-ar fi răspuns:

— Dumneata ai făcut supa asta! Dumneata să o mănînci!

Este evident o fabulă, pentru că Bethmann va continua

să gătească supe ca un bucătar începător şi îndărătnic şi va ajunge să-şi neutralizeze stăpînul.

Cine poartă răspunderea?

Pe 27 iulie, Serbia acceptă toate clauzele ultimatumului, în afară de una (poliţişti austrieci la Belgrad), restricţie inspirată poate de Rusia. La prînz, faptul este cunoscut la Berlin. Cancelarul sau mai curînd secretarul la externe, Jagow, fac în aşa fel încît Wilhelm, atunci la Potsdam, să afle vestea abia a doua zi dimineaţa! Ei nu înţeleg deloc că situaţia se află în mod radical în curs de modificare. Pînă atunci, în ochii opiniei publice, Serbia purta responsabilitatea crimei. Dacă acum Austria nu se declară mulţumită cu acceptarea ultimatumului ei, va dovedi că urmăreşte avantaje teritoriale şi că Germania o încurajează. Grey, secretarul de externe britanic, notifică acest lucru ambasadorului german la Londra, Lichnowsky, dar cancelarul Bethmann, transmiţînd această ultimă ştire primului ministru austriac, Berchtold, nu-i spune un cuvînt pentru a-l tempera.

Cu totul diferită este reacţia Kaiserului, care simte o teribilă uşurare. Tripla Alianţă. tocmai a repurtat o mare victorie diplomatică, şi el nu şi-a dorit niciodată altceva. Va putea să se arate conciliant, fără a-şi pierde prestigiul, înăbuşind anxietatea profundă care îl torturează.

Anxietate pe care depeşa din Londra o dusese la paroxism. El notează:

— Un rezultat strălucit pentru un interval de numai 48 ore! Este mai mult decît puteam spera!... După un asemenea rezultat, n-aş fi decretat niciodată mobilizarea!

Încă de la început, în loc să dea instrucţiuni clare, s-a mărginit să îşi exprime isteria pe marginea depeşelor. Acum, scrie un lung memorandum spre folosinţa cancelarului. „Orice pricină — declară el în esenţă —, a dispărut. Deocamdată să se transmită la Viena că *orice pricină de război a dispărut*, dar că este necesară în mod incontestabil o garanţie a faptului că promisiunile vor fi respectate. Acest rezultat ar putea fi obţinut prin ocuparea *temporară* a Serbiei".

Dar vai! este 28 iulie 1914, ora 10 dimineaţa, or, la 11, Austria declară război Serbiei. Cancelarul Bethmann primeşte ordinele împăratului abia la începutul după-amiezii. Şi, greu de crezut, el le denaturează în telegrama pentru Viena. Omite cuvintele esenţiale „orice pricină de război a dispărut" şi dă intervenţiei sale tonul unui simplu sfat. Nu vrea să bruscheze Austria. Încrezător în bunele sale relaţii personale cu Grey, rămîne convins că Anglia nu va merge prea departe.

Or, în cursul acestei după-amieze, se răspîndeşte zvonul despre începerea mobilizării ruşilor. Teama se înfiripă în sufletul cancelarului şi, desigur, ea repune stăpînire pe Kaiser. Acesta din urmă trimite ţarului o lungă telegramă. El încheie: „Sper tare mult că Tu mă vei ajuta în eforturile mele de aplanare a dificultăţilor ce mai pot apărea. Prietenul şi vărul tău sincer şi devotat, Willy".

Nicolae II, tot atît de speriat, îi telegrafiază la rîndul său: „În acest moment foarte grav, te chem în ajutor. S-a declarat un război infam unei ţări slabe. În Rusia, indignarea este uriaşă şi eu o împărtăşesc. Prevăd că în curînd presiunea exercitată asupra mea va creşte într-atît, încît voi fi obligat să iau măsuri extreme, care vor conduce la război. Te rog, în numele vechii noastre prietenii, să faci tot ceea ce îţi stă în putinţă pentru a-i opri pe aliaţii Tăi, înainte de a fi prea tîrziu. Nicky".

Acest strigăt de alarmă nu-şi atinge ţinta. Wilhelm vede aici o tentativă de „a deplasa răspunderea războiului pe proprii săi umeri". Totuşi, el insistă într-o a doua telegramă către Nicolae: „Eu cred că un acord direct între guvernul Tău şi Viena este posibil şi de dorit şi, aşa cum ţi-am telegrafiat deja, guvernul meu continuă acţiunea sa în favoarea acestei idei. Desigur, măsurile militare adoptate de Rusia vor fi considerate de Austria drept o ameninţare... Ele vor compromite poziţia mea de mediator..."

Wilhelm cade din nou pradă unei stări de agitaţie violentă, cum se întîmplă cu cei nehotărîţi, în faţa unei alegeri cruciale. Învinuieşte Austria, despre care spune că „el [Wilhelm] nu ştie ce vrea". Îl face răspunzător pe cancelar care a condus atît de prost afacerea. Amiralul von Tirpitz, ministrul marinei, căruia îi expune nemulţumirile sale, îi dă dreptate şi îl sfătuieşte să îl înlocuiască imediat pe Bethmann. Ar fi poate salvarea, dar Wilhelm, prea agitat, nu poate lua o asemenea măsură. Îi răspunde că Bethmann se bucură de un mare credit în Europa.

În această privinţă, o deplorabilă neînţelegere îi dă curaj. Revenind de la Londra, fratele său, prinţul Henric de Prusia, îi scrie din Kiel că s-a întreţinut cu regele George V: „Georgie vrea să vadă conflictul dintre Austria şi Serbia localizat şi speră că Germania va accepta medierea celor patru puteri, pentru a reţine Rusia... A mai spus, ca să-i citez propriile cuvinte: «Vom încerca tot ce ne va sta în putinţă, pentru a ne menţine în afara conflictului şi a rămîne neutri. Sînt convins că această declaraţie a fost făcută în mod foarte serios". Cei doi fraţi au aceeaşi tendinţă de a vedea sau a auzi lucrurile aşa cum le doresc. „Georgie" ar fi fost surprins să afle ce efect au produs cuvintele sale — de altfel deformate — asupra vărului său, Kaiserul „Willy" uită, în fond, că

(Continuare în p. 50)

Orsini contra Colonna

JACQUES HEERS

Asedii, lupte de stradă, în spatele baricadelor, conflicte între facţiuni, interminabile războaie civile între familii, victorii şi eşecuri, încheiate cu veritabile masacre, incendii şi exiluri. Sînt fapte şi evenimente frecvent înregistrate de cronicile oraşelor medievale italiene[1].

Cînd vorbesc despre cetăţile din Italia de centru sau de nord, cronicarii amintesc despre existenţa a sute de turnuri. Contele Gozzadini, într-o lucrare de mare rigurozitate ştiinţifică, apărută în veacul XIX, menţiona 200 turnuri pentru Bologna anilor 1270, iar Gregorovius, istoric german din aceeaşi perioadă, 900 turnuri pentru Roma aceluiaşi secol XIII.

Aceste întăriri erau urmarea faptului că, la Neapole şi Florenţa, la Roma şi Genova, de fapt, în întreaga Italie medievală, cu excepţia Veneţiei, oraşul-republică, clanurile familiale îşi disputau puterea. Fortificaţiile contrastează cu imaginea de oraş prosper, deschis, care adăpostea, în sec. XIII-XIV, oameni ai bisericii sau nobili paşnici, ducînd o viaţă patriarhală, în mijlocul familiilor lor. În toate oraşele Italiei medievale nu găsim nici măcar o locuinţă obişnuită. Cei bogaţi îşi înzestrau casele cu veritabile sisteme de apărare, cu turnuri crenelate, cu ziduri groase, cu donjonuri masive, uneori consolidate cu contraforturi.

În acelaşi timp, prin forţa lor armată, clanurile exercitau presiuni asupra conducerii oraşelor şi a bisericii.

Ele susţineau că îşi trag rădăcinile din timpuri străvechi: familia Capocci, de pildă, pretindea că descinde din Cornelia, mama Gracchilor (sec. II î.e.n.), Annibaldi... din Hannibal (sec. III-II î.e.n.)! Cînd, în 1344, trei „arbitri" au trebuit să decidă care sînt mai... nobili, conţii San Eustachio sau seniorii de Venturini, ei s-au pronunţat în favoarea primilor, care treceau drept descendenţii Octaviei (40-62), fiica împăratului Claudiu, în timp ce ceilalţi se trăgeau doar din Alberic, „principe al tuturor romanilor", mort în 954.

Aceşti orgolioşi nobili — care îşi extindeau influenţa şi îşi impuneau jurisdicţia asupra unor întregi cartiere ale Romei — deţineau un număr considerabil de fortăreţe, de fapt, monumente ale imperiului, intrate mai mult sau mai puţin în ruină.

Singur Capitoliul se pare că nu a fost ocupat de clanuri, poate pentru că era rezervat adunărilor şi festivităţilor colective. În piaţa lui, la sunetul clopotelor, se convoca un parlament „popular", care era însărcinat cu ratificarea marilor decizii. În rest, Roma, sediul suveranilor pontifi, era dominată de fortificaţii familiale. Cîmpul lui Marte, de pildă, era literalmente acoperit cu fortăreţe. În tot sec. XV, familia Orsini a stăpînit nordul oraşului, cu teatrul lui Pompei şi mausoleul lui Hadrian, iar de pe celălalt mal al Tibrului acestui clan i-a ţinut piept familia Colonna, instalată pînă la mausoleul lui Augustus. Colosseumul a aparţinut, vreme îndelungată, familiei Annibaldi. Frangipani au ocupat marele circ, arcurile lui Constantin şi Titus, Capocci — termele lui Traian. Întreaga zonă era un adevărat cîmp de luptă, pe care se înfruntau, fără încetare, ambiţiile şi orgoliile clanurilor.

Mai toate familiile aristocrate se înverşunau pentru numele pieţelor pe care le stăpîneau. Se spunea: oamenii cutărei sau cutărei piazza, iar cronicarii menţionau războaiele civile dintre ...30 pieţe.

În această Italie pradă violenţei şi dezordinei, existau oameni care visau la o viaţă prosperă în linişte. Cola di Rienzo, un prieten al lui Petrarca, se gîndea la momentul cînd puterea va fi luată din mîna nobililor, responsabili de jafurile şi cruzimile din Roma, cînd şefii bandelor vor fi închişi şi se va face dreptate, exilîndu-i în afara graniţelor ţării în primul rînd pe membrii familiilor Orsini şi Colonna.

În româneşte de
Beatrice KISELEFF

---

[1] Specialist recunoscut în istoria evului mediu occidental, profesor la Sorbona, Jacques Heers a publicat mai multe lucrări în domeniul său: *Le clan familial au Moyen Âge* (1974), *Christophe Colomb* (1981), *Marco Polo* (1983). Textul de faţă este reprodus, într-o formă prescurtată din revista *L'histoire*; nr. 70 (septembrie 1984).

PASIUNE PENTRU ISTORIA ROMÂNIEI

Printre participanţii la Adunarea generală a Asociaţiei internaţionale de studii sud-est europene (AIESEE), desfăşurată la Bucureşti, între 31 martie şi 2 aprilie 1988, s-a numărat şi prof. univ. dr. Semavi Eyice, preşedinte al Secţiei de arheologie şi istoria artei a Facultăţii de litere de la Universitatea din Istanbul — unde predă istoria artei bizantine —, membru al Institutului arheologic german şi membru asociat al Academiei Regale din Belgia. Cu acest prilej, domnia sa a avut amabilitatea să vorbească redactorului nostru Dorin Matei despre preocupările pe care le are faţă de istoria ţării noastre.

— Am avut ocazia să vizitez România pentru prima oară în anul 1962. De atunci, am cunoscut pe mulţi dintre colegii mei români, între care acad. Emil Condurachi, Corina Nicolescu, prof. Mihail Berza, Răzvan Theodorescu. Citisem mai înainte cărţile lui Nicolae Iorga, Gheorghe Brătianu şi Orest Tafrali. Ca să vă daţi seama de interesul pe care îl port istoriografiei române, am să vă relatez că am comandat lucrarea lui Nicolae Iorga *Istoria vieţii bizantine* prin intermediul căpitanului unui cargou turc ce mergea în portul Constanţa. Eram pe atunci elev de liceu. Tot în vremea aceea am găsit la un anticar din Istanbul cartea aceluiaşi autor *Istoria poporului român*.

Am ţinut în două rînduri conferinţe la Bucureşti; prima oară despre influenţele orientale — mai ales bizantine şi otomane — în arta românească, iar a doua oară, în cadrul unui ciclu UNESCO, despre influenţele occidentale în arta otomană.

În cei 25 ani ce s-au scurs de la înfiinţarea, din iniţiativa României, a AIESEE, aceasta a contribuit în mare măsură la apropierea dintre popoarele sud-estului Europei, iar istoricii au găsit în congresele organizate de Asociaţie un cadru extrem de propice pentru a realiza un fructuos schimb de idei.

File din cronica rezistenței din Malaysia

1945. DRUMUL SPRE LIBERTATE

GURCHAN SINGH

Infanteria japoneză pătrunde în Singapore

Atacul declanșat în dimineața zilei de 7 decembrie 1941 de flota japoneză împotriva bazei navale americane de la Pearl Harbor[1] marca intrarea Japoniei în cel de-al doilea război mondial, alături de Germania și Italia. Scopul urmărit de guvernul militarist japonez fusese anunțat dinainte: crearea „Marii sfere de coprosperitate a Asiei orientale". Prin aceasta se urmărea înglobarea unor imense teritorii — Vietnam, Laos, Kampuchia, Thailanda, Malaysia, Indiile Olandeze, Australia, Noua Zeelandă, India și Siberia Orientală — în imperiul japonez.

Malaysia și Singapore dețineau o poziție strategică deosebită, care permitea celui ce le-ar fi stăpînit să controleze accesul atît spre Birmania și India, cît și spre Indiile Olandeze și Australia. De aceea, ele au reprezentat un obiectiv prioritar pentru comandamentul japonez. Forțele nipone au debarcat la 7 decembrie 1941 în peninsula Malacca în zona istmului Kra, la Songhihla și Patani. Agresorii japonezi au ajuns la Kuala Lumpur la 7 ianuarie 1942, iar în noaptea de 8/9 februarie au forțat strîmtoarea Johore pentru asaltul final asupra fortăreței Singapore[2], cea

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 5-12/1983; 2/1967.

Forțe aeriene britanice atacînd linii de comunicație nipone

mai puternică bază aeronavală fortificată din Asia, aflată sub controlul englezilor.

La 15 februarie 1942, orele 17, generalul Percival, comandantul suprem al forţelor navale britanice din Malaysia, şi generalul Yamashita se întîlneau în vederea semnării actului de capitulare. Malaysia a fost cucerită după 54 zile de luptă, în cursul cărora britanicii au pierdut 25 000 oameni, iar japonezii 4 000; la Singapore s-au predat japonezilor 130 000 oameni.

Vreme de aproape patru ani, populaţia Malaysiei a cunoscut regimul de ocupaţie japonez, de tip poliţienesc, dur şi antiuman. Japonezii au introdus munca forţată în porturi, la instalaţiile militare, la construirea căilor ferate. Ca urmare a jafului economic şi, totodată, a condiţiilor speciale impuse de război, plantaţiile au fost neglijate, producţia de orez a scăzut cu o treime, ducînd la înfometarea maselor, iar sporul de populaţie, care în 1941 era de 100 000 oameni, a ajuns la 10 000 în 1945. Împotriva ocupantului s-a organizat o rezistenţă din ce în ce mai activă. Forţa principală a constituit-o Armata Populară Malaysiană Antijaponeză (M.P.A.J.A.), încadrată mai ales cu militanţi ai Partidului Comunist din Malaysia. Beneficiind de ajutorul material englez, precum şi de instruire specială din partea ofiţerilor britanici paraşutaţi sau debarcaţi în zonă, M.P.A.J.A., ale cărei efective au crescut de la 3 000 luptători în 1942 la peste 7 000 în 1945, a desfăşurat 340 acţiuni de luptă contra forţelor japoneze, anihilînd cîteva mii de soldaţi şi ofiţeri inamici, a cules şi transmis importante date şi informaţii cu caracter militar comandamentului britanic şi a creat printre ocupanţi o stare generală de insecuritate şi teamă.

Caracterul larg al rezistenţei este evidenţiat şi de faptul că din 1942 şi pînă la sfîrşitul războiului au căzut în luptă peste 50 000 participanţi la mişcarea antijaponeză. Mai puţin cunoscută este contribuţia unor grupuri restrînse de patrioţi, cum a fost cel al lui Gurchan Singh. Acesta, de origine indiană, dar născut în 1914 în Malaysia, era detectiv de poliţie în momentul instalării ocupaţiei japoneze. Hotărît să nu se retragă împreună cu forţele britanice, el a rămas în spatele liniilor inamice, organizînd pe cont propriu, sub numele conspirativ de Singa (Leul), un grup de rezistenţă alcătuit din patrioţi de origine malaysiană, indiană şi chineză, proveniţi din cele mai diverse medii sociale: muncitori, funcţionari, mici comercianţi, medici, ziarişti, poliţişti etc. Între 15 ianuarie 1941 şi 9 martie 1945 a tipărit 854 manifeste antijaponeze, a aruncat în aer trenuri şi a cules informaţii despre inamic. Capturat de japonezi în noaptea de 4 martie 1945, în urma unui denunţ, Gurchan Singh a reuşit să fugă imediat de sub escortă. Urmărit îndeaproape de Kempeitei, poliţia secretă japoneză, el a fugit din Singapore la 23 aprilie şi, după ce a străbătut un drum de 1 500 km, a ajuns la Moulmein —, oraş situat la graniţa dintre Thailanda şi Birmania — în luna iulie, în timpul luptelor duse de aliaţi pentru eliberarea acestui teritoriu de sub ocupaţia japoneză.

Din memoriile sale, publicate după război sub titlul Singa, The Lion of Malaya (Singa, leul din Malaysia), prezentăm în continuare cîteva fragmente, cu titlul şi subtitlurile noastre.

Ne apropiem de graniţă

În drumul spre nord ne-am oprit la Prai, localitate aflată pe linia secundară de cale ferată ce duce în Thailanda. Cum am ajuns, am căutat un agent de-al meu, de meserie pompier, pe nume Sohan Singh. I-am cerut patru bilete de tren pînă la Alor Star, mai aproape de frontieră.

— Este imposibil să călătoriţi cu trenul fără acte, ne-a spus Sohan Singh. Nu veţi putea trece de Sungei Patani, unde controlul este foarte sever. Există totuşi o cale. Să ocoliţi Sungei Patani, sărind din mersul trenului şi să străbateţi drumul pînă la Alor Star pe jos, prin junglă.

A doua zi dimineaţa ne-am dus la gară cu jumătate de oră înainte de plecare să stăm de vorbă cu mecanicul. Ne-am înţeles cu el să încetinească mersul trenului ca să putem sări acolo unde jungla era mai deasă. Acest serviciu ne-a costat 50 dolari, însă fiind vorba de viaţa noastră, preţul nu era mare.

Călătoria a decurs normal pînă am ajuns la staţia de dinainte de Sungei Patani. Eu m-am dus la mecanic să îi amintesc ce avea de făcut. Întorcîndu-mă la locul meu, am observat cîţiva agenţi japonezi de la controlul paşapoartelor, care se suiau în tren şi începeau să verifice pasagerii. Le-am spus imediat camarazilor mei că trebuie să ajungem la Ali şi să-i spunem ce se întîmplă. Acesta ne-a adăpostit în cabina locomotivei.

Cînd mai aveam o milă pînă la Sungei Patani, l-am rugat să încetinească şi am sărit cu toţii pe marginea terasamentului. Am ajuns la Alor Star a doua zi, puţin înainte de amiază. Merseserăm vreme de 24 ore, iar picioarele ni se umflaseră şi ne dureau.

S-au mai scurs cîteva zile pînă ce am putut merge din nou normal. Între timp, am aflat că Padang Besar, o localitate situată la graniţa dintre Malaysia şi Thailanda, se afla la numai 80 km distanţă dar era aproape imposibil să treci de controlul autorităţilor dacă nu aveai paşaport. Am propus deci să rămînem fie în Alor Star, fie în împrejurimile sale, pînă ce vom fi găsit vreun mijloc de a străbate clandestin Padang Besarul.

De mare ajutor în această perioadă ne-au fost informaţiile pe care le primeam în permanenţă de la membrii de nădejde ai reţelei mele, cu care nu încetasem să menţin legătura. Într-o zi, m-a căutat Teja Singh, unul dintre cei mai devotaţi agenţi ai mei. De la el am aflat că Black, un agent în solda japonezilor, pe care îl cunoscusem cîndva la Kuala Lumpur,

se afla acum pe urma mea. Din spusele lui Teja, nu aveam dușman mai înfocat. Tentația recompensei de 100 000 dolari constituia adevăratul motiv al înverșunării lui Black. Situația era critică, deoarece, după spusele lui Teja, japonezii îmi luaseră deja urma la Ipoh, apoi la Taiping, iar de acolo pînă la Alor Star, unde ne aflam acum, distanța era scurtă. Black avea o poză de-a mea pe care o arăta tuturor.

După discuția cu Teja m-am întîlnit cu un alt vechi prieten din Ipoh, un chinez pe nume Ku Siang, de la care am aflat că o firmă japoneză exportatoare de orez, denumită „Daimaru", tocmai dăduse anunțuri pentru angajarea de personal. Am comunicat lui Bul, Bala și Kitchey, mușchetarii mei, veștile aflate de la Ku Siang. I-am convins destul de greu să accepte ideea de a lucra pentru japonezi. Bul dorea să continuăm imediat drumul spre nord; Kitchey obiecta că nu cunoștea limba japoneză, iar Bala era îngrijorat că nu vom putea spune japonezilor o istorie suficient de credibilă, care să compenseze lipsa actelor. Pînă la urmă i-am convins să ne încercăm norocul.

În aceeași după-amiază l-am vizitat pe directorul firmei. Am făcut o plecăciune adîncă și cu toată smerenia de care eram în stare i-am spus în malaieză: „Stăpîne, am aflat că aveți posturi libere și am îndrăznit să vin pentru a vă solicita un post. Mă așteaptă jos trei prieteni dornici să muncească, numai să le dați o slujbă".

Directorul mi-a spus să ne prezentăm a doua zi dimineața cu cereri scrise de mîna noastră, în limba engleză, ceea ce am și făcut. Dimineața însă, directorul lipsea. Am luat loc și l-am așteptat.

— Băieți, nu fiți nervoși... le-am spus tovarășilor mei. Amintiți-vă de cuvintele lui Pandit Nehru și păstrați-le adînc în memoria voastră: „Succesul nu ocolește pe cei îndrăzneți, însă rareori se arată celor șovăielnici". Nu uitați că trebuie să spunem toți aceeași poveste. Cînd a sosit directorul, noi încă ne repetam rolurile.

Ne-am sculat cu toții în picioare, ne-am plecat adînc, iar el ne-a răspuns scurt la salut. Ca purtător de cuvînt al grupului, i-am prezentat cererile noastre de angajare.

— Nu mai am posturi libere pentru voi aici, ne-a spus, însă mai am cîteva disponibile în filiala mea din Perlis. Ați mai fost acolo?

La răspunsul meu negativ s-a ridicat în picioare și mi-a arătat o hartă a Malaysiei, care atîrna pe peretele din spatele său.

— Uitați-vă, acolo e statul Perlis, iar aici e micul tîrg Arau, unde avem noi filiala din Perlis. Dacă vreți, vă pot angaja acolo.

Jocul continuă

Mi-a sărit inima din piept de bucurie. Ne apropiam astfel cu 45 km de frontiera thailandeză, aflată la numai 30 km dincolo de Arau.

Ca să ne atragă, directorul ne-a asigurat că vom fi bine plătiți și vom primi pe săturate rații de pește, orez și țigări, care nu se găseau, precum și locuință. În cele din urmă, după ce m-am prefăcut că ezit, am acceptat propunerea.

A doua zi dimineața ne-am prezentat încărcați cu modestele noastre bagaje la firmă, unde ne aștepta o mașină care să ne ducă la Arau. Imediat ce am sosit acolo, ne-am prezentat în fața subdirectorului firmei „Daimaru" din Arau și i-am arătat o scrisoare redactată în japoneză din partea șefului.

— Dumneata vei fi supraveghetorul general aici, mi-a spus, uitîndu-se la scrisoare. Treaba dumitale este să administrezi moara de orez aflată la un kilometru depărtare. Trebuie să-mi întocmești un raport zilnic privind prezența lucrătorilor.

Într-una din zile am reușit să obțin un exemplar dintr-un ziar editat la Penang și am aflat că japonezii făceau reclamă pentru angajarea de muncitori în Thailanda. Acest anunț sosea la momentul potrivit și ne oferea cea mai bună cale de a ieși din Malaysia, mai sigură decît trecerea clandestină a frontierei.

Pe la sfîrșitul lunii mai 1945 am primit o vizită de la Teja Singh. Am căutat o cafenea pustie unde să putem sta de vorbă nestingheriți.

— Trebuie să-ți iei colegii și să plecați imediat, mi-a spus. Cordonul japonezilor se strînge tot mai tare în jurul tău. Acum ei știu că te afli undeva pe lîngă Alor Star. M-am întîlnit din nou ieri cu Black și mi-a spus că pornește spre Alor Star.

— Ți-a spus cum a descoperit că sînt la Alor Star? l-am întrebat.

— Da. Mi-a spus că a reușit să pună mîna pa Bagh Singh, unul din agenții tăi de la căile ferate, un paznic credincios pe care japonezii l-au torturat pînă cînd a mărturisit că te-ai dus la Alor Star.

Curînd după acea întrevedere, șeful meu japonez m-a chemat la el în birou, ca să-mi spună că era zi de plată și trebuia să-i anunț pe toți muncitorii. Era tocmai șansa pe care o așteptam. I-am informat pe muncitori că vor fi plătiți și i-am anunțat și pe cei trei prieteni ai mei că urma să plecăm la noapte din Arau spre Penang, cu trenul militar care pornea la miezul nopții. Adeseori garnitura acestuia era compusă și din vagoane goale; trebuia să ajungem la unul din ele, să sărim înăuntru și să ținem ușa închisă pînă soseam la Penang. În acea noapte am avut din nou noroc, deoarece a plouat puternic. Un asemenea potop i-a ținut pe japonezi în casă, și, mai cu seamă, departe de gară. Puțin după ora 22 am pornit prin ploaie. Imediat după miezul nopții a sosit și trenul așteptat (un marfar al armatei). ne-am suit degrabă într-un vagon gol și-am tras ușa după noi.

Am așteptat pornirea cu sufletul la gură, răsuflînd ușurați cînd, în sfîrșit, trenul s-a pus în mișcare. Mai aveam însă de trecut un obstacol la Sungei Patani de unde săriserăm din tren cu cîteva săptămîni în urmă. La patru dimineața era puțin probabil ca japonezii să umble într-un vagon gol, dar cine putea ști? Cînd trenul a oprit în stație au început să ne curgă sudori reci. Auzeam

de afară vocile japonezilor şi întrezăream, luminată de un felinar, cîte o siluetă care se deplasa în inspecţie de la un vagon la altul.

Cu o izbitură răsunătoare cineva deschise deodată uşa vagonului nostru. Gata jocul, ne-am gîndit, rămînînd însă neclintiţi cu speranţa că vom scăpa poate neobservaţi. Încet, omul trase uşa la loc, închizînd-o. De ce — cine poate şti? Amrămas aşa, încremeniţi, în colţul nostru, pînă la pornirea trenului.

Cînd s-a crăpat de ziuă am ajuns înapoi la Prai, unde l-am căutat imediat pe Sohan Singh (pompierul) ca să ne dea adăpost. Ceva mai tîrziu, în aceeaşi zi, ne-am dus la 'biroul braţelor de muncă să discutăm cu funcţionarul responsabil cu angajarea mîinii de lucru pentru Thailanda.

Acesta s-a arătat mirat că solicitam o slujbă atît de grea şi ne-a întrebat ce motive ne-au determinat să ne încumetăm la o astfel de încercare.

— Domnule, costul vieţii este mult prea ridicat aici, i-am răspuns. Dacă nu putem pleca, în curînd va trebui să ne luăm viaţa. Am încercat in zadar să găsim o slujbă mai bună care să ne asigure un trai cît de cît omenesc.

Funcţionarul a părut să încuviinţeze cele spuse de mine, însă bănuia, cred, că am fi dezertori din Armata naţională indiană (INA)[1] deoarece ne-a pus tot felul de întrebări. Cu toate acestea şi-a notat numele noastre şi alte date particulare, spunîndu-ne să revenim mai tîrziu, cînd vor sosi ofiţerii japonezi din Thailanda pentru a ne examina. ■

(Va urma)

Prezentare şi versiune românească:
Gheorghe MAGHERU

---

[1] Armata naţională indiană fusese recrutată din rîndul acelei mici părţi a populaţiei indiene dispusă să colaboreze cu japonezii în vederea accelerării lichidării dominaţiei colonialismului britanic asupra Indiei.

1914: DEGRINGOLADA MARILOR IMPERII

(Urmare din p. 51)

George V nu se aseamănă deloc cu predecesorul său Eduard VII[1]. Triumfător, el îl informează pe Tirpitz despre „neutralitatea engleză". Şi, cînd amiralul îl pune în gardă, îi răspunde:

— Am cuvîntul unui rege, asta mi-e de-ajuns.

Soseşte o nouă telegramă a ţarului: îi propune să supună afacerea tribunalului de la Haga[2], creat tocmai din iniţiativa ţarului Nicolae II. „Bine, bine, oricum merci", notează ironic Kaiserul. A se supune judecăţii unui tribunal care n-a funcţionat vreodată i se pare hilar. Seara, semeţia îl părăseşte. Bethmann, care trecuse prin aceeaşi stare, îl informează despre ultima comunicare făcută de secretarul britanic Grey ambasadorului Lichnowsky: „Anglia nu va putea «rămîne de-o parte», dacă Germania şi Franţa intră în război". Wilhelm îşi dă frîu liber furiei:

— Grey oferă dovada că regele este un mincinos!... Anglia poartă singură răspunderea păcii şi a războiului, ea nu ne mai aparţine!

Între timp, cancelarul Bethmann convoacă pe ambasadorul britanic la Berlin, Sir Edward Goschen. Dacă Anglia va rămîne neutră — îi spune el — Germania, victorioasă asupra Franţei, nu va formula pretenţii teritoriale. Goschen întreabă dacă această propunere priveşte şi coloniile. Dar stupidul cancelar răspunde că el nu poate să dea asigurări!

„A încheia acest tîrg, va telegrafia ambasadorul, ar fi o ruşine pentru Anglia". Iată unde se ajunsese în noaptea de 29 spre 30 iulie 1914. Bethmann, speriat de propriile sale erori, încearcă, în sfîrşit, să oprească maşinăria. La ora 3 dimineaţa, el „insistă în mod deosebit" pentru ca Viena să accepte o mediere. „Dacă nu, responsabilitatea pentru consecinţe va fi, pentru Austria şi pentru noi, extrem de împovărătoare".

De o oră şi jumătate, Wilhelm a aflat despre mobilizarea parţială a Rusiei (sau cel puţin despre faptul că ţarul a dat ordinul de mobilizare). „Măsurile militare care intră acum în vigoare, i-a telegrafiat Nicolae, au fost decise cu cinci zile în urmă, cu scopuri defensive, ca urmare a pregătirilor austriece. Sper din toată inima că aceste măsuri nu vor împieta cu nimic asupra rolului Tău de mediator, pe care îl apreciez atît de mult. Noi avem nevoie de presiunea Ta energică asupra Austriei, pentru a o aduce la un acord cu noi. Nicky".

Nervii Kaiserului cedează:

— Nu mai pot fi de acord cu medierea, pentru că, în vreme ce mi-o cerea, ţarul mobiliza în spatele meu. Nu era decît o manevră... Sarcina mea a luat sfîrşit!

Totuşi, el telegrafiază vărului său: „Dacă Rusia mobilizează contra Austriei, misiunea de mediere pe care am acceptat-o la cererea Ta insistentă va fi compromisă... Toată greutatea deciziei ce urmează a fi luată apasă acum pe umerii Tăi, care vor avea de suportat răspunderea războiului sau a păcii. Willy". ■

În româneşte de
Paul B. MARIAN

---

[1] Devenit rege la vîrsta de 60 ani, în 1901, Eduard VII a influenţat puternic politica externă engleză prin francofilia sa şi prin neînţelegerile cu vărul său, împăratul Wilhelm II. Eduard VII a fost unul dintre artizanii Antantei cordiale (acordul între Anglia şi Franţa, îndreptate împotriva Germaniei şi încheiat în aprilie 1904).

[2] Conferinţele internaţionale de la Haga (1899 şi 1907) adoptaseră 16 convenţii privind legile şi obiceiurile războiului şi rezolvarea pe cale paşnică a conflictelor dintre state.

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ

AMERICA LATINĂ SE ÎNTÎLNEŞTE CU EUROPA COLONIALĂ

FERNAND BRAUDEL

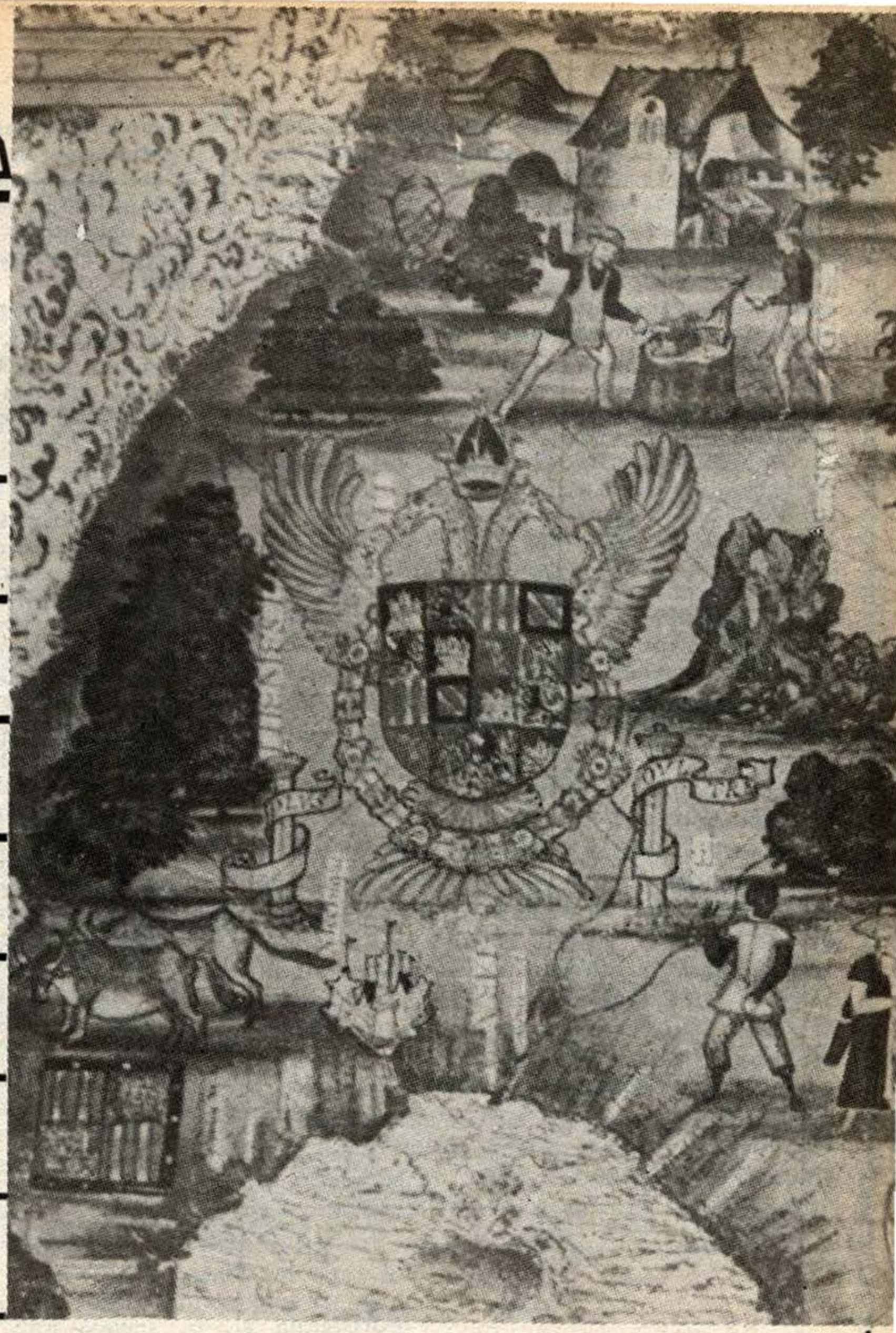

In imagine: momente din viaţa coloniştilor europeni în Noua Spanie, aşa cum şi le-a imaginat un desenator din veacul XVI (reprezentare grafică extrasă din *Cosmografia universală* — 1555).

„Dacă America se hotărăşte să fabrice un ciorap sau o cală de potcoavă, vreau să o fac să simtă toată greutatea puterii britanice". Cuvintele acestea au fost rostite de William Pitt senior (1708-1778), cunoscut om politic britanic. Ele reflectau fidel politica dusă de statele europene faţă de colonliile lor. Iar consecinţele acestei politici sînt resimţite de fostele colonii şi astăzi.

Istoricul francez Fernand Braudel este cunoscut cititorilor români atît din textele apărute în Magazin istoric **(nr. 3-6, 9, 11/1981), cît şi din lucrările sale traduse la Editura Meridiane:** Mediterana şi lumea mediteraneană în epoca lui Filip II şi Civilizaţie materială, economie şi capitalism, secolele XV-XVIII **(din care au apărut pînă acum primele două tomuri). În cel de al treilea tom — intitulat** Timpul lumii **— Braudel tratează evoluţia istorică a economiei internaţionale şi îndeosebi relaţiile economice stabilite între metropole şi colonii, modalităţile prin care primele căutau să exploateze cît mai mult teritoriile lor de peste mări.**

Pentru a înţelege analiza istoricului francez trebuie mai întîi să lămurim un termen-cheie introdus de el: economia-univers. **Fernand Braudel preferă acest concept celui de economie mondială. El consideră că pînă în sec. XIX au existat în paralel mai multe** economii-univers, **centrate în diverse zone ale globului pămîntesc. În viziunea originală a savantului francez o** economie-univers **cuprinde un spaţiu geografic vast,**

în cadrul cărula se statornic sc legături stabile între diversele regiuni componente. Aceste raporturi adîncesc diferenţele dintre ele şi determină specializarea economică a regiunilor respective, care se completează reciproc. Economia-univers ajunge să îşi asigure cele necesare din interiorul ei, iar legăturile cu zonele exterioare nu sînt esenţiale. Aşa cum arată Fernand Braudel, diviziunea internaţională a muncii duce la o diviziune a profiturilor rezultate, care se face în mod inegal, deoarece anumite regiuni ocupă o poziţie privilegiată, îşi impun controlul asupra circuitelor economice şi păstrează o parte sporită din profituri. Prin urmare, regiunile subdezvoltate sînt supuse tot mai net unei relaţii de dominaţie şi exploatare, în avantajul celor dezvoltate. Ele capătă un rol periferic în raport cu centrul dezvoltat. Precizăm că termenul de periferie nu are aici nimic peiorativ; el desemnează doar poziţia regiunilor subordonate din punct de vedere economic în cadrul economiei-univers.

În fragmentele alese pentru a fi prezentate cititorilor revistei Magazin istoric, autorul amintit se ocupă de situaţia a două zone periferice în cadrul economiei-univers europene: America Latină şi Africa.

Cucerită în prima jumătate a sec. XVI de către spanioli şi portughezi (aceştia din urmă s-au stabilit doar în Brazilia), America Latină a furnizat la început europenilor mai ales metale preţioase. După jefuirea de către conquistadori a imenselor tezaure ale lui Montezuma şi Atahualpa[1], coroana spaniolă a iniţiat exploatarea sistematică a minelor de aur şi de argint. Dar organizarea acestei întreprinderi la o distanţă atît de mare şi în condiţii extrem de dificile a depăşit curînd posibilităţile unei singure ţări, ea însăşi destul de slab dezvoltată. Pentru a-şi asigura mărfurile de care era nevoie în colonii ei din America, Spania a trebuit să renunţe la o parte tot mai substanţială din comorile aduse de pe celălalt ţărm al Atlanticului. Aşa cum s-a spus, Spania a devenit acoperişul de pe care ploaia de aur şi de argint american s-a scurs în grădinile vecinilor.

În sec. XVII, situaţia economică generală s-a deteriorat. Criza economică din Europa, asociată cu scăderea producţiei minelor americane (datorită secătuirii filoanelor mai uşor accesibile şi mortalităţii mari înregistrate în rîndul celor ce lucrau acolo), a provocat slăbirea legăturilor economice dintre cele două continente. Siliţi să se descurce tot mai mult pe cont propriu, locuitorii Americii au început să îşi producă singuri cele necesare. S-au extins producţia agricolă şi creşterea animalelor, s-au dezvoltat ramurile prelucrătoare. În unele domenii, cum ar fi cel al industriei textile, au apărut primele manufacturi. Pe baza acestei dezvoltări, ca şi a legăturilor comerciale ce se stabileau între diferitele regiuni din America, noul continent şi-a redus dependenţa economică faţă de Europa.

În sec. XVIII, conjunctura economică europeană a devenit din nou favorabilă. Mirajul bogăţiilor americane şi goana după debuşee pentru industriile europene în dezvoltare au determinat metropolele să caute să impună din nou un control mai ferm asupra coloniilor de peste Atlantic. Încercarea avea să întîmpine însă împotrivirea locuitorilor Americii. Mai întîi şi-au cucerit independenţa coloniile engleze din America de Nord[2]. Au urmat coloniile din America Latină. După cum a arătat experienţa istorică, independenţa politică nu a însemnat şi lichidarea automată a dependenţei economice. Economia-univers europeană a continuat să domine America Latină.

Bogdan MURGESCU

Un foarte onorabil „oidor"

Prin urmare, America spaniolă s-a eliberat tîrziu. Dezrobirea a început la Buenos Aires, în 1810[3]. Dependenţa faţă de Spania nu a fost eclipsată decît de dependenţa faţă de capitalul englez. Procesul s-a precizat abia prin anii 1824-1825, care marchează începutul unor investiţii masive ale pieţei londoneze.

Cît priveşte Brazilia, ea a devenit independentă fără să întîmpine o opoziţie deosebită: la 7 septembrie 1822, la Ypiranga, în apropiere de São Paolo, Pedro I a proclamat independenţa faţă de Portugalia şi, în acelaşi an, în decembrie, a luat titlul de împărat al Braziliei[4]. Această despărţire (la Lisabona domnea João I, tatăl noului împărat), a fost, dacă ar fi să ne oprim la toate detaliile ei, o afacere foarte încurcată, legată de reţeaua interdependenţelor politicii europene şi americane. Aici însă vom reţine doar faptul că rezultatul a fost obţinut în linişte.

Pentru restul Americii spaniole, în schimb, independenţa a reprezentat o lungă dramă. Dar ne interesează mai puţin felul cum s-a pregătit ruptura, care a fost mai importantă în ce priveşte consecinţele ei internaţionale, decît ruptura dintre Brazilia şi metropola sa. America spaniolă, *cu sila* şi de la început, a fost mereu un element hotărîtor al istoriei lumii, în timp ce Brazilia, din clipa în care a încetat să mai fie un mare producător de aur, în secolul XIX, a avut o importanţă cu mult mai mică pentru Europa.

Spania nu a fost în stare să exploateze singură piaţa colosală pe care o reprezenta Lumea Nouă. Mobilizîndu-şi toate resursele, oamenii, vinurile şi untdelemnul Andaluziei, postavurile oraşelor, ea nu a izbutit — deoarece economia ei era încă arhaică — să echilibreze balanţa. De altfel, în sec. XVIII, nici o „naţiune" din Europa nu ar fi putut să facă acest lucru de una singură. „Consumul, explica un contemporan prin

---

[1-4] *Magazin istoric*, nr. 4/1978, 9-10/1986; 7/1971, 1-5/1976; 1/1974, 5/1984; 9/1980.

1700, ce se face în Indiile Occidentale cere lucruri pe care ele sînt neapărat nevoite a le aduce din Europa. El întrece cu mult puterile noastre (ale Franței), oricîte manufacturi am fi noi în stare să întemeiem la noi".

ta într-o predică ținută la Belem, în Brazilia: „Spaniolii scot argintul și îl cară, iar cei care trag cîștigul sînt străinii". Și la ce folosea metalul prețios? Nicidecum la ușurarea săracilor, ci „doar la umflarea și îndoparea și

sele flotelor oficiale care ridicau pînzele spre Indii, olandezii, francezii, englezii, italienii, mai ales genovezii își încărcau marfa ilegal și fără să întîmpine greutăți.

De cealaltă parte a oceanului, în „Indiile Castiliei frauda era la fel de neostoită.

Încoronarea împăratului Braziliei (1822), într-o imagine de epocă

Spania, în consecință, a fost silită să recurgă la Europa, cu atît mai mult cu cît industria ei a decăzut spre sfîrșitul sec. XVI, iar Europa s-a grăbit să profite de ocazie. Spania, se spunea, în 1725, nu este decît „un antrepozit pentru străini". Legile spaniole împotriva „transportării" argintului, principala resursă a Americii, erau desigur aspre și, „totuși, gutuia asta [moneda spaniolă] poate fi văzută prin toată Europa", remarca, în noiembrie 1676, regele Carol II al Angliei.

Cu douăzeci de ani mai devreme, părintele Antonio Vieira, iezuit portughez, se văi-

mai mult a celor ce stăpînesc aceste popoare".

Categorica legislație spaniolă era neputincioasă din cauza contrabandei: frauda, corupția, înșelătoria, învîrteala nu erau proprii numai comerțului și economiei Americii, dar ele se măreau la scara acestei vaste suprafețe; cîmpul lor de acțiune era întregul Ocean Atlantic și, pe deasupra, Marea Sudului. Filip II[1] însuși vorbea despre navele care plecau în 1583 „pretinzînd că duc vinuri în insule (Canare) și care au trecut de fapt în Indii, cu bun cîștig după cîte se spune". Și, în curînd, pe va-

Dar, multă vreme, frauda în stil mare a constituit-o devierea spre America portugheză, spre Brazilia, a argintului minelor spaniole de la Potosi. Începînd din anul 1580 marele drum de acces a fost Rio de la Plata. După separarea celor două coroane, din 1640[2], portughezii au stăruit și au păstrat multă vreme un post ideal pentru această contrabandă: mica enclavă de la Colonia do Sacramento, în actualul Uruguay. Spaniolii au fost nevoiți să o asedieze și să o cucerească, în 1762.

Evident, contrabanda nu poate înflori fără complici-

[1] *Magazin istoric*, nr. 8, 9/1983.

[2] Între 1580-1640 Portugalia a fost încorporată în regatul spaniol.

tatea negustorilor locali și fără corupția autorităților. Ea se desfășura pe scară largă, deoarece „cîștigul uriaș ce se trage din acest comerț îi permite să susțină atît riscurile mari cît și cheltuielile implicate de corupție". Așa încît, vorbind despre numirea în postul de guvernator în America, care se cumpăra, un anonim declara în 1685, fără sfială, „că ea reprezintă întotdeauna o aprobare facită de îngăduire a intrării mărfurilor străine". De fapt, încă în 1629-1630, întîlnim la Lima un *Oidor de la Audiencia*, judecător al cazurilor de contrabandă, care stoca acasă la el mărfuri interzise și, deși prins cu mîța în sac, își continua totuși viața de foarte onorabil *oidor*.

Recucerirea Imperiului spaniol

De altfel dacă stai să-i asculți pe apostolii contrabandei, ea acționa spre binele public. „Spaniolii din America, explica în 1699 un francez, cărora galioanele nu le aduc nici jumătate din mărfurile de care au trebuință, au fost prea bucuroși că străinii (în acea perioadă, mai ales francezi) au venit să li le aducă". Ei au facilitat prin „toate expedientele" acest comerț ilicit, așa încît „mai bine de 200 nave fac, în văzul întregii Europe și al spaniolilor, un comerț care este oprit sub cele mai aspre pedepse...". Un raport francez din 1707 ne destăinuie chiar că „încărcătura navelor [franceze] *Le Triomphant*, *Le Gaspard* și *Le Duc de la Force* (...) era gata vîndută, înainte de plecarea lor, unor negustori din Vera Cruz".

Mereu prezentă, frauda a avut totuși, în funcție de epocă, o importanță variabilă. Dispunem doar de calcule *verosimile*, din care se degajă *impresia* că ea a depășit ca volum comerțul normal (oficial) al Imperiului spaniol după 1619 și poate chiar mai devreme. Această situație s-ar fi menținut pînă în jurul anului 1760, adică timp de mai bine de un secol. Dar nu este vorba decît despre o ipoteză care rămîne a fi verificată.

Pînă la urmă, ocîrmuirea spaniolă a reacționat împotriva acestor neorînduieli. A intervenit o redresare, înceată, dificilă, dar în ultimii ani ai sec. XVIII ea era condusă energic. Măsurile luate de metropolă în acest sens nu sînt întotdeauna înțelese cum trebuie. *Intendenții*, de pildă, nu reprezintă o implantare americană a unei instituții franceze, un soi de transfer cultural; ei răspundeau și intenției ocîrmuirii de la Madrid de a frînge aristocrațiile creole care dețineau posturile de comandă. Tot așa, suprimarea Companiei lui Isus (1767) s-a dovedit a fi începutul unui regim „militar", de autoritate și de forță, care va fi moștenit, spre nefericirea lor, de statele ce aveau să devină mai apoi independente.

Începînd din 1713, atenția reformatorilor spanioli s-a îndreptat, firește, spre ceea ce reprezenta miza cea mai mare, ultima șansă: Lu-

---

[1-3] *Magazin istoric*, nr. 9/1970, 9/1972, 3/1979; 4/1985; 11/1982.

Columb-500

Cele trei caravele străbat din nou mările

De ziua lui Columb („Colombus's day"), 12 octombrie, în Statele Unite ale Americii au loc ceremonii speciale: ambarcațiuni de agrement se întrec în regate de-a lungul coastelor, pentru a sărbători descoperirea continentului american de către Cristofor Columb, în urmă cu aproape 500 ani[1]. Cum se știe, la 12 octombrie 1492, după o lungă și grea traversare a Atlanticului, expediția navigatorului genovez, care părăsise Spania în august același an, a debarcat pentru prima oară în Lumea Nouă, pe uu petec de pămînt pînă astăzi controversat.

În anul 1892, la al patrulea centenar al traversării Oceanului, la Chicago soseau pe mare cele trei caravele ale lui Columb reconstituite: „Santa Maria", „Pinta" și „Niña". Navigaseră vreme de 38 zile, cu trei zile mai mult decît durase călătoria lui Columb. Dar istoricilor marinei și specialiștilor în arhitectură navală le-au fost necesare aproape cinci secole pentru a executa copiile fidele ale glorioaselor caravele, afirmă Jean-Yves Blot în revista franceză L'histoire, nr. 104, din octombrie 1987.

Dintre toate expedițiile navale înregistrate de istoria umanității, cea din 1492 rămîne, fără îndoială, cea mai atudiată și cea mai discutată. Sute de cărți și mii de articole au descris-o și comentat-o. Dar aceste maldăre de hîrtie, menționează autorul mai sus citat, s-au bazat pe o versiune incompletă a călătoriei, datorată istoricului și umanistului spaniol Bartolomé de las Casas (1474-1566)[2], care a transcris extrase din jurnalul de bord al genovezului[3]. Nici una dintre aceste lucrări nu precizează nici dimensiunile și forma exactă a caravelelor lui Columb, nici locul precis al debarcării din 12 octombrie 1492. Cît privește reconstituirile din 1892, ele reprezintă niște încercări-simbol, absolut depășite și inexacte, în ciuda lucrărilor întreprinse în epocă de o comisie de istorici ai marinei și de specialiști în arhitectură navală.

În pragul aniversării a 500 ani de la descoperirea Americii, aniversare care se va celebra în octombrie 1992, au apărut noi proiecte. La Madrid, „Comisia pentru al V-lea centenar al descoperirii Americii" studiază ideea construirii unor noi modele, a trela versiune a caravelelor „Santa Maria", „Pinta" și „Niña". S-au molipsit și filipinezii de acest interes pentru corăbiile trecutului: în ciuda unei împovărătoare moșteniri coloniale spaniole, ei au anunțat că vor să construiască la Manila un galion, pe care să-l lanseze la apă, cu toate pînzele sus, pentru a comemora prima călătorie a navelor spaniole între Mexic și Insulele Asiei.

mea Nouă. Putea păstra Spania ceea ce crease dincolo de Atlantic? Franța, ale cărei nave, în timpul războiului, bîntuiseră în voie coastele americane, nu renunțase la ambițiile ei, nici pe țărmurile Mării Sudului, nici în ținuturile de margine ale Noii Spanii[1]. Nu se gîndea ocîrmuirea franceză ca, pornind din Louisiana, să-și taie parte din domeniul apropiat al Spaniei? Pericolul englez, mai puțin vizibil, era grav prin urmările dublei concesii de la Utrecht, din 1713[2]: cea privitoare la *asiento* și cea privitoare la navele autorizate.

Dar lucrurile se mai puteau îndrepta. Ocîrmuirea a pornit la lucru și, în 1714, a înființat un minister al marinei și Indiilor; în același an au apărut o serie de companii privilegiate pentru comerțul cu America.

Este adevărat că aceste companii privilegiate nu au reprezentat un succes; în 1756, s-a simțit chiar nevoia de a pune capăt monopolurilor pe care le dețineau. Dar, fără îndoială, acest eșec a ajutat comerțului liber să se dezvolte.

O altă măsură importantă a fost înființarea, în 1776, a viceregatului de Buenos Aires, care a redus contrabanda prin Rio de la Plata. Pe ansamblul Americii spaniole, frauda a continuat neîndoielnic să crească în cifre absolute, dar ea a scăzut *relativ*, datorită avîntului comercial general (prin 1790 contrabanda s-a redus la circa o treime din comerțul oficial). O supraveghere activă s-a instaurat, nu fără incidente pitorești, chiar comice. S-a descoperit astfel, în 1777, că insula Orna — de pe coasta Maracaibo — a fost pur și simplu ocupată clandestin de către olandezi și că guvernatorul pe care aceștia l-au instalat în insulă a devenit protectorul recunoscut al „tuturor răufăcătorilor, criminalilor și contrabandiștilor spanioli și de alte națiii care fug în acest loc"

Cu toate acestea, contrabanda pe seama unui organism sănătos nu mai compromitea soliditatea Imperiului spaniol atît de grav pe cît o făcea înainte vreme. Sistemul renovat a putut chiar să suporte două serioase încercări: mișcările lui Tupac Amaru[3] în Peru, la 1780, și *Comunidades* din Venezuela, la 1781, și una și alta răscoale de masă. Cea a lui Tupac Amaru, care a zguduit atît de puternic societatea peruană, a implicat toate curentele complexe care frămîntau masa indienilor, a metișilor și a creolilor înșiși. Dar această mișcare largă, minunat „indicator" al stărilor din adîncuri, a durat doar cinci luni. Pînă la urmă răzmerița s-a frînt în fața auxiliarilor indieni mobilizați și înarmați de spanioli. ■

Versiune românească de
Adrian RIZA

---

[1] Nume dat viceregatului spaniol din America de Nord, fondat în 1535 și al cărui teritoriu corespundea în linii mari cu cel al Mexicului de azi.

[2] Tratat ce punea capăt războiului de succesiune la tronul Spaniei (1701-1713). Anglia căpăta pentru 30 ani monopolul comerțului cu sclavi negri în coloniile americane.

[3] Tupac Amaru II (1740-1781), cunoscut ca „ultimul Inca". Prins prin trădare, a fost ucis.

De altfel, aceste călătorii „omagiale" nu sînt nici noi și nici limitate la universul cultural hispanic. În același an, 1892, și tot cu destinația Chicago a traversat Atlanticul o copie a unei corăbii vikinge, pentru a marca rolul navigatorilor scandinavi în istoria contactelor dintre Europa și continentul american. Modelul se baza pe rezultatele cercetărilor efectuate mulți ani pe o navă vikingă, găsită în apropierea unei ferme de lîngă Oslo și păstrată astăzi la Oslo.

Moda odată lansată, o întreagă generație de „Sante Marii" și de „Nine", copii mai mult sau mai puțin fidele ale caravelelor lui Columb, s-au născut de-a lungul secolului XX; în 1952, la a 460-a aniversare a debarcării, statul Virginia a lansat la apă trei modele de ambarcațiuni, în mărime naturală, ale primilor coloniști. Experiența a fost repetată în 1957, cu corabia „Mayflower II", care a traversat Atlanticul din Marea Britanie pînă în Massachusetts.

Publicul larg confundă uneori reproducerile în timp ale acestor nave — rezultate ale unor minuțioase cercetări de arhitectură și istorie navală — cu ambarcațiunile de mucava ce înfruntă valurile pe ecranele cinematografelor. Două nave „Mayflower" și mai multe corăbii vikinge au existat, de pildă, în recuzita studiourilor Metro Goldwyn Mayer. „Bounty", pe care a navigat Marlon Brando, avea... două motoare „Caterpillar", aer condiționat și nouă metri în plus față de original. La Vila do Conde, în Portugalia, pentru un proiect de film despre Magellan, a fost recent lansată la apă o copie a lui „Trinidad", nava exploratorului, care... are motor, dar vrea neapărat să semene pe ecran cu o ambarcațiune din prima călătorie în jurul lumii.

Regizorul american (de origine poloneză) Roman Polanski a construit și el o copie de navă datînd din sec. XVII, pe care a lansat-o în Tunisia, pentru filmul său Piratii.

Dar, fie că este vorba despre reproduceri istorice, fie despre modele fantezi, realizate pentru nevoile cinematografului, construcția unor asemenea ambarcațiuni necesită mari cheltuieli, ceea ce blochează deseori proiecte extrem de riguroase din punct de vedere istoric. Este și cazul machetei caravelei „São Cristovão", studiată de mulți ani la Lisabona de către un grup de specialiști, preocupați de stricta ei autenticitate istorică. Bastimentul care urmează să se nască în urma acestor cercetări trebuie să fie lansat la apă în acest an, 1988, cu ocazia sărbătoririi a 500 ani de la călătoria portughezului Bartolomeo Dias, primul european care a depășit Capul Bunei Speranțe. Tot spre sfîrșitul acestui an, o altă caravelă a lui Bartolomeo Dias urmează să plece din Portugalia spre Capul Bunei Speranțe, pe ruta navigatorului portughez.

Și proiectele continuă. Un istoric francez a reconstituit recent silueta cea mai apropiată de realitate a corăbiei lui Cristofor Columb „Niña", a cărei parțială descriere a găsit-o într-un deviz de armament datînd dintr-o perioadă imediat următoare traversării Atlanticului de către genovez, în 1492.

Se întîmplă uneori — menționează autorul mai sus-amintit — ca unele idei provenite din mediile academice, odată „lansate la apă", să „naufragieze". De pildă, a fost nevoie de experiențe repetate cu mai multe reproduceri ale corăbiilor vikinge și ale pirogilor duble polineziene pentru a se impune o evidență, contestată în cercurile istoricilor, și anume calitățile deosebite pentru largul mării ale acestor ambarcațiuni, în ciuda aparenței lor fragile. „Mayflower II" s-a comportat excelent în timpul călătoriei peste Atlantic. Sau un alt exemplu: corabia arabă „Sindbad" a făcut recent o călătorie din Arabia în China, confirmînd asertiunea venețianului Marco Polo — pusă la îndoială de contemporanii săi — că se poate naviga luni de zile pe ambarcațiuni construite fără un cui, a căror coca este prinsă cu fibre vegetale.

F. D.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

IMPORTANT!

Nu uitați să reînnoiți abonamentul dv. la Magazin istoric! După cum știți, abonamentele la revista noastră se pot face la toate oficiile poștale și la toți factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc. de la orașe și sate.

Precizăm că prețul unui număr este de 6 lei. Abonamentul pe 3 luni — 18 lei, pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei. La aceste sume se adaugă taxa poștală de remitere la domiciliu (25 bani pe număr), taxă care nu se percepe în cazul în care abonatul primește revista la locul de muncă.

CONGRES NUMISMATIC

În nr. 10/1983, la rubrica În București, acum 50 ani, ați scris despre împlinirea, în octombrie 1933, a 30 ani de la înființarea Societății Numismatice Române. Vă trimit și cu cîteva informații suplimentare, ne scrie **VASILE DUMITRESCU**, din București.

Pe lîngă expoziția jubiliară de la Sala Dalles, aici s-a desfășurat, între 19 și 22 octombrie 1933, primul congres numismatic român. Au prezentat comunicări I. Minea, V. Canarache, P. P. Panaitescu, C. Moisil, A. Sacerdoțeanu, I. Adrieșescu, I. Nestor.

CERCETAREA ISTORIEI LA 1797

ALEXANDRA STOENESCU, din Iași, ne semnalează un document mai puțin cunoscut, privind preocupările pentru istorie la sfîrșitul sec. XVIII, publicat de Revista istorică din 1938, care-l reproduce după vol. VII al Istoriei românilor de V.A. Urechiă. Este vorba de un ordin domnesc din 1797, prin care Alexandru Ipsilanti, în cea de-a doua domnie a sa în Țara Românească (1796-1797), stabilea măsuri în vederea întocmirii unor lucrări de istorie și geografie a țării. În acest scop, domnitorul preconiza înființarea unei „cancelarii sau cămări, adunătoare de toate obiceiurile și orînduielile politicești și de privilegiile pămîntului acestuia".

Această cancelarie era însărcinată cu alcătuirea „Istoriei domnilor Valahiei, adică să se facă adunare de toate letopisețele ce s-au scris după vremuri de oameni cu știință, pentru obîndurea țării, cu schimbările și prefacerile ei, împreună și cu cronologia domnilor și ocîrmuitorilor pe scurt".

De asemenea, se preconiza realizarea „Geografiei țării, cum se hotărăște [delimitează] cu cele din afară ale ei". În acest scop, cancelaria era însărcinată cu strîngerea tuturor documentelor, „privilegiile țării și hatișerifurile ce s-au dat după vremuri pentru privilegiile ei, și cîte se vor mai da".

În fine, între alte atribuții, membrii acestei „cămări" le aveau și pe acelea privind păstrarea regulilor ceremonialului curții, „în cele ce se cuvin la domnie, de la începutul domniei pînă la sfîrșit, adică: venirea domniei de la Țarigrad pînă se așază în scaunul domniei, ceremoniile ce se obișnuiesc a se face mai des sau mai rar, precum alaiuri, serbări, feluritele ieșiri ale domnilor din curtea domnească afară, cununii și botezuri domnești, întîmpinări de soli și de alți musafiri".

Documentul este datat 20 iulie 1797. Peste două decenii, în 1818, apăreau la Viena cele două volume ale lucrării lui Dionisie Fotino Istoria vechii Dacii, cea numită acum Transilvania, Valahia și Moldova.

NU LA NOI

VOICU ADRIAN, din Focșani; **CONSTANTIN HOLBAN**, din com. Bogdănești, jud. Suceava; **DANIELA FURDUI**, din com. Padeș, jud. Gorj; **OCTAVIAN DRAGOȘ**, din sat Almaș-Săliște, com. Zau, jud. Hunedoara: Pentru procurarea lucrărilor solicitate — prezentate de noi în cadrul rubricii Cărți sosite la redacție — adresați-vă întreprinderii de difuzare a cărții, Librăria „Cartea prin poștă", Calea Moșilor, nr. 62-68, sectorul 3, București, cod 70048.

PORTUL CONSTANȚA

În completarea suitei de vechi fotografii pe care revista noastră le-a publicat în cadrul Albumului istoric de pe planșele interioare, **MIHAI MILEA**, din Turda, ne oferă mai multe cărți poștale ilustrate cu vederi din diferite localități ale țării din primele decenii ale acestui veac.

Iată o astfel de ilustrată, devenită document istoric: Silozurile din Portul Constanța, în urmă cu peste șase decenii.

CAPUCHEHAIE

Întîlnind în diverse încrări — inclusiv în paginile revistei noastre — denumirea de capuchehaie, **DUMITRA PĂUN**, din Calafat, dorește unele informații mai cuprinzătoare despre acest rang boieresc din țările române din evul mediu.

Mai întîi, precizăm că prin capuchehaie nu se desemna un rang boieresc, ci astfel erau numiți reprezentanții (agenții) permanenți ai domnitorilor români la Poartă (de pe la mijlocul sec. XVI). Acești reprezentanți erau numiți de domnitori, în Muntenia și Moldova, sau de Dietă, în Transilvania. Alegerea se făcea dintre persoanele de încredere (adesea dintre rudele voievodului) care dovedeau iscusință politică și aveau relații în lumea de la Poartă. Numărul lor varia între 1 și 6 pentru fiecare țară românească. Aveau misiunea de a reprezenta interesele țării și ale domnitorului atît față de Poartă, cît și față de celelalte state care aveau reprezentanți acreditați în capitala otomană. Ei făceau de obicei și diversele plăți ale țărilor române către Poartă. Se bucurau de o poziție privilegiată, pe care o pierdeau (uneori odată cu viața) cînd voievodul era mazilit din scaun.

PUBLICAȚII ALE ASTREI

GHEORGHE DUMITRAȘCU, din Sibiu, ne pune la dispoziție cîteva informații privind activitatea editorială a Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român (ASTRA), asocia-

POSTA MAGAZIN ISTORIC

ție înființată la 23 octombrie/4 noiembrie 1861 și despre ale cărei legături cu Academia Română am publicat un articol în nr. 6/1987.

Astfel, pe lîngă revista Transilvania, apărută la 1 ianuarie 1868, ASTRA a mai scos o fasciculă din Anale (1880) și revista Țara noastră (1907).

Sub conducerea unui comitet prezidat de C. Diaconovici, între anii 1898 și 1904 Asociația a tipărit, în 3 volume, cu tirajul de 3 000 exemplare, o monumentală lucrare enciclopedică, prima de acest fel în limba română. „Encilopedia română — arăta C. Diaconovici în 1895 — va fi o publicațiune de caracter eminamente național și se va ocupa în primul rînd cu chestiunile de interes curat românesc, oferind în formă lexiconală o fidelă oglindă despre întreg trecutul și prezentul poporului român și totodată va căuta a da publicului nostru cetitor un bun sfetnic și conducător pe toate terenele științelor și artelor".

În 1900 ASTRA a inițiat publicarea colecției Biblioteca poporală, în scopul „de a da poporului nostru de la țară o lectură bună și leftină, care să dezvolte în el gustul de citire, să-i dea distracție și instrucțiuni folositoare și, totodată, să i ridice și nobiliteze simțul și judecata morală".

Lucrările apărute în cadrul Bibliotecii cunoșteau tiraje sporite de la an la an. În 1911, astfel, ea a publicat 120 000 exemplare, dintre care 11 000 au fost distribuite gratuit țăranilor.

CIRCULAȚIA PIETONILOR

Citind rubrica **În Bucureștiul**, acum 50 ani, am văzut că ați publicat și unele informații privind circulația pietonilor și autoturismelor pe străzile Capitalei. Vă trimit și eu o decizie a prefectului poliției Capitalei, apărută în ziarul Dimineața, din 2 octombrie 1931, ne scrie **DUMITRU STANCIU**, din București.

„Drumurile publice — se consemnează în document — sînt rezervate pentru circulațiunea vehiculelor, iar trotuarele sînt rezervate pentru circulațiunea pietonilor.

Înainte de a se depărta de pe trotuar, cel ce voește a traversa strada trebuie să arunce o privire spre stînga, iar cînd ajunge în mijlocul străzii să arunce o privire spre dreapta; cînd traversează o stradă pe care circulațiunea vehiculelor se face în sens unic, atunci trebuie să fie atent și să se uite numai în partea de unde vin vehiculele.

În interes general, se recomandă publicului de a nu cere informațiuni agenților însărcinați cu semnalizarea și reglementarea circulațiunei.

În punctele unde funcționează aparatele de semnalizare Stop, este interzis vatmanilor de a încrucișa cu un alt vagon în același moment, pentru a nu lovi pe agentul de circulație sau aparatul pe care acesta îl mînuiește.

Aparatele semnalizatoare Stop funcționează prin două mișcări, oprire și liber, între care se interpune semnalul de pregătire sau atenție prin fluier, după fiecare din cele două mișcări.

În timpul nopții, în punctele unde s-au instalat aparatele Stop luminate, oprirea se arată prin lumină roșie iar calea liberă, prin lumină verde.

La anumite ore și pe străzile cu circulațiune mare, pentru ca pietonii să nu fie loviți de vehicule și să li se arate cu ușurință punctele de trecere pe unde pot traversa fără pericol, se vor instala semnale cari vor demarca partea carosabilă de trotuare, ușurînd și asigurînd astfel circulațiunea și a pietonilor și a vehiculelor.

Toți folositorii căilor publice, pietoni sau conducători de vehicule de orice fel, sînt ținuți să observe și să respecte indicațiunile semnalelor așezate pe străzi pentru reglementarea circulației, neîndu-le permis de a le sustrage, schimba din loc sau strica în vreun mod oarecare".

MICII OSTAȘI

PETRE TĂNĂSESCU, învățător pensionar, din com. Podenii Noi, jud. Prahova, ne scrie pe marginea informațiilor despre „Micii dorobanți" publicate în nr. 2/1988: În anul 1906 s-au reînființat formațiunile școlare de pregătire militară, la care participau elevii începînd din clasa a III-a primară. Instruirea militară a școlarilor se făcea de către gradele inferioare și soldați din comune lăsați la vatră, în baza unui brevet eliberat de Inspectoratul militar general școlar.

Și eu, în copilărie (sînt născut în 1900), am participat la aceste exerciții de pregătire ostășească.

O PRECIZARE

TANASE BUJDUVEANU, din Alexandria, ne scrie: Citesc revista dv. cu multă atenție și mai ales cu mult respect, ținînd seama de varietatea temelor abordate, veridicitatea lor și, nu în ultimul rînd, de noul adus de fiecare număr. Iată și de ce îmi permit să aduc o mică precizare la articolul **Bălăcenii** din nr. 3 (252), martie 1988. Ilustrația de la p. 37 înfățișează ruinele castelului-palat de la **Tătărăștii de Sus**, precizare necesară deoarece există și o altă comună vecină, Tătărăștii de Jos.

POȘTA CONCURSULUI

Acum, cînd a început noul concurs Magazin istoric, publicăm noi fragmente din scrisorile sosite pe adresa concursurilor organizate de revista noastră, ilustrînd popularitatea acestora, interesul și prețuirea de care se bucură ele în rîndul maselor de cititori. ● **SORIN TOMA**, din Pitești: Sînt de cîțiva ani în posesia colecției complete, dar este primul concurs la care particip. Am absolvit Facultatea de planificare și cibernetică economică, însă istoria a fost și rămîne o veche pasiune, care mi-a oferit numeroase satisfacții. ● **NĂSTASE FARMAZON**, din București: Dezlegarea răspunsurilor la întrebări constituie o bucurie deosebită și constat, de fiecare dată, că, răsfoind numerele trecute în căutarea răspunsurilor, rememorez evenimente și fapte din istoria patriei noastre precum și a altor popoare. ● **PETRU ORMENIȘAN**, din Brașov: Cred că am participat la toate concursurile **Magazin istoric**, avînd satisfacția să mă număr și printre cîștigători. Mi-am îmbogățit mult cunoștințele rezolvînd întrebările concursurilor. ● **ANA MARIA TURCOȘ**, din București: Sînt elevă, constantă cititoare a prețioasei dv. reviste și participantă, din 1983, la concursurile **Magazin istoric**. ● **VASILE POVĂȚANI** din Drobeta-Turnu Severin: Sînt un pasionat cititor al revistei de mic plăcîndu-mi foarte mult istoria. Cunoștințele acumulate și mereu îmbogățite prin studiul articolelor publicate și prin căutarea răspunsurilor la întrebările din cadrul concursurilor m-au ajutat foarte mult în pregătirea mea profesională și de cultură generală. ● Maior (r) **HARALAMBIE TOPILA**, din Tîrgu Mureș: Am învățat multe lucruri folositoare din concursurile **Magazin istoric**, atît pentru activitatea mea de zi cu zi, cît și pentru îmbogățirea nivelului meu de cultură.

Tuturor celor care ne-au scris le mulțumim, dorindu-le, în continuare, mult succes în participarea lor la concursurile Magazin istoric.

Cristian POPIȘTEANU

CERERI ȘI OFERTE

IOAN TOMIUC, str. Al. Sahia, nr. 6 bis, Gura Humorului, **solicită**: nr. 1-5/1967; 4/1977; 11, 12/1979; 2,3/1980; 3/1985; **oferă**: nr. 2, 3/1975; 11/1983; 5/1982.

ION PANĂ, str. Craiovei, bl. 18 bis, sc. B, ap. 2, Pitești, **solicită**: nr. 1-9/1967; 1-5,9/1968; 1, 3, 6-8, 10, 11/1972; 1, 8, 9-11/1973; 8/1974; 8/1979.

PAUL MIRONESCU, str. Dristor, nr. 97, bl. 63, sc. 3, ap. 806, București, **oferă colecția 1967-1986.**

NICOLAE PRIPOAIE, str. Orizontului, nr. 5, bl. 40, ap. 14, Cîmpina, **solicită**: nr. 1-9/1967; 2/1971; **oferă colecția 1973-1976. 1978, numere disparate 1973-1977. 1979-1987.**

GHEORGHE CĂLIN, str. Republicii, nr. 19, Breaza, **oferă**: nr. 7/1977; 9/1978; 7/1987.

GHEORGHE PREDEANU, str. Unirii, nr. 215, Buzău, **solicită**: nr. 1, 2,4/1967; 10/1971; 1,7/1972; 4,8,10/1974; 2/1976; 6-8/1982; 10/1986; **oferă numere disparate 1967-1981.**

MIRCEA ZĂVOIANU, sat Călina, com. Prutcni, jud. Vîlcea, **solicită**: nr. 1-9/1967; 1-8/1968; 2,7/1982.

NICOLAE POPA, str. Păcii, bl. 6, sc. A, ap. 12, Slatina, **solicită**: nr. 1/1968; 1/1976; 12/1982; 2/1983; **oferă**: nr. 5-9/1967; 4/1969; 5/1970; 11, 12/1984; 3/1986.

VASILE HURMUZ, str. Bucegi, nr. 8, bl. K4, ap. 83, Hunedoara, **oferă colecția completă.**

TEODOR COVĂTARIU, str. Mioriței, nr. 3, Tîrgu Mureș, **oferă colecția completă.**

CONTENTS (Romanian History) I. Popescu-Puţuri The Union of December 1, 1918 — the Entire People's Decision ● Şt. Pascu Old Romanian Law (III) ● Al. Dobre 1916-1918. The Romanian Academy and National Unity (II) ● Gh. I. Florescu Duiliu Zamfirescu about the Great Union ● I.C. Chiţimia, G. Strempel The Art of Printing in the Service of Cultural Unity ● R. Graf Andreas Hofer's Revolt and Its Echoes in Banat ● E. Preda 1938-1940. Victor Slăvescu's Diary (II) ● M. Stavinschi A Historical Survey of Romanian Astronomy ● P. Păltănea 1598. Romanian Princes in Theatrum Genealogicum ● V. Smărăndescu The Abodes of Valour ● In Bucharest, 50 Years Ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) I. Popescu-Puţuri L'Union du 1er Décembre 1918 — acte de décision du peuple entier ● Şt. Pascu Anciens établissements juridiques chez les Roumains (III) ● Al. Dobre 1916-1918. L'Académie Roumaine et l'unité nationale (II) ● Gh. I. Florescu Duiliu Zamfirescu et la Grande Union ● I.C. Chiţimia, G. Strempel L'imprimerie au service de l'unité culturelle ● R. Graf La révolte d'Andréas Hofer et ses échos au Banate ● E. Preda 1938-1940. Victor Slăvescu — Journal (II) ● M. Stavinschi Du passé de l'astronomie roumaine ● P. Păltănea 1598. Princes roumains dans Theatrum Genealogicum ● V. Smărăndescu A travers les foyers de la bravoure ● A Bucarest, il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) И. Попеску-Пуцурь Воссоединение от 1 декабря 1918 года — акт всенародного решения ● Ш. Паску Старинные юридические учреждения румын (III) ● Ал. Добре 1916-1918. Румынская академия и национальное единство (II) ● Г.И. Флореску Дуилиу Замфиреску о Великом Воссоединении ● И.К. Кицимия, Г. Штремпел Печать на службе культурного единства ● Р. Граф Восстание Андреаса Хофера и её отзвуки в Банате ● Е. Преда 1938-1940. Виктор Славеску — дневник (II) ● М. Ставинский Из прошлого румынской астрономии ● П. Пэлтэня 1598. Румынские господари в Театрум Генеалогикум ● В. Смэрэндеску По очагам доблести ● В Бухаресте, 50 лет тому назад

INHALT (Rumänische Geschichte) I. Popescu-Puţuri Die Vereinigung vom 1. Dezember 1918 — eine Entscheidung des ganzen Volkes ● Şt. Pascu Alte juristische Institutionen bei den Rumänen (III) ● Al. Dobre 1916-1918. Die Rumänische Akademie und die nationale Einheit (II) ● Gh. I. Florescu Duiliu Zamfirescu über die Große Vereinigung ● I. C. Chiţimia, G. Strempel Der Buchdruck im Dienste der kulturellen Einheit ● R. Graf Der Aufstand unter Andreas Hofers Führung und sein Widerhall im Banat ● E. Preda 1938-1940. Victor Slăvescu — tägliche Aufzeichnungen (II) ● M. Stavinschi Aus der Vergangenheit der rumänischen Astronomie ● P. Păltănea 1598. Rumänische Herrscher in Theatrum Genealogicum ● V. Smărăndescu Durch die Heimat der Tapferkeit ● In Bukarest, vor 50 Jahren

SUMARIO (Historia Rumana) I. Popescu-Puţuri La Unión del 1º de Diciembre de 1918 — acto de decisión de todo el pueblo ● Şt. Pascu Antiguas instituciones jurídicas rumanas (III) Al. Dobre 1916-1918. La Académia Rumana y la unidad nacional (II) ● Gh. I. Florescu Duiliu Zamfirescu sobre la Gran Unión ● I.C. Chiţimia, G. Strempel La imprenta en el servicio de la unidad cultural ● R. Graf La revuelta de Andreas Hofer y sus écos en el Banato ● E. Preda 1938-1940. Victor Slăvescu — notas diarias (II) ● M. Stavinschi Del pasado de la astronomia rumana ● P. Păltănea 1598. Principes rumanos en Theatrum Genealogicum ● V. Smărăndescu Por campos de heroismo ● En Bucarest, hace 50 años

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, Bucureşti, Calea Griviţei, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201 ; telex : 10376 prsfir.

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod. 70 100. Telefon 150 200, interior 406 ; 917.

REDACŢIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Ioana Ursu Năstăşel, Marian Ştefan
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali şi difuzorii din întreprinderi, instituţii, şcoli etc., de la oraşe şi de la sate. Preţul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti
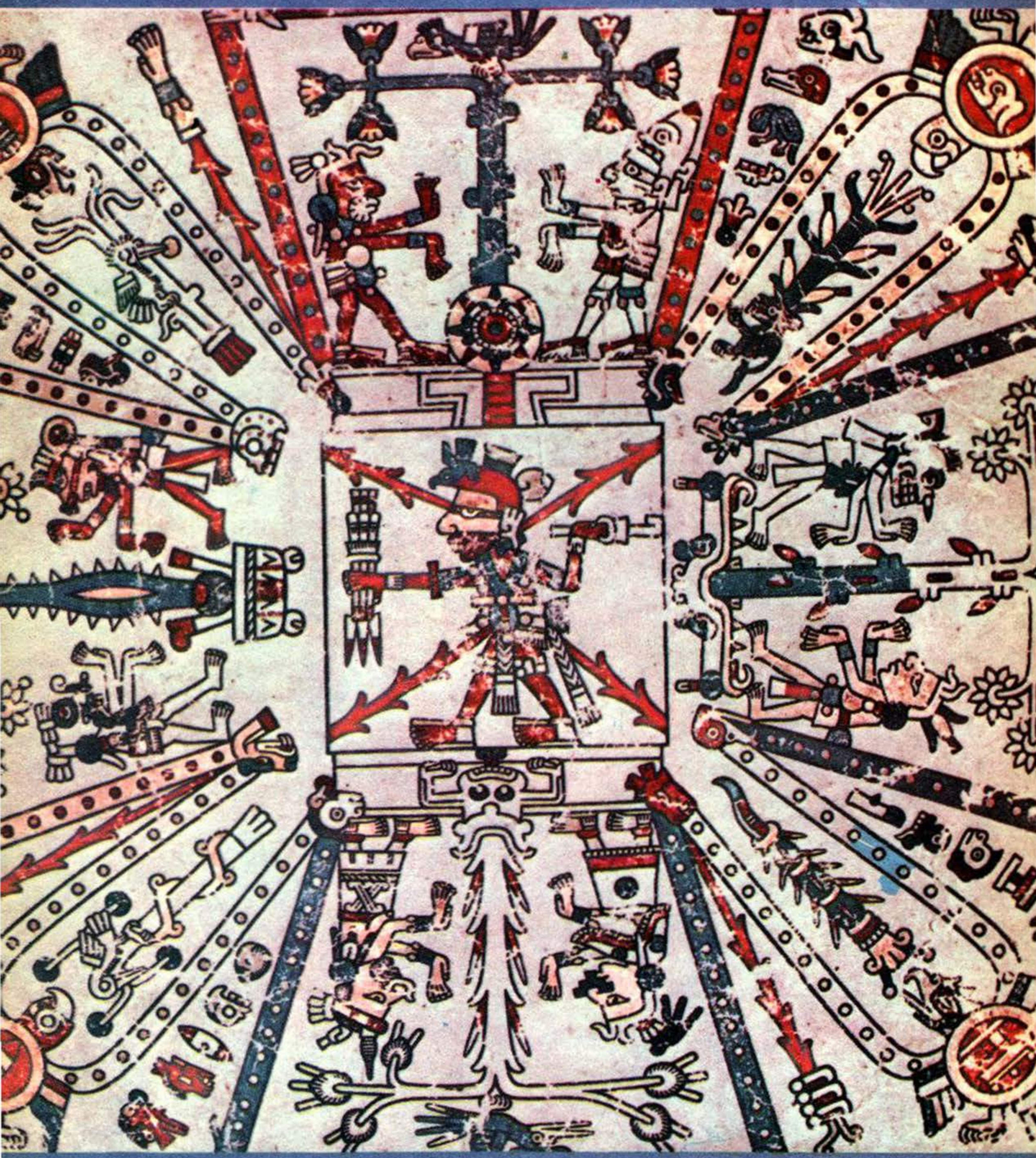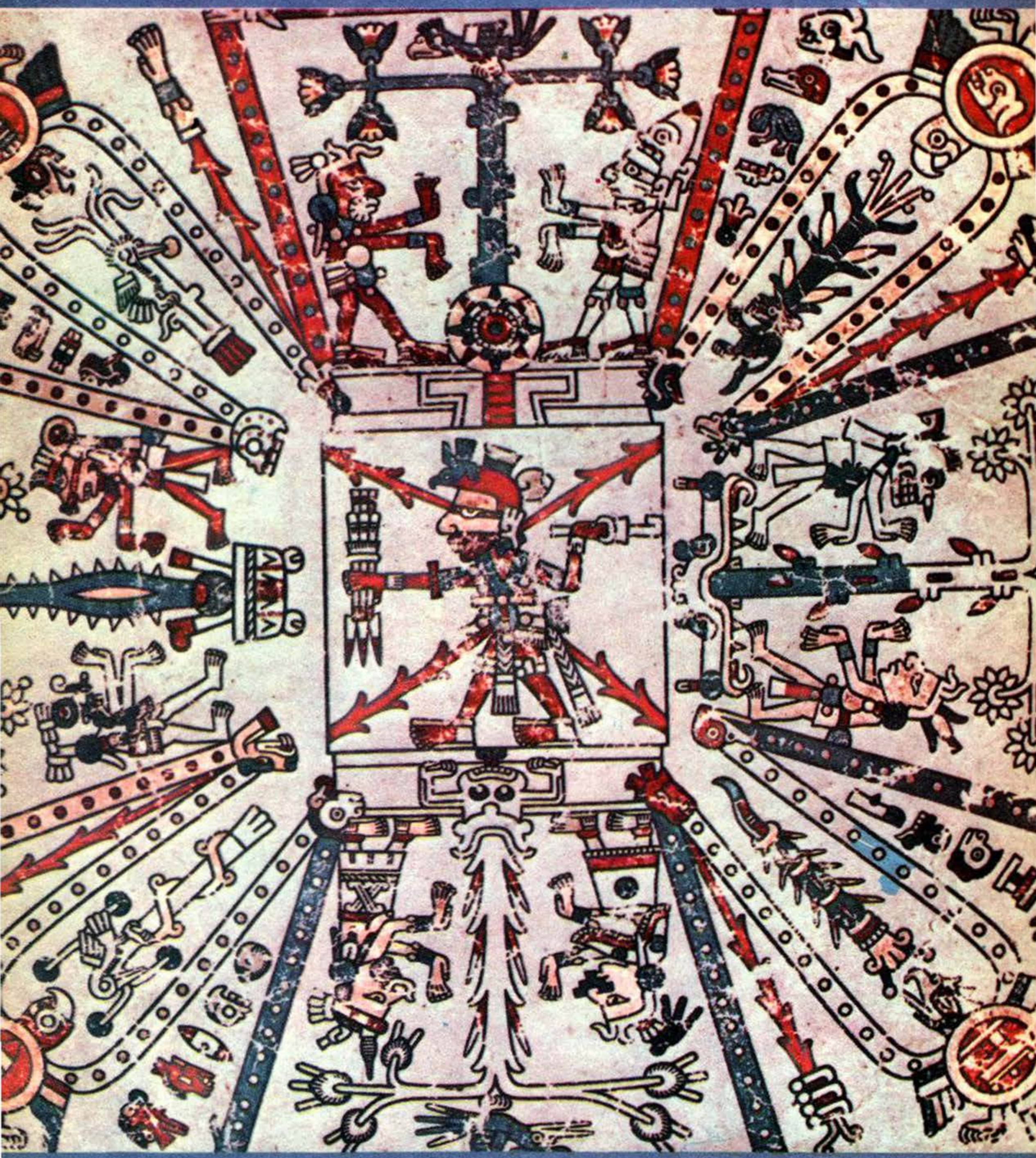
42 427